

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISP01
Klas-Göran Karlsson
Handledare Johan Östling och Lars Berggren
Tisdagen den 4 juni 2013

Hjalmar Branting och Frankrike

Lars Wickman

Innehåll

1. Inledning.....	3
1.1 "Vi som älskade Frankrike"	3
1.2 Bakgrund och biografi	6
1.3 Textanalys och socialism	7
1.4 Historiedidaktik och narrativ struktur	9
1.5 Forskningsläge	10
2. Frankrike och Sverige	13
2.1 1860-70-talen, opinionen från Frankrike till Tyskland	13
2.2 1880-1890-talen, det tyska inflytandet.....	15
3. Biografiskt om Hjalmar Branting och Fredrik Borgbjerg.....	18
3.1 Hjalmar Branting.....	18
3.1.1 Brantings ungdom, resor och franska kontakter.....	18
3.1.2 80-talsradikalismen och Branting. Politik och litteratur.....	21
3.1.3 Branting och republiken	23
3.1.4 Journalisten Branting.....	26
3.1.4.1 Branting i Tiden, utrikespolitik och nerläggning.....	27
3.1.5 Delsammanfattning Branting	29
3.2 Fredrik Borgbjerg.....	29
4. Socialdemokratins århundrade, en jämförelse mellan Fredrik Borgbjergs och Hjalmar Brantings texter, samt bakgrunder till de olika perioderna.	31
4.1 1789 års revolution	32
4.1.1 En historiografisk bakgrund.....	32
4.1.1.3 Delsammanfattning historiografen 1789 års revolution.....	39
4.1.2 1789 års revolution i Socialdemokratins århundrade	40
4.1.2.1 Arbetare och borgare	41
4.1.2.2 Robespierre	43
4.1.2.3 Danton	45
4.1.2.4 Revolutionskrigen.....	46
4.1.2.5 Den ofullständiga revolutionen.....	46
4.1.2.5 Slutsatser och delsammanfattning; 1789 års revolution i Socialdemokratins århundrade	47

4.2 Fransk-tyska kriget och Pariskommunen	48
4.2.1 Historiografiskt	48
4.2.1.1 Delsammanfattning; historiografin Fransk-tyska kriget och Pariskommunen.....	53
4.2.2 Fransk-tyska kriget, republiken i Socialdemokratins århundrade	53
4.2.3 Pariskommunen.....	55
4.2.4 Slutsatser och delsammanfattning; fransk-tyska kriget och Pariskommunen i Socialdemokratins århundrade	58
4.3 Tredje republiken cirka 1870-1900, en bakgrund	59
4.3.1 Den politiska utvecklingen	59
4.3.2 Den socialistiska arbetarrörelsen	62
4.3.3 Tredje republiken ca 1870-1900 i Socialdemokratins århundrade	63
4.3.3.1 Arbetarrörelsen	63
4.3.3.2 Det parlamentariska arbetet, Allemanne , borgerlig vänster, "affärerna": Boulanger, Dreyfus och Chalon.	68
4.3.3.3 De oberoende: Malon, Millerand och Jaurès.	73
4.3.3.4. Slutsatser och delsammanfattning; Tredje republiken i Socialdemokratins århundrade	76
5. Sammanfattning och avslutande diskussion.....	78
6. Résumé en français.....	80
Litteraturförteckning	843
Bilaga 1 Utrikespolitiska artiklar i Tiden första halvåret 1884	89
Bilaga 2 Fransk arbetarrörelse.....	90

1. Inledning

1.1 "Vi som älskade Frankrike"

Under rubriken "*Vi som älskade Frankrike*" skriver Zäta Höglund om en resa till Paris med Fredrik Ström hösten 1903 för att pröva sin lycka som journalister. Det var framför allt kärleken till revolutionens hemland som drog, menar han: *Paris var skönhetens stad, kulturens stad, nöjets stad, där synden brusar och där praktfull skimrar flärden. Men för oss, fattiga studenter, som endast platoniskt skulle njuta dess prakt, var den framförallt frihetens stad, de revolutionära omstörtningarnas stad.*¹ På några sidor beskriver Z sin, Brantings och Danielssons förhållande till Frankrike. Trots att teorin kom från tyskarna var det den franska revolutionära andan som eldade sinnena. Marx själv hade varit flykting i Paris och beskrivit Kommunen och proletariates kamp i glödande färger. Många var de som funnit en fristad och ett verksamhetsfält i upplysningens och frihetens land.

*Hjalmar Branting, ehuru i yngre år teoretiskt mest påverkad av de tyska socialdemokraterna, behöll livet i genom den personliga kärlek till Frankrike, som han hyste redan i sin ungdom, då han upprepade gånger besökte detta land och lärde känna den socialistiska rörelsens ledare. I Jean Jaurès såg han senare den europeiska socialismens största namn.*²

Axel Danielsson tog ibland pseudonymen Marat som symboliserade det moderna proletarietet.

Under Första världskriget driver Branting neutralitetslinjen men hans franska sympatier kommer fram i vissa sammanhang. En intressant iakttagelse som belyser detta kan man finna i Erik Palmstiernas dagbok från 8 september 1915, där Palmstierna återger ett samtal med en fransk journalist om Branting:

När Br. i Paris bevittnade Rouget de l'Isles överförande till Panthéon, stod han i ett gathörn och grät. Hos Poincaré och Delcassé hade han väl uppträtt fullt korrekt svenskt, men det oaktat verkat deciderat ententevänlig. Jag för min del fann Br. ganska

¹ (Höglund, Minnen i fackelsken I, 1951, s. 36)

² Höglund, 1951, ss. 36-38. "Andra mindre kända skribenter i den socialdemokratiska pressen har iklätt sig Dantons och Desmoulins och Vergniauds skepnader - så populärt var det en tid med dessa namn, sannolikt efter hundraårsminnet 1889 av franska revolutionen. Ingen har valt Saint Just, som kanske var den märkligaste menar Z och menar att Branting kanske studerat honom. Han sa att man skulle våga, våga var den bästa politikern. I alla fall hade Lenin lärt av honom. Själv skulle han och Ström liknats vid Robespierre.

*förändrad. Nu var neutraliteten i hans hållning borta. Till mig sade han rent ut: Jag är ententepolitiker.*³

Palmstiernas yttranden får tas med viss försiktighet, bl.a. för att han befunnit sig nära de socialdemokrater som uteslöts för sin aktivistiska inställning, och något senare är han mycket kritisk mot Brantings *utpräglade franska sympatier* vilka *förleder* honom till uteslutningen,⁴ men Palmstierna ger ändå bild av Brantings tankevärld, anser jag. Att den kanske har haft verklig politisk betydelse framgår av ett citat från Torsten Gihl: *Om den svenska socialdemokratin under kriget i stort sett framstod som ententevänlig, torde detta i hög grad vara att tillskriva en enda mans insats – Hjalmar Brantings.*⁵ Trots dessa uttalanden finns ingen undersökning av Brantings franska sympatier. Föreliggande uppsats syftar till att undersöka bilden av eller berättelserna om Frankrike i ett verk med titeln *Socialdemokratin århundrade*, vilket kom ut i Sverige 1904-1906 och bygger på en dansk förlaga, men presenteras i Hjalmar Brantings namn. I följande tre avsnitt definierar jag mera detaljerat mina syften med undersökningen.

Vilken roll spelade studenter och akademiskt utbildade, intellektuella, i den tidiga arbetarrörelsen och hur skiljde de sig ideologiskt från den arbetarklass de skulle verka bland och företräda? var en frågeställning jag sedan lång tid intresserat mig för och som också behandlats av idéhistorikern Crister Skoglund.⁶ Ursprungligen tänkte jag mig en undersökning kring redaktören och ecklesiastikministern Arthur Engberg, men intresset kom efterhand att flyttas tillbaka till Hjalmar Branting, den monumentale. Båda var både journalister och politiker, vilket var mycket vanligt inom arbetarrörelsen. Engberg nådde längre i sina akademiska studier, filosofi, än Branting, astronomi, innan politiken tog överhand. Engberg gick via nykterhetsrörelsen, Branting via 1880-talets kulturradikalism. En generation skiljde dem åt, Branting kom från en bildad borgerlighet, Engberg hade bonderötter men båda kom att anamma en marxistiskt grundad socialistisk åskådning med reformistisk inriktning. Båda behärskade det talade och skrivna ordet till fullo och kom att påverka opinionsbildning såväl som programskrivning inom socialdemokratin. Ingen enskild

³ Palmstierna, 1951, ss. 118-119. I Jönköpingsposten, som länge drev en tyskvänlig linje, kunde han enligt Sverker Oredsson kallas "fransmannen Branting" Oredsson, 2010, s. 124.

⁴ Palmstierna, 1951, ss. 122-23

⁵ Gihl, ss. 100-101

⁶ Skoglund, 1991

person hade samma betydelse som Branting medan Engbergs inflytande kom att fasas ut under 40-talet. Ett gemensamt drag som jag tidigt kom att uppmärksamma var deras beundran för franskt språk och fransk kultur. Båda behärskade franska språket vilket var betydelsefullt i den internationella kontext arbetarledarna verkade under slutet av 1800- och början på 1900-talet.

Begreppet intellektuell har varit föremål för omfattande forskning under efterkrigstiden. Jens Ljunggren presenterar tre olika definitioner i *Inget land för intellektuella*.⁷ Den första är den klassiska, som utgår från Émile Zola, *en fristående samvetsgrann altruist*, vidare en marxistisk tolkning, som innefattade en social tillhörighet, och hos Antonio Gramsci betecknades *organiskt intellektuell*, och för det tredje en postmodern definition, som Pierre Bourdieus tolkning handlade om fältspecifik kompetens.⁸ Denna senare intellektuelle tangerar tekniker, men man måste skilja mellan teknikern och kritikern hävdar Bourdieu.⁹ Vid sidan av dessa kan den intellektuelle ha en funktion som meningsskapare, att skapa sammanhang och helhet i tillvaron.¹⁰ En sådan funktion, vilken även tangerar ett historiedidaktiskt perspektiv, återkommer jag till. Hjalmar Branting faller knappast inom den klassiska definitionen av en intellektuell, snarare närmare under den som Gramsci kallar ”organiskt intellektuelle”, fastän han inte tillhör den klass han företräder. Åsa Linderborg talar om *rörelseintellektuella*, olika funktionärer inom organisationerna, vilka kan *både vara traditionsförmedlande och auktoritetsförmedlande, men även en katalysator för och pådrivare av rörelsens idéutveckling*.¹¹ Definitionen passar på Hjalmar Branting men jag vill även fokusera på en intellektuell förmåga, som delvis berör autonomi, att kunna självständigt bedöma och utnyttja olika informationer och handlingsmönster inom en politisk taktik.

En inspiration var också den diskussion om s.k. värdehierarkier inom ideologier och tankesystem, som fördes redan på 1970-talet, vilket för mig kom att öppna vägen för ett mera

⁷ Ljunggren, 2009

⁸ Ljunggren, 2009, s. 13 ff

⁹ Ljunggren, 2009, s. 18

¹⁰ Ljunggren, 2009, s. 21

¹¹ Linderborg, 2001, ss. 40-43

pluralistiskt synsätt.¹² Inom en person med socialistisk åskådning kunde det finnas andra värderingar som färgade av sig, skapade nya schatteringar i tänkandet. Enskilda preferenser hängde ihop med uppväxt och utbildning, men också med yrkesval, och skapade viktiga delar i den personliga identiteten. Frankofilin, som innebär intresse för franskt språk och kultur och ibland sammanknippas med snobbism, hade för Branting, menar jag, en viktig politisk innebörd.

1.2 Bakgrund och biografi

I beskrivningen av Brantings idéutveckling talar man ofta om olika stadier innan han når fram till en ”mogen”, mera avgränsad socialdemokratisk åskådning. En mera fruktbar inställning är att studera de olika tankeskikt som formar hans tänkande och handlande. Man kan tänka sig två diskurser som skapas och fungerar i olika sociala rum, men också möts hos honom. Den kulturradikala diskursen är en bredare, mindre definierad tankesfär, delvis liberal och kulturell, med inriktning mot friheter, öppen, söker information och kan sägas vara en intellektuell sfär. Den socialdemokratiska diskursen, blir allt tydligare definierad, en partidiskurs, som berör organisation och strategi. Jag menar att det rör sig om olika skikt, som tangerar varandra, påverkar varandra och förändras. Det kan finnas sammansmältningar och konflikter.

Tankarna kring olika värdehierarkier, som jag inledningsvis nämnde, innebär också öppenhet för olika värdesystem, vilka kan skifta under tidens gång. Ett liknande synsätt kommer till uttryck hos Leif Kihlberg, i artikeln ”Branting och Staaff”, där han kritiserar tankesätt som innebär att man placerar individen i en bestämd partifälla redan från början: *Låt mannen framstå sådan han var, i sitt historiska sammanhang: påverkad från olika håll, djupt förbunden inte minst med det svenska åttitalets kulturradikalism.*¹³ Lennart Lundkvist skriver i antologin *Med livet som insats*, att en idéhistorisk, intellektuell biografi kan vara tematisk och ta upp ett begränsat fält men *kan fungera som ett samlande led i det att individen ”organiserar idéer på ett annat sätt än strömningen, ideologin eller andra strukturer som*

¹² Jag hittar i dagsläget ingen referens till detta men jag menar att det ligger i linje med det synsätt som kommer till uttryck hos Leif Kihlberg och i Lennart Lundkvists i den intellektuella biografien, vilka jag strax behandlar.

¹³ Kihlberg, 1960: 9

*stått i fokus för historikernas intresse. En individ kan i sin personlighet förena ideologiskt /.../ oförenliga idéer. Det är ju inte logiken som fört dem samman, utan livet.*¹⁴

Det övergripande syftet med denna uppsats är att belysa ”det franska intresset” hos Branting, via en biografisk-historisk och en textanalytisk del. Inledningsvis tänker jag beskriva hur den allmänna opinionen i Sverige såg på Frankrike under 1870- och 1880- talen. Mot denna bakgrund formulerar jag en hypotes att det inom 1880-talets svenska kulturradikalism fanns betydelsefulla franska inslag. I det biografiska avsnittet tänker jag beskriva denna radikalism och undersöka hur den påverkar den unge Brantings tankevärld.¹⁵ Ett första inledande syfte blir att således undersöka samband mellan franskt tänkande och svensk kulturradikalism. Nils-Olof Franzén har i biografen *Hjalmar Branting och hans tid* beskrivit Brantings ungdomsåskådning som *en radikalism med franska förtecken*¹⁶. Dock har varken han eller flera andra fördjupat sig i denna del av Brantings tänkande, vilket jag tidigare nämnde. Vad finns det för övrigt i det biografiska och övrigt material som pekar på ett intresse för Frankrike? Kan man spåra något av detta intresse i hans syn på republiken och hans arbete som journalist under 1880-talet?

1.3 Textanalys och socialism

I den textanalytiska delen använder jag en komparativ och kontrastiv metod där det blir nödvändigt att belysa och belägga slutsatser via många citat, vilket jag hoppas inte belastar framställningen alltför mycket.¹⁷ Det biografiska och politiska avsnittet om Fredrik Borgbjerg är, delvis av tidsskäl, kortare och ger en mera begränsad bild. Metoden i den textanalytiska delen är att visa på skillnader mellan Fredrik Borgbjergs utgåva av *Socialdemokratiets Aarhundrade* och Hjalmar Brantings version. Genom en kontrastiv läsning försöker jag beskriva vilken bild Branting ger av Frankrikes historia och på vilket sätt hans historieskrivning skiljer sig från Borgbjergs. Bildar avvikelserna ett mönster?

¹⁴ Lundkvist, 2007, s. 94

¹⁵ Den biografiska undersökningen går fram till cirka 1885, ”the formative years”.

¹⁶ Franzén, 1985, ss. 22,23

¹⁷ Jfr Danielsson Malmros som menar att rikhaltiga citat syftar till att ”skapa transparens och reliabilitet i analysen” Danielsson Malmros, 2012, s. 68

De relativt omfattande historiografiska avsnitten har som syfte att i någon mån ge en beskrivning av den aktuella diskurs Branting verkade i. Hur såg 1800-talets historiografiska situation ut när det gällde revolutionen 1789 och Pariskommunen?

Avsnittet om tredje republiken sammanfaller med Brantings egen tid och jag har i bakgrundsmaterialet framför allt utgått den bild en nyare historieskrivning ger. Jag vill därmed också bidra till en orientering av ett kanske inte alltid bekant skede i fransk historia.

I avsnittet om den tredje republiken tänker jag mera exakt undersöka hur Branting uppfattar försöken till samling inom den socialistiska arbetarrörelsen, hans synsätt på anarkismen och hur han ställer sig till en parlamentariskt inriktad politik och samarbete med den radikala borgerliga vänstern. Herbert Tingsten har i *Den svenska socialdemokratins idéutveckling* pekat på Brantings ställningstaganden och påverkan på svensk socialdemokrati i dessa frågor.¹⁸

Fransk socialism under 1800-talet beskrivs ofta som splittrad och dåligt organiserad, men å andra sidan kan dess bredd, rikedom på tankar och skolor befrukta ett icke-doktrinärt och i detta fall ett reformistiskt synsätt.¹⁹ Reformistiska tankegångar uppstod tidigt i Frankrike, liksom försök att genom diskussioner i press och på kongresser ena och skapa gemensamma plattformar. Intresset för fransk socialism handlade inte bara om historia utan om försök att anpassa de socialistiska idéerna till en konkret verklighet där t. ex. Benoit Malon, Alexandre Millerand och Jean Jaurès var föregångsmän.

I Tingstens arbete om att danska och tyska tankar kom att inspirera det framväxande partiet och att i Sverige jämfört med Norge och Danmark det *icke fanns en bakgrund av allmän och demokratisk radikalism...*²⁰ Längre fram skriver han att de socialdemokratiska partierna i bl.a. Nordeuropa stod under starkt inflytande från den tyska debatten, där marxismen var särskilt

¹⁸ Tingsten, 1941, ss. 15, 23-34. Branting lyfte dock fram den parlamentariska verksamheten för att höja arbetarnas ställning, ”ju högre denna är, dess säkrare sker övergången till det socialistiska samhället.” Branting hade en mera optimistisk och moderat uppfattning än Danielsson, en pacifistisk taktik skulle leda till målet. ”Värdet av samverkan med andra partier för att villa den allmänna rösträtten hävdade han ständigt med stor energi.” ss 28, 30-31

¹⁹ Vincent, 1992, s. x

²⁰ Tingsten, 1941, s. 23

lämpad och lockelsen att driva kompromisspolitik inte var särskilt uttalad. I den franska arbetarrörelsen däremot fanns starka brytningar, *särskilt på grund av olika meningar om lämpligheten av att samarbeta med radikala borgerliga riktningar, ett problem, som i det republikanska och parlamentariska Frankrike snart fick aktualitet*, skriver Tingsten.²¹ Den ursprungliga avsikten med Tingstens arbete skulle ha varit att söka den svenska socialdemokratins utländska inspirationskällor, men det kom han aldrig att göra, skriver Christer Winberg i en kritik av Tingstens arbete.²² Kan man finna inspirationskällor för en reformistisk politik inom fransk reformistisk socialism?

1.4 Historiedidaktik och narrativ struktur

Jag vill också undersöka *Socialdemokratins århundrade* i ett historiedidaktiskt och narrativt perspektiv. En historiedidaktisk undersökning kan sägas syfta till att klarlägga ett historiemedvetande, men jag tänker också visa hur *Socialdemokratins århundrade* lyfter fram delar av historien för människor i arbetarrörelsen för att därigenom skapa ett specifikt medvetande och framtidsperspektiv. Inom detta syfte finns flera frågeställningar. Klas-Göran Karlsson talar om ett genealogiskt synsätt som innebär att *...tonvikten skulle ligga på att utveckla förmågan att bruka historien, det vill säga att aktivera historiemedvetandet genom att orientera det mot handling*.²³ Karlsson vidareutvecklar tankegången genom att formulera en typologi för historiebruk, varav det ideologiska bruket ligger närmast till hands vid en analys av *Socialdemokratins århundrade*.²⁴ Det används av politiska och intellektuella elitgrupper som kan *...med hjälp av historia bygga upp ett relevant meningssammanhang, som förmår att legitimera en viss maktposition...*²⁵ Här finns också, fortsätter Karlsson längre fram, *hänvisning till historiska lagar och objektiva nödvändigheter. I historieideologernas arsenal återfinns också absoluta kronologier, tydliga periodiseringar, svart-vita analyser och*

²¹ Tingsten, 1941, ss. 111-112

²² Winberg, 2010

²³ Karlsson, 2009, s. 56

²⁴ Karlsson, 2009, s. 59 ff

²⁵ Karlsson, 2009, s. 63. Åsa Linderborg har bl. a. behandlat socialdemokratins historieskrivning utifrån ett hegemoniperspektiv, den syftar till att utöva makt, både inom rörelsen och i ett externt perspektiv. Jag kommer att ytterligare beröra Linderborg i forskningsläget. Linderborg, 2001, s. 438f

*personteckningar, starka kontinuitetslinjer eller föga problematiserade framstegsperspektiv.*²⁶

Kan man finna något av detta i *Socialdemokratins århundrade*?

Karlssons skriver också att de olika historiska bruken kan finnas parallellt eller överlappa varandra.²⁷ Avsikten med *Socialdemokratins århundrade* kan också vara att påverka en officiell historieskrivning eller en ”bildad allmänhet”. Finns det inslag av t.ex. vetenskaplig historia?

Brantings historieskrivning kan också betraktas ur ett narrativt perspektiv, som en berättelse med en början och ett slut av den karaktär som Martin Alm beskriver i sin avhandling om synen på Amerika under 1900-talets början.²⁸ Det finns en grundberättelse som präglar och fungerar som bakgrund till händelser och utveckling och gör historien mera begriplig och meningsfull för läsaren. Finns det någon sådan i *Socialdemokratins århundrade*?

Slutligen har Ing-Marie Danielsson Malmros talat om *sensmoralmedvetenhet*, vilket innebär att man på ett medvetet sätt styr urval av händelser för att påverka berättelsens sensmoral.²⁹ På vilket sätt kommer något sådant fram i *Socialdemokratins århundrade*?

1.5 Forskningsläge

Socialdemokratins århundrade gavs ut i faksimil 1988 med ett företal av Per Nyström där han behandlar verkets tillkomst och framför allt de danska upphovsmännen, C.E. Jensen och F.J. Borgbjerg.³⁰ Nyström skriver att *uppläggningsen och stommen även i den svenska upplagan var Jensens och Borgbjergs och deras personligheter kom i hög grad att präglade framställningen.*³¹ Brantings insatser behandlas kortfattat och Nyström menar vidare att *smärre avsnitt omskrevs* av Branting, men ger bara exempel ur det första kapitlet om revolutionen 1789 och tycks ej ha undersökt senare avsnitt om Frankrike, vilka jag kommer att undersöka.³² Nyström påpekar även att Branting har tonat ner Borgbjergs ”expressiva och

²⁶ Karlsson, 2009, s. 63

²⁷ Karlsson, 2009, ss. 58-59

²⁸ Alm, 2002, ss. 18-26

²⁹ Danielsson Malmros, 2012

³⁰ Nyström P. , 1988

³¹ Nyström P. , 1988, s. II

³² Nyström P. , 1988, s. s II

agitatoriska stil”.³³ Verket har enligt Nyström kommit till i en tid då det var viktigt att ge arbetarrörelserna en kulturell bakgrund, placera in den i en europeisk idé- och kulturhistoria. Nyström påpekar att Borgbjerg hade en franskoriterad bildning och talade franska på internationella möten.

Åsa Linderborg har i sin avhandling behandlat hur socialdemokraterna skriver sin och delar av svensk historia. Hon lyfter ingående fram bilden av den svenska arbetarrörelsen framför allt utifrån ett rörelseinternt perspektiv men även utifrån vissa vetenskapliga perspektiv. Hon beskriver ingående och skickligt hagiografin kring Branting och den personkult som odlats både i rörelsehistorik och minnesskrifter. Risken är dock att de kvalitéer som Branting hade kommer skymundan och att det trots allt åter ges en ganska svart-vit bild av honom. Hennes syfte är naturligtvis inte att ge en sann bild, vilket hon också påpekar.³⁴ Avhandlingen visar på hur historieskrivning kan användas i hegemoniskt perspektiv men behandlar knappast det internationella inflytandet och behandlar bara *Socialdemokratins århundrade* på några rader där hon bl. a påstår att boken var ett *sameuropeiskt projekt* och att Branting hade *låtitt sätta sitt eget namn på en översättning av det danska arbetet Socialismens århundrade* (fel i titel).³⁵

När det gäller Brantings biografi finns ett flertal skildringar och minnesskrifter. Den mest omfattande biografien är fortfarande Zäta Höglunds³⁶ medan Nils-Olof Franzéns är det senaste ”heltäckande” arbetet. Den nyaste biografien av Lars Ilshammar är kortfattad.³⁷ Det finns en hel rad studier som behandlat delar av Brantings verksamhet och liv, t.ex. har Nils Beyer behandlat Brantings ungdom medan Ture Nerman beskriver hans publicistiska verksamhet.³⁸ Många skrifter har hyllningskaraktär och en heltäckande vetenskaplig biografi saknas fortfarande.

Brantings inflytande på svensk utrikespolitik under perioden före första världskriget har behandlats av Martin Grass, som framför allt koncentrerar sig på Brantings arbete inom Andra internationalen, men berör ej Brantings mera personliga ställningstaganden. "Under

³³ Nyström P. , 1988, s. X

³⁴ Linderborg, 2001, s. 66

³⁵ Linderborg, 2001, ss. 250, 440

³⁶ Höglund, 1951

³⁷ Ilshammar, 2010

³⁸ Beyer, 1985, Nerman T. , 1958

världskriget trädde utrikespolitiken naturligtvis mera i blickpunkten. Den framträdande utrikespolitiska roll *Branting spelade under kriget och senare inom den "officiella" utrikespolitiken får inte projiceras bakåt.*³⁹ Han menar att Branting var mycket intresserad av utrikespolitiken och ofta tog hand om den själv inom SAP. Arbetet i Internationalen kretsade kring fredsfrågan och arbetarrörelsernas inflytande på ländernas utrikespolitik. En viktig fråga för Branting var skiljedomsinstitutet och inrättandet av en internationell rättsordning. Kring 1890 menade Branting att socialismen var en förutsättning för att undvika krig, men 1912 förklarade han att arbetarrörelsen kunde bidra till garantier för fred, vilket visade sig vara ett misstag. Under kriget menade han att en revolutionär samhällsomvälvning inte var lösningen utan förespråkade en samarbetspolitik med liberalerna mot den konservativa regeringens Tysklandsorientering, skriver Grass.⁴⁰ Jag har inte för avsikt att behandla Brantings utrikespolitiska ställningstagande i denna uppsats men menar i motsats till Grass att Brantings personliga inställning kan vara av betydelse för hans utrikespolitiska ställningstaganden under kriget.

Vad beträffar Borgbjergs biografi har jag i huvudsak utgått från ett äldre arbete av H.P. Sörensen och uppgifter i översiktsverket *En bygning vi rejser.*⁴¹ Båda är skrivna "inifrån" rörelsen vilket naturligtvis påverkar urval och bedömningar av olika uppgifter. Claus Bryld har behandlat den danska socialdemokratins ideologi och skriver om Borgbjergs tänkande. Borgbjerg avvisade revisionismen, i Bernsteins tappning, men tog i praktiken ställning för honom, skriver Bryld. Dock satte han sig aldrig in i debatten. Den utländska politiker som påverkade honom starkast var Jean Jaurès, menar Bryld, och pekar på deras gemensamma frihetsidéer, humanism och akademiska ursprung. Borgbjerg var ingen Jaurès-epigon men hade ett liknande andligt ursprung i bondekultur och grundtvigianism. Det fanns ett gemensamt framstegsoptimistiskt synsätt, där det handlande subjektet fick större utrymme. Enligt Bryld kom denna framstegsoptimism att präglade den reformistiska socialdemokratin i Danmark under åren kring sekelskiftet 1900, vilken Bryld också kallar en evolutionärt präglad

³⁹ Grass, 1990, s. 6

⁴⁰ Grass, 1990, ss. 5-15

⁴¹ Sörensen, 1943, Bertolt, 1954

marxism. Borgbjerg kom också att i likhet med Branting verka kraftigt för samverkan med den radikala liberalismen, i Danmark Radikale Venstre.⁴²

2. Frankrike och Sverige

2.1 1860-70-talen, opinionen från Frankrike till Tyskland

Under 1860- och 70-talen genomgick Frankrike stora förändringar. Det som uppmärksammats mest i svensk historieskrivning är fransk-tyska kriget, kejsardömets fall och Pariskommunen. Dessa händelser i Frankrike återgavs noggrant i dåtidens svenska press, men även mycket annat som vi idag inte uppmärksammar.

Paris var en politisk och kulturell scen som bevakades utförligt och kontinuerligt i den svenska pressen under 1860- talets slut och på 1870-talet. Även på 1880-talet var intresset för Frankrike stort. En orsak är antagligen också att tillgången på nyheter från Paris var god. Dessa fick man oftast fick via olika utländska tidningar och nyhetsbyråer.⁴³ Leif Kihlberg skriver i sin bok om DN, att det fanns ett särskilt intresse för staden Paris som måste bevakas oberoende av konjunkturer: *Wall och Seberg var lika ivriga att följa utvecklingen i Frankrike; dit reste de så ofta de hann, trivdes bättre där än i något annat land.*⁴⁴ Mycket av materialet införskaffades via utländska tidningar och via nyhetsbyråer men flera av de svenska dagstidningarna hade korrespondenter i Paris. I *Den svenska pressens historia* skriver Eric Johannesson: *I den världsbild som utrikesmaterialet förmedlade dominerade av naturliga skäl England, Frankrike och Tyskland med Danmark och Norge närmast därefter. Det största antalet utrikeskorrespondenser kom från Paris, som framstod som världens absoluta centrum.*⁴⁵ Händelser och debatter i franska deputeradekammaren kommer ofta först i utrikesnyheterna och det är inte ovanligt att debatter återges med långa referat.⁴⁶ Debatterna

⁴² Bryld, 1992, ss. 411-413

⁴³ Ingmar, 1973

⁴⁴ Kihlberg, 1960, s. 50

⁴⁵ Johannesson, 2001, s. 190

⁴⁶ U. I en egen undersökning har jag något ostrukturerat samlat cirka 570 artiklar från åren 1868, 1869, 1873 och 1875. Undersökningen kan inte sägas täcka en komplett period eller en tidnings samtliga artiklar, men är ett slags

berör ofta principiella frågor, pressens frihet och tryckfrihet under 1868, monarki kontra republik 1873, konstitutionen, 1875. Krig, uppror, dramatiska maktskiften skapade också en spännande och lärorik politisk scen.

Sympatierna för Frankrike kom tydligt till uttryck under fransk-tyska kriget. Erik Gullberg har behandlat debatten: *Aldrig tidigare hade svenska pressen med sådant uppbåd av krafter diskuterat en händelse utanför landets gränser.*⁴⁷ Karl XV som var franskvänlig, hade tidigare haft kontakter och vänskap med Napoleon III och byggde sin politik på garantier i Novembertraktaten, satte under kriget regeringens neutralitetspolitik på spel när han sände ett brev till tillfångatagna tyska officerare. Hans bror den blivande Oscar II, hade kommit in i den tyska miljön via giftermålet med Victoria, och kom att lägga om den svenska utrikespolitiska kursen efter sitt trontillträde 1872. Den svenska pressen var franskvänlig med undantag för GHT och DN. Allra tydligast på den franska sidan var Östgöta Correspondenten, men även Stockholms Dagblad tog tydligt parti för Frankrike.⁴⁸

Frankrikes position som stormakt underminerades genom kriget och detta var en av orsakerna till omsvängningen i den svenska utrikespolitiken. Preussens seger och utropandet av det tyska riket innebar en klar maktförskjutning i Europa. Frankrike och Napoleon III hade betraktats med respekt och beundran av Oscar och uppfattades som en motvikt mot det växande Preussen. Novembertraktaten från 1855 innehöll garantier för Sverige-Norge från Englands och Frankrikes sida gentemot ryska hot. Kriget 1870-71 ändrade allt detta och upprättandet av Pariskommunen och Republiken skrämde Oscar II. *I det längsta klamrade*

pilotstudie, men känns ändå som en fingervisning, 1868 : 176 artiklar varav AB 83, DN 19, StD 74, 1869: DN 62, 1873:237varav DN 83, StD: 147, NDA 7, 1875 93 artiklar, varav AB 49, DN 38, NDA 5.

⁴⁷ Gullberg, 1952, s. 278

⁴⁸ Jacobson G. , 1929, s. 80 f, Gullberg, 1952, ss. 278, 258. Viktor Rydberg menade i GHT att det var en strid mellan den napoleonska ceasarismen och despotismen mot hela den tyska nationen. Frankrike förde ett krig i franska dynastins intresse medan Tyskland förde nationalkrig, GHT 2/8 70/Gullberg s 281. Även DN menar att kriget var Napoleons verk och kom till stånd därför att oppositionen började bli farlig för honom, DN 16/7 70/Gullberg 281. Båda tidningarna svängde något senare och menade att Tyskland inte skulle gå för långt, Gullberg 282. DN: s linje hänger samman med dess kritik av Napoleon III:s regim, skriver Hasselberg. I fem år hade tidningen fördömt det napoleonska enväldet, men beklagar efter krigets slut Frankrikes olycka och talar mera positivt om den franska utvecklingen, Hasselberg, 1945, ss. 240-251. Spekulationer om att Wall skulle gå i tyskarnas ledband eller tänka på upplageutvecklingen är tveksamt, troligare är att man inte tog ställning mot Frankrike utan mot Napoleon III, borde närmare undersökas, menar jag. Aftonbladet och Nya Dagligt Allehanda ansåg båda att Frankrike kämpade för jämvikt och rättstillstånd i Europa, Gullberg, 1952, ss. 279,285. Längst i franskbeundran gick Stockholms Dagblad enligt Gustaf Jacobson och från mörkaste Småland till Kungsträdgården spelades Marseljåsen, Jacobson G. , 1929, s. 80. I flera tidsskrifter fördes också en debatt om skulden till kriget.

han sig fast vid hoppet om en bonapartistisk restauration i Frankrike. Frankrike framstod för honom som en oroshärd från vilken den radikala smittan spreds över Europa, skriver Folke Lindberg.⁴⁹ Franskorienteringen hade varit ett naturligt inslag i den bernadotteska politiken och kejsardömets nederlag påverkade den svenske prinsen på flera plan. Känslomässiga skäl hade alltsedan barndomen knutit Oscar till Frankrike, besvikelsen över nederlaget och kejsarens förödmjukelse skapade en stark aversion hos honom mot den nya regimen. Men det fanns också principiella politiska motiv: *Avgörande var inte bara att Frankrike förlorat sin stormaktsroll utan synen på det kungliga kallets höghet och helgd.*⁵⁰ Vid flera tillfällen uttryckte kungen sin motvilja mot Frankrike. Mot slutet av sin regeringstid underlät han sällan att i diplomatiska samtal brännmärka den tredje republiken *som källan till allt ont och till framtida oundvikliga förvecklingar.*⁵¹ Vidare fanns det skäl att tro, menar Lindberg, *att närmandet Tyskland på bred front, politiskt, ekonomiskt och kulturellt, med tiden måste sätta djupa spår i svenskt politiskt liv och politiskt tänkande...* och vad skulle denna påverkan innebära om inte *...en värdestegring för monarkien och den konservativa samhällsidealen?*⁵²

2.2 1880-1890-talen, det tyska inflytandet

Under 1880- och 1890-talen sker en omsvängning i den svenska opinionen från Frankrike mot Tyskland. Folke Lindberg beskriver detta via tyske ministern i Stockholm, Leyden, 1901, som anser att en väsentlig förändring från franska sympatier till tyska och engelska sympatier hade skett inom överklass och medelklass.⁵³ En diplomatrapport kan ha begränsat värde men Leyden träffar rätt, menar Lindberg och tillägger: *Den väsentliga innebörden i det skedda kan schematiskt betecknas som en glidning från franskt till tyskt.*⁵⁴ Franskan som läroämne i skolorna hade fallit tillbaka som begynnelsespråk redan 1859 till förmån för tyskan. 1873 blev tyska enda språk i de lägsta klasserna och 1905 reducerades timantalet för franskan kraftigt. Endast på flickskolorna behölls franskan som det grundläggande språket och under 1800-talets senare del var franskan det språk som de bildade klassernas kvinnor kände sig mest förtrogna med. Lindberg motiverar besluten om reduceringen av franskan genom hänvisning

⁴⁹ Lindberg, 1958, s. 32

⁵⁰ Lindberg, 1950, s. 17

⁵¹ Lindberg, 1963, s. 73

⁵² Lindberg, 1950, s. 13

⁵³ Lindberg, 1958, s. 125

⁵⁴ Lindberg, 1958, s. 126

till 1899 års skolkommitté som också menade att Frankrike förlorat sin ledande roll i den europeiska kulturutvecklingen och att Sverige nu stod närmare Tyskland.⁵⁵

Denna omsvängning omfattar emellertid inte alla. En radikal, ofta liberal, frankrikevänlig opinion lever kvar, där revolutionen 1789 och dess idéer om frihet jämlikhet och broderskap, har stor betydelse. Ett framträdande exempel på dessa tankegångar var liberalen Adolf Hedin, vars beundran för Frankrike har beskrivits av Valfrid Spångberg, Leif Kihlberg och Björn Meidal⁵⁶. Vid 1880-talets början tillhörde han den politiska vänstern liksom Hjalmar Branting. Han var ett föredöme för de unga radikalerna och även i den framväxande socialdemokratin får dessa idéer betydelse. Branting lyfter fram hans betydelse för *hela det folkliga Sverige*, vid Hedins bortgång 1905.⁵⁷

⁵⁵ Lindberg, 1958, ss. 132-33

⁵⁶ Spångberg, 1925, s 95, Kihlberg, 1972, s 67, Meidal, 1987, ss 238-42. Folktribunen Adolf Hedin hämtade många drag från fransk politik, historia och revolutionsmyt. Meidal beskriver Hedin som den ensamme upprorsmannen som hade förebilder i franska revolutionens politiker med sin individuella framtoning, talare som politiker och talare som Mirabeau och Robespierre förespeglar honom.

⁵⁷ Branting, 1929, s. 91

3. Biografiskt om Hjalmar Branting och Fredrik Borgbjerg

3.1 Hjalmar Branting

3.1.1 Brantings ungdom, resor och franska kontakter

I det biografiska materialet om Brantings ungdom och studietid finns flera hänvisningar till Frankrike, fransk historia och politik. Helt allmänt stod familjen Branting på Frankrikes sida gentemot Preussen, skriver Franzén.⁵⁸ Nerman skriver med anledning av kriget att detta måste ha gjort intryck på den *brådmogne* pojken och tillägger *Tidens svenska intellektuella var franskt fostrade och stod på Frankrikes sida*.⁵⁹ Familjen Brantings intresse för Frankrike kommer också fram i samband med brevkontakter med moderns bror i Paris. Denne tycks ha sett på utvecklingen i Frankrike med oro. I ett brev från 1877 till sin moder varnar den unge Branting henne för morbroderns *galna mening angående förhållandena i Frankrike*, och menar att han kan vederlägga varje ord.⁶⁰

Under skoltiden pekar man på Brantings kommentarer i läroböcker där han ställer sig på revolutionens sida gentemot kung Ludvig.⁶¹ Franska och fransk skrivning ingick i studentexamen, men hans betyg där var sämre än i svenska, matematik, fysik och egendomligt nog kristendom.⁶² Våren 1877 skrev han sin studentuppsats *Vilken betydelse har våra dagars livligare samfärdsel för folkens andliga och materiella liv?* Den tidens globalisering, kommunikationernas och handelns betydelser för välstånd och även spridning av upplysning och samhörighet mellan folken, ett utvecklingsoptimistiskt perspektiv som kommer att känneteckna Brantings tänkande även i framtiden, genomsyrar uppsatsen. Den avslutas med orden att *samfärdseln i förening med vetenskapen, vars kosmopolitiska karaktär över allt är erkänd, /skall/ föra människosläktet till det höga mål, som under franska revolutionen för*

⁵⁸ Franzén, 1985, ss. 32-33

⁵⁹ Nerman T. , 1958, s. 32

⁶⁰ Franzén, 1985, s. 29

⁶¹ De tidigaste tecknen på intresse för Frankrike eller snarare fransk historia finns i de läroböcker där Branting kommenterat texter som berör revolutionsperioden. I en fransk språklära som innehöll Ludvig XVI: försvarstal inför domstolen har Branting skrivit att Ludvig var brottslig/förrädare, något längre fram formulerar han ett leve för republiken. I en historiebok av H L Melander har man funnit korrigeringar där Branting framställer girondisterna i bättre dager än författaren, Franzén, 1985, s. 22.

⁶² Beyer, 1985, s. 55

första gången formulerades i det sista av de tre ryktbara orden: frihet, jämlikhet, broderskap.⁶³

Inspirationskällor för den unge Branting var naturligtvis också böcker och tidningar. Det finns en egenhändigt gjord bokförteckning från 1879.⁶⁴ Stora delar av hans boksamling finns bevarad på ARAB, fastän katalogiseringen inte är slutförd.⁶⁵ Biograferna, liksom Branting själv, lyfter ofta fram Henry Thomas Buckles *Civilisationens historia i England* och den nordiska genombrottslitteraturen med bl.a. Georg Brandes.⁶⁶ Buckles positivistiska historieskrivning med civilisationers lagbundna utveckling stämmer väl in med drag i Brantings egen historiesyn. Brandes är däremot inte positivist, menar Gunnar Ahlström, som sätter in Brandes litterära frihetsteorier i ett hegelianskt historiskt urvecklingsperspektiv med ursprung i franska revolutionen.⁶⁷ Biograferna nämner också ett verk av en fransk historiker, Fustel de Coulange, *Staten i forntiden* som pekar bl.a. på religionens betydelse för att de härskande ska kunna bibehålla makten⁶⁸. Brantings kritik av religion och statskyrka ligger väl i linje med detta.⁶⁹ Dagstidningarnas rapportering från Paris och Frankrike var, som jag tidigare nämnt, under 1860- och 70-talen, mycket god. Med tanke på familjens franskorientering fanns också ett intresse för vad som hände där, men jag har ej kunnat finna uppgifter om tidningsprenumerationer. Under studietiden ska Branting däremot ha prenumererat på både på de tyska socialdemokraternas *Neue Zeit* och Georges Clemenceaus tidning *La Justice*.⁷⁰

Brantings resor på kontinenten behandlas i biografierna. År 1877 reser han med familjen och 1878 själv, via Finland, Ryssland, Tyskland till Paris. Avsikten med resan var att inledningsvis knyta kontakter vid olika observatorier, som ett led i utbildningen till astronom,

⁶³ Branting, 1929, ss. 83-86, Höglund, 1928, ss. 92-93, Franzén, 1985, ss. 26-27.

⁶⁴Förteckningen innehåller flera verk på franska av Louis Blanc: *Revolutionens historia*, Lamartine: *1848 års revolution*, Lissagaray: *Kommunens historia*, Jules Guèsde: *Essai de catéchisme socialiste*, samt ytterligare arbeten om revolutionen 1848 och om Pariskommunen på svenska. Taine finns också representerad. Ett flertal skönlitterära verk av Zola, Rousseau, Voltaire och Hugo finns också liksom av Jules Verne som Branting gärna läste i sin ungdom. Flera verk av tyska socialister finns också: Lasalle, Liebknecht och Marx, (naturligtvis!) Höglund, 1928, ss. 96-97, Beyer, 1985, ss. 76-77.

⁶⁵ Cirka 1300 skrifter är katalogiserade varav 297 på franska, 230 på tyska, 153 på engelska och 44 på danska.

⁶⁶ Höglund, 1928, s. 95

⁶⁷ Ahlström, 1937, ss. 25, 36, 47, Beyer, 1985, s. 78

⁶⁸ Höglund, 1928, ss. 97-99, Nerman T. , 1958, s. 32

⁶⁹ Se nedan s 22

⁷⁰ Beyer, 1985, s. 75, Nerman T. , 1958, s. 32

men han registrerar också socialdemokraterna och den politiska utvecklingen i Tyskland.⁷¹ Resan avslutas med tre veckor i Paris, där han tar del av det kulturella utbudet.⁷²

Redan nu var han socialdemokrat skriver Franzén, vilket betydde...*att vara socialist av den tyska skolan...Men där fanns också ett mäktigt franskt inslag.* Han tog med sig sitt starka intresse för socialdemokratin från Berlin till Paris sommaren 1878.⁷³

Sommaren 1882 reser han till Paris igen men tycks nu ha klarare politiska avsikter med sin resa. Han går på politiska möten, lyssnar på den kända anarkisten Louise Michel, och säger sig kunna rapportera om socialistiska arbetarmöten till August Strindberg.⁷⁴

I samband med Parisresorna nämner biograferna Brantings möte och samtal med den tyske socialisten Edouard Bernstein, och Höglund skriver:

Samtalet kom att till stor del röra sig om den franska socialismen. Branting talade med lugn objektivitet om den kamp mellan skilda socialistiska fraktioner, för vilken Frankrike just då var skådeplatsen. Bakom hans oerhört blygsamt framförda omdömen talade en stark vilja, som koncentrerat sig i det fasta beslutet att icke tappa modet inför några av rörelsens obehagliga företeelser, beslutet att aldrig förlora ur sikte, att dessa splittrade fraktioner, hur häftigt de än bekämpade varandra, ändock voro organiska delar av en stor rörelse för vars utbredning var och en av dem verkade på sitt sätt, och att de måste värderas efter vad de tillförde det stora hela. Genomträngd av denna uppfattning kunde Branting till och med i beundrande ordalag tala om Louise Michel...⁷⁵

71 Nerman hänvisar också till ett brev från 1878 från utlandsresan detta år till modern där han ger "entusiastiskt uttryck åt sin känsla för de tyska socialdemokraterna: de hade "fullkomligt rätten på sin sida", de var i Tyskland "de enda förfäktare av den frihet som den liberala bourgeoisien svikit, för att bli Bismarcks lydiga tjänare".⁷¹

72 Beyer, 1985, ss. 70-71

73 Franzén, 1985, ss. 33-34

74 Samma år brevväxlar han med Strindberg om en litterär kalender och Höglund nämner också ett porträttalbum med kända fransmän: 'om ni däremot kan finna användning för en skildring av ett rött pariser-arbetaremöte, så skall jag försöka göra i ordning en sådan'. Uppenbarligen hade han under sin utlandsvistelse intresserat sig mycket för att lära känna arbetarrörelsen —ett ännu bevarat porträttalbum med bilder av en mängd kända dåtida författare, politici och socialister särskilt i Frankrike, det gäller åttiotalets första år. "I denna samling finner man Victor Hugo, Zola, Henri Rochefort, Louise Michel, Malon, Lissagaray, Jourde, Clemenceavars, den tiden radikala, tidning Justice Branting var mycket förtjust, Sofia Perovskaja m. fl." Höglund, 1929, s. 116

⁷⁵ Höglund, 1928, s. 117

Franzén berättar också om samtalet med Bernstein där de mest talade om den mycket splittrade franska arbetarrörelsen men också om avsaknaden av en socialistisk rörelse i Sverige.⁷⁶ Brantings resa 1882 och internationella erfarenheter berörs också av Nerman⁷⁷.

3.1.2 80-talsradikalismen och Branting. Politik och litteratur.

1880-talet har beskrivits av Gunnar Richardson och kallats den moderna radikalismens genombrottstid, men utgångspunkten kan förläggas till bl. a. 1860-talets nyliberalism.⁷⁸ Det var unga intellektuella från medelklassmiljöer, liberalradikaler som Adolf Hedin, F.T. Borg, S.A. Hedlund K.P. Arnoldson, vilka var antiklerikala och antibyråkratiska. De var demokrater och ville ha parlamentarism, fastän de inte alltid krävde allmän rösträtt.⁷⁹ Under 1870-talet slut framträder också Anton Nyström, som introducerade August Comte och bildade ett positivistiskt samfund 1879. Knut Wicksell var en annan framträdande radikal som skapade debatt kring nymalthusianismen vilken hade ett visst samband med Studentföreningen Verdandis tillkomst i Uppsala 1882. Debatterna uppmärksammades i pressen men det var småskriftsutgivningen som i det långa loppet fick mest betydelse.⁸⁰ 1880-talet är naturligtvis också genombrottsårtiondet för flera folkrörelser, som arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen.

Honnörsorden var sanning och förnuft. Politiska, religiösa och kulturella problem skulle behandlas utifrån ett rationalistiskt och materialistiskt perspektiv. Man närmade sig ett naturvetenskapligt perspektiv. *Det radikala bildningsidealet var naturvetenskapligt och samhällsinriktat, utilistiskt och i allmänhet antireligiöst, det var antiklerikalt och demokratiskt*, sammanfattar Gunnar Richardson.⁸¹

⁷⁶ Franzén, 1985, ss. 69-72. Franzén skriver också: "Som tjuogoettåring har han/Branting/ väsentligt vidgat sina studier, han läser franska tidskrifter; han skaffar sig den franske pionjären Benoit Malons bok "Histoire du socialisme", och han samtalar sakkunnigt med Eduard Bernstein om den franska socialismen" (s 71)

⁷⁷ Liksom hos flera andra biografer lyfter Nerman fram Brantings kontakter med ryska nihilister. Dock har sonen Georg Branting tonat ner betydelsen av dessa och lyfter istället fram betydelsen av studier i tysk och fransk socialism, Franzén, 1985, s. 62. Nerman citerar ur en artikel av Bernstein från 1925(i samband med Brantings bortgång) som tycks utgöra källa för mötet med Branting:"...han presenterade sig som astronomie studerande och socialist...Branting kom från Frankrike "dit han väl hade rest för att så att säga få andas socialistisk luft", och man underhöll sig främst om arbetarrörelsen där. han hade talat om brytningarna i den franska arbetarrörelsen "med lugn objektivitet" i förhoppning om kommande enighet. Han hade uttalat sig beundrande om Louis Michel, vars anarkism var Bernstein för fanatisk. Det hindrade dock ej hans och Brantings vänskap", Nerman T. , 1958, s. 42. .Mötet finns också i Ögonvittnen om Hjalmar Branting, Nerman T. r., 1961, ss. 19-20.

⁷⁸ Richardson, 1963, s. 92

⁷⁹ Richardson, 1963, s. 90

⁸⁰ Richardson, 1963, ss. 91-92

⁸¹ Richardson, 1963, s. 99

De politiska värderingarna byggde i hög grad på 1789 års idéer och den engelska utilitarismen, och liberalismens frihetskrav var fundamentala, och avspeglas också i den skriftserie som Verdandi utgav, skriver Richardson⁸² Dessa ideal finns emellertid också väl företrädna inom fransk republikanism, vilket jag strax återkommer till.

Inom litteraturen räknas 80-talet, till *genombrottsårtiondet*. En central gestalt var Strindberg som under en period förkroppsligade radikalismen.⁸³ Sven Gustaf Edqvist har karakteriserat Strindberg som anarkist, men menar att redan i slutet på 1860-talet fanns det något han betecknar som *revolutionism* inom den nyliberala kretsen, som hade anknytning till den franska revolutionen.⁸⁴ Det fanns också en kritik av statskyrkan och prästerskapet, som Edqvist kallar en religiös liberalism/revolutionism vilken kommer till uttryck i Strindbergs tidiga dramer *Fritänkaren* och *Mäster Olof*.⁸⁵ I artikeln om Branting och det revolutionära 80-talet lyfter Per Meurling fram Georg Brandes som en läromästare för den unge Branting. Brandes stod för den fria tanken och förstod historien utifrån händelser i Frankrike skriver Meurling. *Han /Brandes/ såg sambandet mellan den franska revolutionen av år 1789, februarirevolutionen 1848 och Pariskommunen våren 1871.... Det var en fråga om ständigt ökad frihet, ett krav på större medmänsklighet, vilket i längden inte kunde avvisas.*⁸⁶ Det franska inflytandet på litteraturen under 1880-talet behandlas av Karl-Erik Lundevall,⁸⁷ som

⁸² Richardson, 1963, ss. 95-96

⁸³ Brantings kontakter med Strindberg är kända, själv föredrog Branting litteratur som ställer problem under debatt, men det fanns även utrymme för den objektiva beskrivningen. (Nerman efter John Persson som hänvisar till *Tiden* 1.4 och 15.5 1885). En riktig tendens kan överskyla konstnärliga defekter och ”Därför var diktarens uppgifter att peka på svagheter, framlägga förslag till lösning av problemen, väcka en opinion, förbereda det nya samhället”, Nerman, 1958, ss 135-36. Moralen är ett annat karaktäristikum för Brantings publicistiska verksamhet, skriver Nerman. ”Han betonade den i litteratursammanhang liksom i fråga om teaterstycken, och han var för moralens talan också i arbetarrörelsens kamp” Nerman 1958, s 139.

⁸⁴ Edqvist, 1961, s. 31

⁸⁵ I *Mäster Olof* är inspirationen från Pariskommunen uppenbar menar Edqvist. Det är Gert som är kommunarden menar Edqvist, han kräver andlig frihet, som är mer politiskt än socialt präglad i början av dramat, Edqvist, 161, s 55. Gert hade i landet sammanställt en bok över folkets klagomål, påminnande om franska revolutionens ”cahier de doléances”, Edqvist 1961, s 61. Edqvist diskuterar också influenser på Strindbergs från Buckle och Brandes, där den senare dock såg negativt på Pariskommunen. Även Victor Hugo, som Strindberg beundrade och enligt Stellan Ahlström hade influerat honom, behandlas av Ahlqvist som dock tonar ner hans betydelse, Edqvist 1961, ss 73-75. Dock uttalade Hugo öppet sin sympati för Pariskommunen och kom att anses som revolutionsprofet och var fram till sin död 1885 att var en ikon för det republikanska Frankrike.

⁸⁶ Meurling, 1975, s. 48

⁸⁷ Lundevall, 1953, ss. 145-46. Skillnaden är att de franska naturalisterna inte för fram sina åsikter på ett lika öppet sätt som de svenska författarna, fransmännen följer en ”formell objektivitet i framställningen”, skriver Lundevall.

kommer fram till att de franska naturalisterna uppmärksammas relativt mycket och framför allt Zola. När det gällde vänsterpressen stod han mer i centrum⁸⁸

Höglund nämner i samband med den realistiska och naturalistiska litteraturens betydelse

Brantings tankar om Zolas *Germinal* vid ett minnestal efter Zola 1902:

*I ett land som Sverige verkade nog "Germinal icke vid första framträdandet så mycket direkt på arbetarvärlden, men desto starkare på forlandet av den sedan så beryktade "80-tals-radikalismen" bland den bildade ungdomen. Detta epos ur den moderna klasskampen gav helt säkert åt många av oss, som då voro unga, ett intryck av arbetarfrågans verkliga proportioner, som inga teoretiska utläggningar kunde gjort lika verksamt. Och själva den teoretiska oklarheten i Germinals arbetarprogram, där brottstycken från olika doktriner och systemer ligga och jäsa i hjärnorna i gruvssamhället, både svarade mot verkligheten och var säkert mest ägnad att påverka till den något obestämda känslosocialism, som på den tiden enligt sakens natur ensamt kunde vinna allmänhetens resonans, när arbetarrörelsen själv hos oss låg alldeles i sin linda.*⁸⁹

I en avhandling från 1991 beskriver Skoglund kulturradikalismen i nio punkter: en rationell utopi, en etisk utopi, en provokativ attityd, den fristående, en individualistisk inställning, en optimistisk och dynamisk människosyn, en antimetafysisk världsåskådning baserad på naturvetenskapliga teorier, en strikt empirisk kunskapsteori och en evolutionsoptimistisk samhällsuppfattning.⁹⁰ Flertalet av dessa idéer präglade också Brantings tänkande och låg som grund för hans politiska uppfattning, men var också en viktig del i ett republikanskt människo- och samhällsideal, menar jag.

3.1.3 Branting och republiken

Jag hävdar, som tidigare nämnts, att intresset för fransk inrikespolitik under 1870- och 80-talen i Sverige var stort och uppmärksammades ofta i den svenska pressen. Frankrike och särskilt Nationalförsamlingen fungerade som en politisk "scen" där tidens politiska idéer levde ett aktivt liv. Både liberal och konservativ press följde utvecklingen noga, och ofta var det den unga republikens utveckling som behandlades under 1870-talet. Man kanske kan påstå att det fanns ett positivt intresse hos liberaler medan kungahuset och de konservativa utgick från negativa premisser: republiken som oroshärd.

⁸⁸ Lundevall, 1953, s. 126. Lundevall har funnit ett 100-tal recensioner och artiklar i 10 storstadstidningar 1880-89.

⁸⁹ Branting, 1929, ss. 84-86, Höglund, 1928, s. 50. 1885 översattes boken till svenska med titeln: *Vårbrodd*.

⁹⁰ Skoglund, 1991, ss. 56-61. Skoglund nämner tidskriften till Brantings myndighetsdag, man bör ta den på allvar vilket inte Beyer gör, Skoglund 1991, s 58.

Idag uppfattas republikanism enbart som en fråga om statskicket, men under den här behandlade perioden menar jag att det måste ses i ett bredare perspektiv. Man uppfattade republiken som en förutsättning för demokrati och jämlikhet. Pamela Pilbeam beskriver den franska republikanismen under 1800-talet som ett betydligt bredare begrepp än hur det kan uppfattas idag. Hon menar att för republikaner sammanfattade republiken människans yttersta andliga och institutionella triumf, vidare att anhängarna av 1789 års revolution ansåg att folkets själviska instinkter kunde undertryckas genom upplyst undervisning och att man kunde skapa ett perfekt samhälle genom institutionella förändringar. *This belief in progress, fundamental to nineteenth-century republicans, from Blanqui to Gambetta, was also shared by liberal monarchists such as Guizot and Thiers.*⁹¹ Brantings sympatier för republikanska politiker som Gambetta visas längre fram i undersökningen.⁹²

1800-talets republikanska tankesfär omfattade naturligtvis de klassiska begreppen frihet, jämlikhet och broderskap, men antiklerikalism liksom patriotism var också viktiga inslag. Antiklerikalismens innehåll och motiveringar varierade, man var inte alltid negativ till religionen som sådan, medan patriotismen oftast innebar en försvarsvänlig inställning, som ibland beskrivits som en inre nationalism, vanlig hos liberalerna och med ursprung i revolutionen 1789.⁹³

Jag menar att hos Hjalmar Branting finns också detta bredare republikanska synsätt som inte bara omfattar statskickets utformande i trängre bemärkelse utan samhällets utveckling i stort, utbildning och upplysning som byggde på vetenskap, kritik av kyrka och krav på religionsfrihet, men även vikten av nationen och försvaret. Brantings inställning till religion finns dokumenterad av Ture Nerman, som bl. a. berättar att Branting höll ett föredrag om statskyrkan i Frankrike i föreningen för religionsfrihet där han var aktiv under 1880-talet.⁹⁴ Branting framstår som försvarsvän inom socialdemokratin, men tar avstånd från militarism. 1915 översätter och ger han ut tillsammans med sin son Georg vissa delar av Jean Jaurès bok *L'armée nouvelle* i svensk översättning: *Arbetarne, fosterlandet och armén.*⁹⁵

⁹¹ Pilbeam, 1995, ss. 1-3

⁹² Nedan ss 53, 56

⁹³ Pilbeam, 1995, s. 16

⁹⁴ Nerman T. , 1960, s. 45

⁹⁵ Jaurès, 1916

Kungahuset var en institution som stod i vägen för det moderna och upplysta samhället man ville skapa.⁹⁶ Även om kungen förlorat makt gentemot riksdag och regering, hade han fortfarande inflytande över regeringsbildning och utrikespolitik. Oscar intog en mera stridbar hållning än sin bror när det gällde det kungliga inflytandet inte minst när det gällde utrikespolitiken.⁹⁷

I Sten Sjöberg artikel om republikanen Branting behandlas framför allt kritiken av monarki och kungahus. Han beskriver Brantings uttalanden och strategi från 1870-talet och framåt, anteckningar i läroböcker under gymnasiståren, hans boksamling och deltagande i en radikal (republikansk) klubb.⁹⁸

Den 21 januari 1889 höll Branting ett tal i samband med Oscar II :s 60-årsdag, där han påpekade att januari är ingen bra tid för furstar och anspelade på avrättningarna av Ludvig XVI och Karl. I resolutionen från mötet påpekades det att det var

varje demokratisk och rättsinnad medborgares plikt att arbeta på monarkins avskaffande och ersättande med republikanska institutioner, vilka ensamma är förenliga med den fria folkstaten... Branting, som med all säkerhet formulerat resolutionen knöt samman den tidigare liberala republikanismen med den socialdemokratiska rörelsen som tre månader senare konstituerade sig till Sveriges första riksparti. Lill-jans resolutionen blev partiets rättesnöre i statsskicksfrågan tills republikkravet infördes i programmet 1911,

skriver Sjöberg vidare.⁹⁹ Senare kommer Branting emellertid att motsätta sig att republikkravet framställs i motionsform i Andra kammaren. Man kan hävda att Branting överger den principiella synen på republiken till förmån för vad som är politiskt möjligt, men

⁹⁶ I sin artikel Republikanen beskriver Sten Sjöberg inledningsvis kungamakten som försvagad under Karl XV:s tid och citerar ett uttalande av Hedin från 1870 om monarkins betydelselöshet. Detta är ett missförstånd dels ifråga om vilken makt kungahuset hade och dels hur den uppfattades. Hedins uttalande får ses som en retorisk manöver i kritiken av kungahuset, menar jag, Sjöberg 1975, s 108.

⁹⁷ Lindberg, 1963, s. 61

⁹⁸ en radikal studentgrupp med bl.a. Karl Staaff, och händelserna på den beryktade myndighetsdagen . En republikansk klubb nämns på Myndighetsdagen med "Vet hut!" som en ledaren är "ultra-radikal, "republikansk" och "i religiöst avseende fullkomligt frisinnad", Nerman T. , 1958, ss. 36-37. Vigseln mellan kronprinsen Gustaf och Viktoria ledde till en pamflett hösten 1881 av kretsen kring Branting som upprördes i sitt republikanska sinne. Victoria-jubel, tryckt i Paris, bild mot sidan 49, Nerman T. , 1958, s. 35.

⁹⁹ Sjöberg, 1975, s. 115

samtidigt menar jag att han bibehåller det bredare republikperspektivet och ser framstegen och framstegsmöjligheterna i den franska tredje republiken.¹⁰⁰

3.1.4 Journalisten Branting

I nästan hela sitt vuxna liv arbetade Branting som journalist och tidningsutgivare. Hans intresse för journalistiken avspeglas i hans engagemang i Publicistklubben, där han även var ordförande under en period, men utträdde under en period i samband med storstrejken 1909, vilket behandlats av Ture Nerman.¹⁰¹ Under sin tidigare bana titulerades han ”litteratör”, vilket var en något bredare definition som kunde anspela på skriftställare/författare. Branting skrev också kulturjournalistik, bokrecensioner och teaterkritik.¹⁰² Men det fanns också ett allmänbildande och upplysande perspektiv, vilket jag tidigare nämnt. En tidning som sprider idéer och upplysning höjer också journalistens status.¹⁰³

Branting oroar sig för pressens beroendeställning, bl.a. genom annonserna, de är pressens akilleshäla som liknas vid en sjukdom: *Sjukdomen är en följd av den oundvikliga friktion, som uppstår då pressen nu måste tjäna två herrar: idén och mammon; då bäraren av sanning och ljus på samma gång måste vara affär.*¹⁰⁴ Branting menar också att journalisten ska stå för sina idéer, inte byta åsikter när han byter tidning eller när tidningsägarna kräver det, något som skadar journalistkårens anseende.¹⁰⁵

Det ju också som opinionsbildare och politisk journalist Branting är mest känd och det var i detta perspektiv han främst uppfattade sitt journalistiska arbete.¹⁰⁶ Kontakten med den franska pressen skulle även kunna förstärka en identitet som politisk och även kulturjournalist. Fransk press kännetecknades länge av tonvikten på det politiska och litterära innehållet.¹⁰⁷ Den hade även en speciell retorik som hade sitt ursprung i litteratur och politik

¹⁰⁰ Inte minst Höglund har kritiserat hans uppfattning i sin skrift Socialdemokratien och republiken, där republiken görs till det nödvändiga fundamentet för ett socialistiskt samhälle, Höglund 1909.

¹⁰¹ Nerman T. , 1958, s. 181 ff

¹⁰² Ture Nerman beskriver Brantings bredd som journalist i boken om kulturpublicistiken, fastän politiken utgör det centrala, Nerman T. , 1958.

¹⁰³ Franzén, 1985, s. 63. Branting stödde ju också Anton Nyströms Arbetarinstitut 1881, vilket inriktades på folkbildning.

¹⁰⁴ Branting, 1891

¹⁰⁵ Branting, 1891, s. 66

¹⁰⁶ Nerman T. r., 1961, ss. 58-59, Spångberg, 1941, ss. 32,33. Han arbetade under många år som riksdagsreferent i Stockholms Dagblad och Dagens Nyheter. Han förmåga att skriva snabbt och skickligt under pressade förhållanden var känd.

¹⁰⁷ ”Depuis la naissance de la presse française, la littérature et la politique un étaient la matière quasi exclusive; et ceux qui écrivaient dans les journaux n`étaient pas, à proprement parler, des journalistes, mais soit des

och var ej i första hand inriktad på nyheter.¹⁰⁸ Liksom i andra länder kom det politiska intresset att knytas till parlamentet eller nationalförsamlingen.¹⁰⁹ Att debatterna där uppfattades som viktiga visas av kontrollen under Andra kejsardömet: referaten fick tryckas i tidningarna, men först sedan de godkänts av ordföranden i Nationalförsamlingen.¹¹⁰ I utländsk press kunde de däremot publiceras. Trots Napoleon III:s försök att kontrollera pressen kom den att spela en allt större roll under slutet av 1860-talet och särskilt efter 1868, då utgivningstillstånd och indragningsmakt försvann.¹¹¹ Banden mellan press och politik var starka och många politiker som betydde något skrev i pressen eller hade en egen tidning.¹¹²

3.1.4.1 Branting i Tiden, utrikespolitik och nerläggning.

I Sverige hade tidningspressen ökat kraftigt sedan 1860-talet, från 101 till 174 och antalet tidningar med minst 3-dagarsutgivning från 12 till 54.¹¹³ Det var en expansiv bransch som inte krävde allt för mycket kapital.

1883 bestämde sig Branting definitivt för den journalistiska banan skriver Höglund. Han inträder i november i Klas Arnoldsons *Tiden*, ett organ för den politiska vänstern, som stod Adolf Hedin nära i sin allmänna läggning, men var starkare antimilitaristisk. I ett brev från april 1884 till Strindberg beskriver han redaktionens arbete:

Nu känner jag icke alls, vad du hört eller till äventyrs sett av Tiden; jag vill blott nämna till den kraft och verkan det kan ha att utom undertecknad vars åsikter du känner, bland medarbetarna märkes den utpräglade socialisten Åkerberg, som först var avsedd för utrikesavdelningen, men befanns för hänsynslös i sitt skrivsätt, varför jag (!) som moderatäre (!) fick den befattningen, som jag fortfarande ensam sköter, jämte

hommes des lettres, soit des hommes des politiques. C'est à la fin du xixe siècle que sont apparus des spécialistes du journalisme et que peu à peu celui-ci est devenu un métier (Alltsedan den franska journalismens födelse hade litteraturen och politiken varit det nästan uteslutande innehållet; och de som skrev i tidningarna var egentligen inte journalister, utan var skriftställare och politiker. Det var mot slutet av 1800-talet specialister på journalistik dök upp och som det efterhand blev ett yrke.) », Ferenczi, 1993, s. 14.

¹⁰⁸ »Ce lien longtemps indéfectible entre presse et rhétorique s'explique par l'une des spécificités marquantes de la tradition culturelle française : jusqu'aux mutations décisives des années 1880, le journal n'a pas l'information pour vocation première ; il se définit avant tout, à la différence de la presse anglo-saxonne, comme politique et littéraire», Saminadayar-Perrin, 2007, s. 8.

¹⁰⁹ Boberg, 1970, s. 56

¹¹⁰ Krabbe, 1945, s. 14

¹¹¹ Boberg, 1970, s. 134, Price, 2001, s. 268, Price, 2005, s. 214

¹¹² Victor Hugo : *Le Rappel*, Gambetta: *La République Française*, Thiers: *Le Constitutionnel* Clemenceau: *La Justice*, Jaurès : *L'Humanité*

¹¹³ Richardson, 1963, s. 92

*grannlandsavdelningen och teaterkritiken och vad som ibland kan medhinnas av skönlitterär kritik.*¹¹⁴

Utrikesavdelningen där Branting hade ansvaret har uppmärksamheten lagd på nyheter och telegram från Frankrike. Ett första överslag ger vid handen att det franska nyhetsflödet är större än från något annat enskilt land. Under första halvåret 1884 refereras skeendet i deputeradekammaren och senaten kontinuerligt. Först några nedslag: i januari återges kammarens öppnande, i februari en längre artikel om debatten om den ekonomiska krisen och om att senaten behandlar lagen om skilsmässa, i mars behandlas lagstiftningen kring olycksfallsförsäkringen och folkundervisningen, i maj nämns ett lagförslag om ersättning till oskyldigt häktade och sista dagen i maj tas åter upp senatens behandling av skilsmäsofrågan.¹¹⁵

I april 1884 lämnar Arnoldsson redaktörskapet till förmån för Branting och i en avskedsartikel anges att Arnoldsson skulle uppfatta sig själv för gammalmodig, jämfört med t ex Branting, men skälet var säkert också ekonomiskt, vilket Höglund låter Branting påpeka: driftskapital saknas. Prenumerantstocken utvecklades troligen inte i önskvärd riktning och inriktningen mot arbetarbefolkningen gav kanske inte tillräckligt utfall. Som redaktör för *Tiden* är Brantings bana redan utstakad, skriver Höglund, en praktisk-politisk inriktning, där *han ville skapa /-/ en bred vänsterfront med den socialistiska arbetarrörelsen som växande kärna, men inneslutande både den borgerliga radikalismen och bondedemokratin – alltså ett folkparti i ordets bästa mening.*¹¹⁶ Inriktningen mot en parlamentarisk politik är tidigt klar och i en artikel i *Folkviljan* 1884 försvarar han engagemanget i andrakamarsvalet och den betydelse även en politiker som Adolf Hedin kan ha för arbetarrörelsen.¹¹⁷

År 1886 tvingas Branting lägga ner *Tiden* och blir samma år redaktör för *Socialdemokraten*. Hans verksamhet och intresse för utrikespolitik ligger dock utanför ramen för denna uppsats.

¹¹⁴ Höglund, 1928, ss. 125-126

¹¹⁵ Se bilaga 1

¹¹⁶ Höglund, 1928, s. 135

¹¹⁷ Höglund, 1928, s. 135

3.1.5 Delsammanfattning Branting

Jag har inte velat klassificera den unge Branting som liberal eller socialdemokrat utan att beskriva inslag i en tankevärld som kan formas och förändras under livet. Under 1870- och 80-talen har jag ringat in fyra områden, biografiskt om familj studier och resor, 1880-talets radikalism, det republikanska och journalistiken. Via böcker och resor kommer Branting i kontakt med den politiska utvecklingen i Frankrike. Man kan också spåra ett utvecklingsoptimistiskt perspektiv. I samband med 80-talsradikalismen kombineras detta med ett rationalistiskt och materialistiskt perspektiv där naturvetenskapen lyfts fram. Ett demokratiskt samhällskritiskt synsätt med starka inslag av antiklerikalism förstärks via bl.a. fransk litteratur. Bland radikaler som Adolf Hedin och Anton Nyström finns ett starkt intresse för fransk historia och politik vilket påverkar opinionen och bibehåller franskorienteringen, trots en allmän svängning mot Tyskland under 1800-talets senare del. Bland franska republikaner fanns också ett demokratiskt utvecklingsoptimistiskt och starkt antiklerikalt samhällsideal som motsvarar de idéer som den unge Branting hade och även blev en del av hans senare uppfattning. I fransk republikanism fanns också starka patriotiska och försvarsvänliga inslag vilka också kan spåras i Brantings tankevärld. Den unge Brantings Frankrikeintresse kan beläggas i hans journalistik i tidningen *Tiden*, och det finns också förebilder i den franska pressens betoning på politik och litteratur, vilket kan ha stärkt Brantings journalistiska identitet.

3.2 Fredrik Borgbjerg

Fredrik Borgbjerg (1866-1936) var något yngre än Branting men hade en liknande bakgrund och ett liknande livsförlopp. Han kom från ett relativt förmöget hem, studerade vid universitet, dock teologi i motsats till Brantings naturvetenskapliga inriktning. Han intresserade sig mest för det religionsfilosofiska och religionshistoriska, skriver Sörensen. Redan från början blev han engagerad av Grundtvigs tankar både inom religion och pedagogik, sympatiserade med fritänkare, förklarade sig tidigt vara demokrat och republikan, fortsätter Sörensen.¹¹⁸ Som student greps han av Darwinismen och utvecklingsläran, studerade böndernas andelsrörelse, där för övrigt hans fader var aktiv, och hamnade med nödvändighet hos Karl Marx, efter nationalekonomiska studier. Borgbjerg var en god talare, antagligen bättre än Branting, han vädjade till förståndet och mera sällan till känslorna.¹¹⁹ Där

¹¹⁸ Sörensen, 1943, ss. 18-23

¹¹⁹ Sörensen, 1943, ss. 24-26

vill jag dock sätta ett frågetecken, hans språk är ofta fyllt av metaforer och vad jag kan se i några utdrag, var han inte främmande för invektiv i sina tal. Han gjorde redan som ung 1892 omfattande agitationsresor och medverkade tidigt i internationella sammankomster, där han för övrigt samma år träffade Branting på en internationell studentsammankomst i Stockholm. År 1890 hade han blivit knuten till den danska Socialdemokraten och från 1892 var han medlem i partistyrelsen.¹²⁰ Som journalist var han polemiker, var noga med språket, men intresserade sig inte så mycket för det redigeringen. Han tog avstånd från sensationsjournalistiken och skrev långa artiklar som påminde om hans tal. År 1911 blev han chefredaktör.¹²¹ Han gjorde sig även känd genom sin kritik av rätts- och korruptionsskandaler.¹²²

År 1898 blev han invald i folketinget, socialminister 1924-26, undervisningsminister 1929-35, båda i Staunings regeringar. Folketingsledamöterna utsågs genom majoritetsval i enmansvalkretsar och Borgbjerg var tidigt anhängare av vänstersamverkan, vilket underlättades särskilt efter Radikale Venstres bildande 1905. 1909 bildades den första radikala regeringen, men det var först under kriget som socialdemokraterna deltog i regeringen. Även i Danmark fanns det mycket kritik inom socialdemokratien mot att delta i borgerliga regeringar, bl. a. efter ett positivt uttalande om regeringssamverkan från Borgbjerg 1906.¹²³ Borgbjerg agerade vidare kraftfullt för att junigrundlagens principer från 1848 skulle genomföras fullt ut.¹²⁴

När det gäller Frankrike var en av Borgbjergs förebilder Mirabeau, vilket kommer fram i *Socialdemokratiets Aarhundrade*:

*Som Taler var Borgbjerg gallisk i sit Temperament. Han beundrede ogsaa Jaurès, ikke alene som politiker, men som Taler og Agitator. Naar han skulde tale paa fremmed Sprog, og det skulde han ofte paa internationale Kongresser og i Folkeforbundet i Genève, valgte han helst Fransk, hans Stemmes Velklang passede til det smukke sprog som Haand i handske.*¹²⁵

¹²⁰ Sörensen, 1943, ss. 33-37

¹²¹ Sörensen, 1943, ss. 39, 124

¹²² Bondesen- och Albertiaffärerna, Sörensen, 1943, ss. 52 ff, 75 ff

¹²³ Sörensen, 1943, s. 88

¹²⁴ Sörensen, 1943, s. 89 ff Allmän och lika rösträtt även för kvinnor 1915.

¹²⁵ Sörensen, 1943, s. 149. Liksom Jaurès intresserade sig Borgbjerg för bondefrågorna, vilket inspirerade den senare till sin första artikel i Socialdemokraten, Bertolt, 1954, s. 227 f

4. Socialdemokratins århundrade, en jämförelse mellan Fredrik Borgbjergs och Hjalmar Brantings texter, samt bakgrunder till de olika perioderna.

1904-1906 utkom i Danmark och Sverige två översiktsverk om arbetarrörelsernas historia i Frankrike, England, Tyskland, Danmark, Norge och Sverige. Verken omfattade två band som båda utkom 1904 i Danmark medan andra delen utkom 1906 i Sverige.¹²⁶ För de danska arbetena stod C E Jensen och F J Borgbjerg som huvudförfattare (avsnitten om Norge och Sverige hade skrivits av Halvdan Koht respektive Gerhard Magnusson). Avsnittet om Frankrike har i huvudsak skrivits av Fredrik Borgbjerg. I Sverige kom Hjalmar Branting att stå som författare till verket med undantag av avsnittet om Sverige som enligt texten redigerats av Gerhard Magnusson. I Sverige kom första bandet att innehålla Frankrike och England, medan den andra delen omfattade Tyskland, Sverige, Norge och Danmark. På titelbladet i den svenska versionen står: ”Efter C E Jensen och Fr Borgbjergs arbete samt utländska källor”. Det svenska arbetet har i hög grad uppfattas som en översättning, med smärre bearbetningar, av den danska texten.¹²⁷ I föreliggande undersökning, som behandlar vissa delar av utvecklingen i Frankrike, vill jag visa att Branting på många ställen bearbetat, förändrat och lagt in egna uppgifter och tolkningar i texten. Dessa förändringar återspeglar en annorlunda syn på Frankrike, historien och den politiska taktiken.

I den danska versionen är avsnittet om Frankrike indelat i 15 kapitel, där alla utom 3, 4, och 5 är skrivna av Borgbjerg. Brantings version innehåller 21 kapitel, alltså betydligt fler.

Borgbjergs verk har något fler sidor, 331, medan Brantings text omfattar 325, dock är den svenska versionen satt på 45 rader mot den danskas 44, liksom att Branting på flera ställen skjutit in stycken med mindre typsnitt. Båda verken är rikt illustrerade, vilket emellertid gör det svårt att beräkna textmassorna, dock torde Brantings version vara längre. Han har både lagt in och tagit bort text.

¹²⁶ Borgbjerg, 1904, Branting, 1904

¹²⁷ I en faksimil utgåva från 1988 har Per Nyström i inledningen påpekat att Branting gjort en viss förkortning av arbetet, vilket jag menar inte stämmer, och skriver att Branting ”lugnat ned Borgbjergs folkliga expressiva och agitatoriska stil och infört en mera resonerande och analytisk ton”, vilket är riktigt. Nyström nämner sedan bara förändringar i inledningskapiteln, Branting, 1988.

Kapitelsättningen avviker på flera ställen. Nya kapitel i Brantings version är 10, som behandlar Napoleon III:s statskupp ("*Hur en republik går under*")¹²⁸. Kejsardörets fall och fransk-tyska kriget 1870 får ett eget kapitel (13).¹²⁹ 1870 års republik och Pariskommunen behandlas i ytterligare fem kapitel (14-18) medan Kommunen bara behandlas i ett kapitel hos Borgbjerg, kapitel 12.¹³⁰ Flera kapitelnamn har ändrats. Nummer ett, som behandlar 1789 års revolution, kallas hos Borgbjerg "*Revolutionen og Arbejderne*" medan Branting skriver "*Den stora franska revolutionen – borgarklassens revolution*". Avslutningskapiteln, kapitel 15 hos Borgbjerg heter "*Millerand*" medan det, kapitel 21, hos Branting heter "*Socialismen som parlamentarisk makt*".¹³¹

Metodiskt skiljer sig texterna också något åt. Branting hänvisar oftare till annan litteratur och intar i flera fall en objektiv inställning, i betydelsen att han i flera fall redovisar synpunkter från olika håll, men inte att han inte tar ställning, för det gör han tydligt. Den danska versionen saknar källförteckning medan Branting har lagt till en sida i slutet av det andra bandet. Arbetena har ett gemensamt syfte, de är monografier över arbetarklass/ arbetarrörelse och de ideologiska (och teleologiska) ställningstagandena är tydliga i båda. De är båda berättelser i krönikeform där händelser och personer lyfts fram, men Branting framställer ibland sammanhangen tydligare och förklarar händelserna utförligare än Borgbjerg, t.ex. revolutionen 1789 och 1870-71 års händelser. Språkbruket skiljer sig också åt i flera avsnitt, vilket även Per Nyström observerade, men där även Branting använder ett mera demagogiskt språk än Borgbjerg i vissa sammanhang.¹³²

4.1 1789 års revolution

4.1.2 En historiografisk bakgrund

Brantings historieskrivning tar sina utgångspunkter i 1800-talets icke-professionella och professionella historieskrivning. Självt nämner Branting flera historiker som han mer eller mindre utnyttjat, Karl Marx, Francois Mignet, Louis Blanc, Thomas Carlyle, Gustav Tridon, S.J. Boethius.¹³³ Hur uppfattades 1789 års revolution vid 1800-talets slut?

¹²⁸ Branting, 1904, s. 172

¹²⁹ Branting, 1904, s. 199

¹³⁰ Branting, 1904, Borgbjerg, 1904, s. 241

¹³¹ Borgbjerg, 1904, s. 318, Branting, 1904, s. 305

¹³² Se nedan s 70

¹³³ Branting, 1906, s. försättsblad

Jag har valt tre historiografiska sammanfattningar och därefter behandlar jag Branting och de författare han lutar sig mot. Av svenska historiker behandlar jag framför allt S J Boethius, en auktoritet vid 1800-talets slut, men även kortfattat en skrift av Otto von Zweigbergk.

Alice Gérard har behandlat 1789 års revolution i *Franska revolutionen. Myter och tolkningar 1789-1970*. George Cominel behandlar revisionistdebatten och ger en djupare förståelse av Marx, men menar också att denne i sin beskrivning av revolutionen byggt på äldre borgerliga författare som Francois Mignet.¹³⁴ *A critical Dictionary of the French Revolution*, utgiven av Francois Furet och Mona Ozouf har ett brett historiografiskt perspektiv, där jag valt några artiklar. Bengt Ankarloos historiografiska genomgång i *Franska revolutionen*¹³⁵, berör framförallt 1900-talets utveckling men beskriver inledningsvis *Kommunistiska manifestets* betydelse, som kan anses vara en utgångspunkt för marxister.¹³⁶ Dock hamnar dessa texter efter mitt undersökningsområde, men kan naturligtvis säga något om Brantings historiesyn i ett nyare perspektiv. Ett viktigt moment är synen på revolutionen i den historiska utvecklingen och beskrivningen av revolutionens gestalter.

Gérards undersökning lägger tonvikten på 1800-talet och blir därigenom intressantast. Hon urskiljer fyra skeden: *Samtida tvister* (1789-1815), där bl.a. Burke, Kant, de Maistre hamnar, *Mytens triumf* (1815-1853) med bl.a. Thiers och Mignets verk vilka får stor spridning, men också politisk funktion genom sin *liberala* inställning under restaurationen. *En romantisk tradition* finns hos Carlyle men även hos Blanc, vilka båda hyllar folket. Med Hippolyte Taines arbeten markeras en tredje period: *Positivism och skingring av myterna* (1853-1880) och slutligen *Den institutionaliserade revolutionen* (1880-1945) med inrättningen av en professur i revolutionen vid Sorbonne med Aulard och hans efterföljare. Hit förs också en *socialistisk* tradition med Marx och Jean Jaurès. Utvecklingen efter 1960 med revisionismen behandlas inte av Gerard.

Francois Furet startar sin beskrivning kring 1880, under den ”institutionaliserade” tiden, hans avsnitt heter *Academic history of the Revolution*¹³⁷ och menar att ett republikanskt ideal och

¹³⁴ Cominel, 1987, s. 4

¹³⁵ Gérard, 1970, Ozouf, 1989, Ankarloo, 1992

¹³⁶ Ankarloo, 1992, s. 6

¹³⁷ Furet, *Academic History of the Revolution*, 1989

positivism möts i inrättandet av Sorbonneprofessuren. Historieskrivningen före dem utfördes av icke-professionella, men även Aulard, som innehade den första professuren, styrdes av sina samtida händelser.¹³⁸ Aulard beskrev framförallt den politiska historien och för honom innebar den inrättandet av en demokratisk republik, grundad på rättighetsdeklarationen av år 1789 men även 1793 års konstitution, det viktigaste framsteget, skriver Furet. Danton blir Aulards hjälte.¹³⁹ Aulard ställer sig däremot kritisk till Robespierre och utvecklingen under skräckväldet, medan en av hans elever, Albert Mathiez, försvarar Robespierre, som enligt Mathiez, genomförde en nödvändig diktatur.¹⁴⁰

För Karl Marx innebär revolutionen bourgeoisie och kapitalismens genombrott och ett led i en lagbunden utveckling mot socialismen.¹⁴¹ Synen på revolutionen som borgerlig och kapitalistisk och som en övergång från feodalism anses idag förenklad och i vissa fall felaktig men omfattades av många vid sekelskiftet 1900. Klassperspektivet finns även hos andra författare, Mignet pekar på klassmotsättningar i ståndssamhället och Carlyle visar på folkets lidande. Franska revolutionen innebär också grundläggningen av en ny stat. Detta är ett synsätt som bygger på tolkningar av Marx under 1800-talets slut, men återfinns redan hos Mignet.¹⁴² Brantings historiesyn präglas förutom detta också av ett utvecklings- och framstegstänkande i vilket vetenskapens samhällsförändrande roll faller in.

Flera biografier lyfter fram Henry Thomas Buckles betydelse för den unge Branting.¹⁴³ Naturvetenskapen får hos Buckle spela en viktig roll i utvecklingen av ett kritiskt tänkande under andra delen av 1700-talet och Buckle menar att även historieskrivningen bör inrikta sig på att finna allmänna lagar för utvecklingen. Men vetenskapen skapade också ett andligt klimat, med kritik och kunskapssökande som låg till grund för demokratiska tankesätt. Han diskuterar moral kontra intellekt och konstaterar att det är inom det intellektuella fältet som

¹³⁸ Furet, *Academic History of the Revolution*, 1989, s. 889

¹³⁹ Furet, *Academic History of the Revolution*, 1989, ss. 887-888

¹⁴⁰ Furet, *Academic History of the Revolution*, 1989, s. 890 f. 1920 skriver Mathiez att Robespierre och Lenin kämpar samma kamp.

¹⁴¹ Ankarloo, 1992, s. 6. Marx tankar om revolutionen har framförallt hämtats ur *Det kommunistiska manifestet* och *Den tyska ideologin*.

¹⁴² Furet, *Marx*, 1989, s. 977. I en artikel i "A critical Dictionary of the French Revolution", skriver Francois Furet om Marx syn på staten. Han skiljer, liksom många andra, på den unge och den äldre Marx. Den unge Marx har skrivit om ideologier och statens karaktär i skrifter från 1840-talet där staten har ett autonom karaktär som kan härledas till Revolutionen 1789. Idéerna om en autonom stat bygger delvis på Hegel, skriver Furet.

¹⁴³ Se t.ex. Franzén, 1985, s. 27

förändring och utveckling sker, medan moralsystemen inte uppvisar så stora förändringar.¹⁴⁴ Denna ”idealistiska” samhällsyn pekar på vikten av kunskaper och utbildning för förändring och demokrati.

Utvecklingsperspektivet finns även hos Francois Mignet vars verk kom redan 1824. Det var relativt litet till omfånget, två band, jämfört med flera andra (Blanc 13 band), men fick många läsare och översattes till ett tjugotal språk. I Sverige kom det ut 1863 och ingick i *Familjebiblioteket*.¹⁴⁵ Mignet var journalist och politiker, han höll aristokratin ansvarig för den våldssituation som uppkom. Enligt Gerard fick hans verk politisk betydelse under 1820-talet och medverkade till Karl X:s fall. Mignet ansågs vara liberal och beskylldes för att låta idéerna ta överhand över händelser och personer. För Mignet var utvecklingen oundviklig och måste uppfattas som en enhet. Detta stred mot uppfattningen om revolutionens urartning och fick kritik av Benjamin Constant som menade att han skadat liberalismens sak.¹⁴⁶

Thomas Carlyles verk, som kom ut 1837 förs av Gerard till en romantisk tradition, vilken hyllar folket och även dess hjältar. Carlyle var inte demokrat men såg lidandet och kanske var det mot bakgrund av den industriella utvecklingen i samtidens England, som han gjorde sin tolkning. Han var den förste som skrev franska revolutionens historia i en lyrisk tonart, hävdar Gérard.¹⁴⁷

Louis Blanc nämns bara kortfattat i Brantings inledning till avsnittet revolutionen fastän han enligt en bokförteckning skulle ha haft hans verk redan i ungdomen. Blanc, aktiv i 1848 års revolution, tvingades i exil till London där han under flera år skrev sitt verk. Branting har också fört in några stycken från Gustave Tridons pamflett om hebertisterna som kom ut 1864, där denne citerar ur Heberts *Père Duchesne*.¹⁴⁸ Jaques Hebert var känd och kritiserad för sitt grova språk och sin kritik av revolutionens religiösa inslag. Tridon var också journalist, fängslad under 1860-talet. Han deltog i kommunen 1871 och dog samma år i landsflykt i Brussel.

¹⁴⁴ Buckle, 1871, s. 102

¹⁴⁵ Mignet, 1863

¹⁴⁶ Gérard, 1970, ss. 38-39

¹⁴⁷ Gérard, 1970, s. 46. Enligt Gérard kom Carlyle att föras till den burkeska traditionen och senare fördöma det ”det franska demokratiskaexperimentet”.

¹⁴⁸ Branting, 1904, s. 31, Tridon, 1864, ss. 17-18

En historiker som kom att påverka uppfattningen om revolutionen vid 1800-talets slut i Sverige var Hippolyte Taine. Dock blev bara en av hans sex böcker om revolutionen översatt till svenska, men att han var en auktoritet visar att både anhängare och kritiker av revolutionen åberopade honom. 1880-talet var radikalismens årtionde och många hyllade hundraårsminnet av revolutionen. Taine bryter med den liberala traditionen från bl.a. Mignet.¹⁴⁹ Han tog avstånd till folket, massan, trots sin detaljerade beskrivning av orättvisorna under l'ancien régime. Revolutionärerna uppfattas som djur, *den mänskliga naturen är ond, folket är i grunden ett potentiellt monster...*¹⁵⁰ Den franska andan som kom till uttryck hos upplysningens tänkare symboliserade abstraktioner som inte gick att genomföra, Taine hade hämtat tankar från bl a Burke skriver Ozouf.¹⁵¹ För Burke spelade förnuftet begränsad roll; det var istället traditioner och anpassning som var viktiga. Taines kategorier ras, miljö och ”moment” är ju kända men i sin analys bygger han framförallt på en faktor, den intellektuella, en form av intelligens bunden till rationella och oratoriska argument, som utvecklats under 1600- och 1700-talen i Frankrike men fick sitt ”moment” 1789. Enligt Gerard uppfattar Taine *den klassiska andan* som den grundläggande drivfjädern i revolutionsmekanismen och Robespierre *en tölp... ett äkta missfoster och en odugling, en produkt av den klassiska andan.*¹⁵²

Boethius arbete kom ut 1887, strax före hundraårsjubiléet, och var det mest omfattande svenska arbetet hittills. Adolf Hedin menar att det var det *första svenska originalarbetet i sitt slag*, tidigare fanns bara ett verk, en översättning av Thiers arbete.¹⁵³ Boethius hade forskat om Sverige och den franska revolutionen under Gustav IV i franska nationalarkiv och även samlat bibliografiska fakta till sin bok om revolutionen, och hans bok bygger i huvudsak på

¹⁴⁹ Gérard, 1970, s. 68. Taine var framförallt litteraturhistoriker och har under 1900-talet fått mycket kritik för sitt verk, men många har utnyttjat hans fel som avstamp i egen forskning, skriver Gargan. Taine samlade ett otroligt material, och beskrivs som positivist, men har också kritiserats för metod och arbetssätt, dock anses han av flera vara den som förstod socialhistorien bättre än någon annan före honom. Många historiker och läroboksförfattare har utnyttjat hans material men hans uppfattning om revolutionen kom snarast att tjäna de konservativa, motrevolutionen.

¹⁵⁰ Gérard, 1970, s. 68

¹⁵¹ Ozouf, 1989, s. 1014

¹⁵² Gérard, 1970, s. 67

¹⁵³ Hedin, 1915, s. 406. Hedins recension skulle ha publicerats i Historisk Tidskrift men blev alltför lång enligt Kihlberg, 1972, ss. 221-222. Hedin bemöter Boethius uppfattning om det abstrakta i revolutionen och filosofernas betydelse, Hedin, 1915, s. 412 ff

tidigare arbeten.¹⁵⁴ Den svenska allmänheten har hittills varit alltför beroende av Thiers och Mignets arbeten, menar Boethius¹⁵⁵ och skriver att *De nämnde skriftställarne, som båda hyllade frisinnade åsigter, åsyftade därför med sina arbeten ej blott att lemna en historisk skildring, utan ock att upprätta revolutionens minne, hvilket de betraktade såsom ett palladium för Frankrikes och Europas utveckling i frisinnad riktning.*¹⁵⁶ Han kan alltså sägas bryta med den liberala historieskrivningen. I inledningen hänvisar Boethius även till tysk forskning och menar att fransmännen har en del att lära där, dock har det inrättats en lärostol i franska revolutionens historia vid Sorbonne. Den kan dock ej friskrivs från *partisyste* och nämner Aulard som dock i sina föreläsningar visat på *en verklig sträfvän efter opartiskhet.*¹⁵⁷ Främsta platsen bland de nya arbetena intar Taines *Les origines de la France contemporaine* och i hänvisningarna nämner Boethius särskilt Taine. Boethius förstår en del av kritiken mot Taine, men det är inte konstigt att en skeptiker reagerar mot dogmatismen.¹⁵⁸

Även hos Boethius tonas utvecklingsperspektivet ner, revolutionen har inte haft så stor världshistorisk betydelse, dock påskyndade den att medeltida lämningar försvann.¹⁵⁹ Orsaken till revolutionen är att söka dels i missförhållandena under den tidigare regimen, och här lyfter Boethius fram ett omfattande material som delvis bygger på Taines forskningar, och dels upplysningsfilosofins både positiva och negativa karaktär. För Boethius tycks den negativa påverkan överväga och han kritiserar den särskilt för dess *abstrakta* karaktär. Den kom till uttryck i salongernas verklighetsfrämmande diskussioner där man hade antiken som ideal och saknade verkliga kunskaper om nationens liv.¹⁶⁰ Upplysningstidens ideal var ofta oklara, man

¹⁵⁴ (Boethius, 1887, ss. 7-8) Verket har även mycket omfattande bibliografiska hänvisningar.

¹⁵⁵ Men tysken Häusser har numera fått inflytande vid den akademiska undervisningen i Sverige tillägger han Boethius, 1887, s. 6.

¹⁵⁶ Boethius, 1887, ss. 1-2. Boethius hade dock tidigare skrivit ett avsnitt i Wallis världshistoria, som byggde mycket på Mignet skriver SBL, Jacobson G., 1925, s. 152.

¹⁵⁶ Boethius, 1887, ss. 1-2

¹⁵⁷ Boethius, 1887, s. 5

¹⁵⁸ Boethius, 1887, ss. 5, 139. Boethius menar dock att skuggsidorna fått överväga, men man kan förklara hans ensidighet i dels hans opposition mot den historiska skolan i hans land och dels i "den avsmak som jakobinernas politiska dogmatism och ofördragsamhet måste uppväcka hos en person med så öfvervägande skeptisk riktning". Enligt noterna längre fram till första boken (l'ancien régime). Taines arbete kommit att belysa denna period bättre än någon annan period. I den andra boken (1789-91) har han rådfrågat många franska historiker och i synnerhet Taine, Boethius, 1887, s. 384, vilket också visar sig i många hänvisningar och ett likartat synsätt på flera ställen.

¹⁵⁹ Boethius, 1887, s. 16

¹⁶⁰ Boethius, 1887, ss. 54-55. Boethius angriper särskilt Rousseaus *Contrat Sociale* för dess abstrakta uppfattningar (59). Denne får också symbolisera "den fullständigaste statsdespotismen", genom folkviljans förtryck av individen(62), men också anarkin genom möjligheten att upplösa samhällskontraktet.

gjorde sig ofta överdrivna förhoppningar om framtiden. Fastän kritik av det gamla samhällets religiösa åskådningssätt fanns det ett inslag av tro och entusiasm, som är attraktivt *fastän man vet, huru bittert mängden af dessa förhoppningar skulle gäckas*.¹⁶¹ Nedrivandet av Bastiljen framstod som ”folkets seger” och man väntade att nationalförsamlingen skulle *börja det praktiska genomförandet af de många verkliga sanningar som upplysningsfilosofin uppdagat...* men istället kom anarkin, vilken dock delvis berodde på det dåliga styret under l’ancien régime.¹⁶²

Revolutionen har vissa positiva sidor som privilegiernas borttagande och likhet inför lagen, men motiveringar för dessa ställer sig Boethius skeptisk till, de bygger på abstraktioner.¹⁶³ Positivt med revolutionen är att den skapade en individuell och nationell självständighetskänsla som krävs för att genomföra reformer, och *infört likhet inför lagen, de feodala bördornas afskaffande, religionsfrihet och en tidsenlig lagstiftning* men detta skulle även kunna ha genomförts via upplyst despotism, och man vet ej, fortsätter Boethius, vart Frankrike och tredje republiken går.¹⁶⁴ Mirabeau blir en ledande gestalt för Boethius, anhängare av folkviljan, en lagbunden frihet, en stark folkrepresentation *och en inskränkt men självständig konungamakt, ömsesidigt kontrollerande varandra*.¹⁶⁵ Robespierre tillhörde den yttersta vänstern, fanatisk och ofördragsam, medan Danton har något av *statsmannainstinkt*, som talare *en pöbelns Mirabeau* men fastän Danton inte trodde på Rousseaus läror kämpade han för dess *oinskränkta statsdespotism*.¹⁶⁶

¹⁶¹ Boethius, 1887, s. 70

¹⁶² Boethius, 1887, ss. 200-201. Nedrivandet av Bastiljen var folkets seger men sedan kom anarkin och nationalförsamlingen var mera intresserad av att ”fastslå den politiska frihetens allmänna grundsats” än att hjälpa folket i dess nöd, vilket också framfördes av Mirabeau menar Boethius.

¹⁶³ Boethius, 1887, ss. 204, 209, 210, vilket kan förklaras med att fransmännen ej hade en historisk utveckling att bygga på i likhet med engelsmännen.

¹⁶⁴ Boethius, 1887, s. 73

¹⁶⁵ Boethius, 1887, s. 166

¹⁶⁶ Mirabeau var rojalist men han gav inte avkall på sina grundsatsar skriver Boethius. I sin genomgång av partigrupperingarna placerar Boethius Mirabeau i den högra centern, där man även var anhängare av det kungliga vetot, Boethius, 1887, ss. 217-18. Den vänstra centern önskade visserligen inte anarki men ”stodo helt under det abstrakta åskådningssättets välde” och förkastade det kungliga vetot. Den egentliga vänstern hyllade samhällskontraktet och ville i det närmaste avskaffa kungadömet medan den yttersta vänstern ville ”utan all inskränkning tillämpa Rousseaus läror”. Hit fördes enligt Boethius Robespierre, fanatisk och ofördragsam, som tillämpade de rousseauska dogmerna. Lite längre fram behandlas Danton som har kallats ”pöbelns Mirabeau”, ”och han förtjänade detta namn ej blott på grund av sin talareförmåga, utan ock på grund av sin blick för verkligheten, ”en slags vidunderlig statsmannainstinkt”. Fastän han inte trodde på Rousseaus ”idylliska frihets- och förnuftsvalde” kämpade han för dennes läror på grund av dess ”oinskränkta statsdespotism”, skriver Boethius, Boethius, 1887, s. 227.

Abstraktionen och betoningen på upplysningstankarna har ju som tidigare nämnts bemöts av Adolf Hedin.¹⁶⁷ Otto von Zweigbergk ser däremot den abstrakta rättighetsförklaringen som en tillgång, den kunde tillämpas även utanför Frankrike.¹⁶⁸ Zweigbergks skrifter kom ut något år efter Boethius och samtidigt med 100-årsminnet av revolutionen och även han har utnyttjat Taine och Boethius.¹⁶⁹ Mirabeau lyfts fram och även Danton skildras positivt, fastän han var en del av skräckväldet medan Robespierres *allhärskarvälde* följde på Dantons död.¹⁷⁰ Robespierre ansågs omutlig men var avundsjuk och det var småborgarna som klängde sig fast vid honom.¹⁷¹ Napoleon innebar militärdespotism, men det var ett annat Frankrike han styrde med borgerlig jämlikhet, avskaffat feodalförtryck och trots alla missgrepp hade dock något av den verkliga friheten vunnits. Genom Napoleon fördes dessa idéer ut över Europa, han var *revolutionens testamentsexekutor*.¹⁷² Här finns även ett utvecklingsperspektiv.

4.1.2.3 Delsammanfattning historiografin 1789 års revolution.

Hur uppfattades 1789 års revolution vid 1800-talets slut? Gérards indelning ger en fingervisning. Liberala historiker som Mignet påverkade uppfattningen men mot seklets slut gör en mera positivistisk och ”institutionaliserad” strömning sig gällande med Taine och Aulard. En ”romantisk” syn hos Carlyle lever kvar men ett historiematerialistiskt synsätt, som härstammade från Kommunistiska manifestet växer också fram. De sociala faktorerna har också en betydelsefull roll i uppfattningen om en borgerlig revolution i Aulards historieskrivning under Tredje republiken. Fastän även Taine ingående beskriver de sociala faktorerna tycks han se upplysningstankarna som drivkrafter i revolutionen. En tankegång som även Boethius ansluter sig till men han nämner även missförhållandena under l’ancien régime. Synen på utvecklingen under revolutionen och revolutionärerna är i huvudsak negativ hos både Taine och Boethius. 1700-talets upplysningssidéer saknar naturlig grund och leder fram mot skräckväldet. För Zweigbergk är dessa tankar däremot en tillgång och revolutionen hade genomfört verkliga friheter.

¹⁶⁷ Se ovan s 34

¹⁶⁸ Zweigbergk, 1890, s. 21

¹⁶⁹ Zweigbergk, 1889, ss. 6-7. Jfr t. ex. Boethius s 18, Zweigbergk, 1890, s. 30

¹⁷⁰ Zweigbergk, 1890, s. 31 f, ”Man måste lära känna Mirabeau för att förstå revolutionens historia” och s. 55

¹⁷¹ Zweigbergk, 1890, ss. 57-58

¹⁷² Zweigbergk, 1890, ss. 59-60

Aktörerna spelar en viktig roll i historieskrivarnas berättelser. Robespierre, den ”omutbare” revolutionären” hyllas av Louis Blanc medan Taine, Boethius och Zweigbergk är negativa till honom. Mirabeau, anhängaren av ett konstitutionellt kungadöme, står för något positivt, både för Boethius och Zweigbergk, fastän den senare även ser med viss förståelse på Danton. Uppfattningen om ”folket” i revolutionen visar också på olika värderingar. Mignet och Carlyle sympatiserar med folket medan Taine tar avstånd till det och Boethius är misstänksam.

4.1.3 1789 års revolution i Socialdemokratins århundrade

Första kapitlet är i den svenska versionen till största delen författat av Branting själv.

Brantings text är längre och återger mer ingående senare delen av revolutionen. Anslagen är olika, Borgbjerg låter oss komma in i media res: vi möter Mirabeau och Sieyes inför valet till generalständerna medan Branting inleder med en historiografisk exposé, där han närmast ansluter sig till Karl Marx och skriver att tidigare historiker sett revolutionen som en idéernas kamp, men det är en illusion, det finns ej heller några eviga idéer, de är historiskt betingade. Dock infogar Branting Thomas Buckle i samband med idealistiska förklaringar av revolutionen: den fria forskningen och vetenskapen under 1700-talet hade en auktoritetsdödande funktion.¹⁷³

För Branting är det hos Karl Marx och i klasskampen man hittar den viktigaste förklaringen: ”*All historia är en historia om klass-strider, ligger nyckeln till ett klarare förstående äfven av den franska revolutionens växlande och lidelsefyllda skådespel*”.¹⁷⁴ Med Marx hjälp skapar Branting förståelse och mening i historien och klasstriderna blir ett led i en historisk kontinuitet.

Men även en borgerlig historiker som den franske historikern Francois Mignet har klart för sig det väsentliga i revolutionens förlopp, nämligen ...*samhällets omgestaltning från feodalt till borgerligt, med andra ord den borgerliga klassens uppstigande till makten...* skriver Branting. Det handlar om kampen mellan aristokratin, medelklassen och massan men som borgerlig författare trodde Mignet felaktigt att klasskillnaden upphävts, menar Branting, och för in ett längre citat av Mignet, där jämlikhet råder och klasskillnaderna tagits bort. Intressant är att citatet är exakt detsamma som Cominel lyfter fram i sin analys av Marx historiesyn och

¹⁷³ Branting, 1904, s. 2

¹⁷⁴ Branting, 1904, s. 4. Citerat ur Kommunistiska manifestet. Förnekandet av eviga idéer strider antagligen mot revolutionens deklARATION om mänskliga rättigheter och tangerar Boethius syn.

där han hävdar att Marx låtit sig påverkas av borgerliga författare och att Mignets beskrivning påminner om den i Kommunistiska manifestet¹⁷⁵ Enligt Branting kvarstår klassmotsättningarna och han vill följa dess *utveckling inom det borgerliga, på revolutionen och dess principer byggda samhället*.¹⁷⁶

Branting skriver också att *historieskrivarnas politiska och sociala partiställning färgar i sällsynt grad deras skildring så fort de gripa sig an franska revolutionen*.¹⁷⁷ Branting beskriver Taine som en djup skeptiker vilket förlett honom till *hätskhet mot de nydanande krafternas tro på sig själva*, dock använder han sig av Taines statistik direkt och indirekt via Boethius.¹⁷⁸ Det för Branting så viktiga utvecklingsperspektivet faller bort hos Taine. Boethius beskriver bergets välde som *anarkism*, de är enligt honom *ett band skurkar, ledda av maktlystna fanatici*, skriver Branting och *Taines djupa skepticism förleder honom till formlig hätskhet mot de nydanande krafternas tro på sig själva;....* Historikerna väljer också ut sin favorithjälte och *gruppera mer eller mindre hela den stora folkrörelsen kring honom. Så heter för Louis Blanc och Hamel den centrala gestalten Robespierre, för Aulard och andra Danton, medan själva Carlyle rest sin högsta piedestal åt Mirabeau*.¹⁷⁹

Borgbjerg framstår som mera kritisk till revolutionsförloppet, revolutionen är ofullständig och når inte ända fram, medan Branting ser den i ett tydligare och mera positivt utvecklingsperspektiv, den kunde inte nå längre än vad den gjorde på grund av samhällets utvecklingsgrad. Jag har valt att jämföra synen på arbetare och borgare, Robespierre och Danton, revolutionskrigen och revolutionens betydelse.

4.1.3.1 Arbetare och borgare

Rubrikerna är något olika hos Borgbjerg, *Revolutionen og Arbejderne*, hos Branting: *Den stora franska revolutionen – borgarklassens revolution*, vilket jag nämnde tidigare, men Brantings avsnitt är också något längre. Rubriksättningen pekar också på att för Borgbjerg är arbetarklassen/arbetarna en tydligare aktör i revolutionsförloppet än hos Branting. Borgbjerg

¹⁷⁵ Cominel, 1987, ss. 58, 59, 64. Mignet ser revolutionen i ett klassperspektiv, men Marx har låtit sig vilseledas av de liberala historikerna eftersom han själv aldrig gjorde någon systematisk studie av revolutionen. Härur påståendena om bl.a. en borgerlig revolution.

¹⁷⁶ Branting, 1904, ss. 4,6

¹⁷⁷ Branting, 1904, s. 2

¹⁷⁸ Branting, 1904, s. 2

¹⁷⁹ Branting, 1904, s. 2

ser flera av konflikterna i motsatsförhållandet arbetare och borgare, arbetarna blir lurade att genomföra revolutionen åt borgarna *Men i Revolutionens første Aar taenkte man sig slet ikke Muligheden af en Arbejderklasse med modsatte Intresser af "Borgernes". Borgeren var endnu ikke bleven Bourgeois (Storbørgere og Arbejdsgiver).*¹⁸⁰ Med anledning av lagen de 14 juni 1791 som ledde till protester från timmermännen skriver han: *Den første Arbejderkonflikt havde saaledes vist sig i det nye "borgerlige" Samfund. Et Aarstid efter rejser Arbejdere sig aabent mod Storbørgerne.*¹⁸¹ Några sidor längre fram skriver han: *Stakkels, dumme Arbejdere, der ikke kunde faa i deres Hoved at Storbørgerne nok maatte tage Kirker og Kirkegods fra Præsterne uden Erstatning, men at Arbejderne ikke en Gang maatte faa Del i Kirkenes ny Indhold mod en rimelig Betalning!*¹⁸²

Branting uttrycker konflikten/motsatsförhållandet på flera sätt och använder begreppet borgarklassens revolution och "bourgeoisin" oftare. Han benämner upploppet på marsfältet 17 juli 1791, i samband med petitionsrättens begränsning, som *den första blodiga sammanstötningen i Paris ägde rum mellan bourgeoisin och proletariat.*¹⁸³ Rösträtten hade begränsats till de aktiva medborgarna. Proletariatet uteslöts likaledes från nationalgardet. *Äfven från de nya domstolarna, juryerna, uteslötos de egendomslösa. Massorna krävde också kungens avsättning. Lite senare beskriver han händelserna som ett förspel till en politisk klasskamp inom "tredje ståndet".*¹⁸⁴

För Branting kommer särskilt hebertisterna, som tillhörde den yttersta vänstern och samlades kring J R Héberts tidning *Le Pere Duchesne*, att representera arbetarna. Borgbjerg nämner dem inte. För Branting uttrycker de *det egentliga proletariatets uppfattning* och han låter dem få ett visst utrymme i sin text.¹⁸⁵ Branting har valt några stycken där vidskeplighet och okunnighet framställs som orsak till tyranni och det onda som trycker människor. Hade man haft skola och undervisning hade alla sansculotter kunnat läsa och skriva. Branting utgår från Tridons arbete *Les Hébertistes*, som nämns i hans litteraturförteckning. *Le Pere Duchesne* använde avsiktligt ett grovt språk för att tala till alla dem *hvilka icke begrepo*

¹⁸⁰ Borgbjerg, 1904, s. 25

¹⁸¹ Borgbjerg, 1904, s. 27

¹⁸² Borgbjerg, 1904, s. 30

¹⁸³ Branting, 1904, s. 23

¹⁸⁴ Branting, 1904, s. 24

¹⁸⁵ Branting, 1904, ss. 30-31

*parlamentarismens och salongsfilosofins finesser.*¹⁸⁶ Hebertisterna var ateister i motsats till Voltaires och Rousseaus deism menar Branting, de knöt an till den naturvetenskapliga materialismen och gick i spetsen för angreppen mot kyrkan, vilket tilltalade Branting. Hébert kunde vara plump i sin kritik av dogmer och präster uppfattade Jesus om en god sansculotte. En annan representant för hebertisterna var Anacharsis Clootz, en före detta rik preussisk baron, som fick stå för internationalismen och *för att i revolutionen föra hela människosläktets, den universiella republikens talan.*¹⁸⁷ Men vi kan inte stanna vid dessa *första ansatser till proletariskt ideal, tiden var inte inne, deras välde på samhällets och deras egen dåvarande utvecklingsgrad ej kunde bli annat än övergående.*¹⁸⁸ Branting tycks dra snävare gränser kring vad som kan betecknas som arbetare och i detta fall en mera ideologiskt medveten grupp.

4.1.3.2 Robespierre

Borgbjerg ger en tämligen positiv bild av Robespierre. Han räddade revolutionen *ved Bøddelens Hjælp* i samband med angreppen utifrån och *Robespierres Ven, Saint-Just, forelagde en stor Plan om almindelig, lovtvungen og gratis Folkeundervisning.*¹⁸⁹ Men *Da Robespierre, støttet af Smaaborgere og Arbejdere, havde frelst Revolutionen mod indre og ydre Fjender, blev han styrtet og henrettet.*¹⁹⁰ I samband med den tidigare nämnda/kritiserade lagen av den 14 juli 1791 nämns dock att även *en Mand som Robespierre stemmer for den. Selv Nationalførsamlingens yderste Venstre, Demokraterne, , forstod paa dette Tidspunkt slet ikke Organisationstanken.*¹⁹¹

I inledningen nämner Branting Louis Blancs och skriver att han ställer Robespierre i centrum av revolutionen, och även Gérard framhåller Blancs beundran för *den omutbare.*¹⁹² Men för Branting är bilden av Robespierre inte lika entydig: *Förgäves protesterade den unge radikale advokaten Robespierre i jämlikhetens namn mot denna klyfning af nationen i omkring 4*

¹⁸⁶ (Branting, 1904, s. 30)

¹⁸⁷ Branting, 1904, s. 31

¹⁸⁸ Branting, 1904, s. 34

¹⁸⁹ Borgbjerg, 1904, s. 33

¹⁹⁰ Borgbjerg, 1904, s. 34

¹⁹¹ Borgbjerg, 1904, s. 26

¹⁹² Enligt Francois Furet arbetar Blanc med en trestegsutveckling i sin historiesyn: auktoritets-, individualitets- och broderskapsprincipen, där den första gestaltas i katolicism, den andra i protestantism och den tredje i ett framtida sekulärt system som förenar de båda. Bourgeoisin förkroppsligar en individualism som kommer till uttryck i 1789 års revolution, jakobinismen står för en auktoritetstro som tar sitt uttryck i en stark stat och hos Robespierre i en sekulär tro.. Furet, 1989, s. 902 f

millioner ”aktiva” och 3 millioner ”passiva” medborgare.¹⁹³ I samband med konventets sammanträde hösten 1792 kom Robespierre att liksom Danton tillhöra ”Berget”, som dock kom att försvara egendomens helgd, vilket skulle uttryckligen förklaras, för att enligt Danton *nedslå motståndarnas beskyllningar. Robespierre invände att detta var onödigt, ty ”hela världen vet att frihetens modigaste försvarare icke äro några vettvillingar, som predika jordens delning”*.¹⁹⁴ Men det fanns en skillnad mellan småborgerlig och storborgerlig egendomsuppfattning som Robespierre var medveten om. Han *begränsar uttryckligen eganderätten där ”andras rätt” börjar. ”Den får icke göra intrång på våra likars säkerhet, frihet, existens eller egendom”* annars blir den *blott ”en rättighetsförklaring för de rike”*. Robespierre var också *helt naturligt... å sin klass vägnar en ifrig vän af den progressiva inkomstskatten....*¹⁹⁵ Under skräckväldet, som knappast behandlas av Borgbjerg, blir bilden en annan av Robespierre. När Danton lämnar välfärdsutskottet blir *fältet fritt /åt/för Robespierre och hans vänner*.¹⁹⁶ Klyftan inom ”Berget” blir allt vidare när småborgarnas ”profet” Robespierre angriper hebertisterna för deras kyrkoplundring och förnuftsreligion. *Deras ”ursinne” komprometterade republiken, hette det; ”högsta väsendet” skulle det vara*.¹⁹⁷ Hebertisterna försökte förgäves få till stånd en folkresning mot konventet, men misslyckades och avrättades och *för första gången i revolutionen låg det revolutionära Paris under...*, skriver Branting .¹⁹⁸ På samma sida hävdar Branting att efter Hebertisternas avrättning blir skräckväldet, *när småborgarklassen genom Robespierre är ensam diktator, fullt satt i system*. Lite längre ner på samma sida kommer Brantings kritiska inställning till religionen fram och förstärker den negativa bilden: *Robespierre uppträdde nu också som öfverstepräst vid ”det högsta väsendets” gudstjänst, sedan han låtit konventet dekretera dettas tillvaro, samt ”den trösterika läran om själens odödlighet*.¹⁹⁹ Senare visar det sig *hur undergräfd den småborgerliga dygdens och guillotinen regim är; jakobinklubben stänges, Robespierre och hans vänner fängslas och föras dagen därpå under ofantliga människomassors jubel till guillotinen*.²⁰⁰

¹⁹³ Branting, 1904, s. 23

¹⁹⁴ Branting, 1904, s. 28

¹⁹⁵ Branting, 1904, ss. 29-30

¹⁹⁶ Branting, 1904, s. 36

¹⁹⁷ Branting, 1904, s. 37

¹⁹⁸ Branting, 1904, s. 38

¹⁹⁹ dito

²⁰⁰ Branting, 1904, s. 39

4.1.3.3 Danton

Borgbjerg nämner bara Danton vid några tillfällen. I samband med att hovet skulle ha trampat på den nya kokarden *opforder /Danton/ dem/Smaaborgere og Arbejdere/ till Oprör*.²⁰¹ och i samband med nationalkonventets behandling av privategendomen *foreslog selve Danton i Nationalkonventet, at al Privatejendom skulde stilles under Nationens Beskyttelse*.²⁰²

Branting presenterar advokaten Danton som *president i Cordelier-klubben, en samlingspunkt för de beslutsamme*.²⁰³ Han framträder sedan som talare på Marsfältet, tillsammans med Desmoulin, i samband med undertecknandet av den ovannämnda petitionen om kungens avsättande som *undertecknades i massa*.²⁰⁴ Den 10 augusti 1792 framställs han som *resningens främste anordnare* mot kungadömet och utses till justitieminister ”*Nu behöfs djärfhet, djärfhet och åter djärfhet, ” sade Danton. ”Mitt råd är att slå rojalisterna med skräck*”.²⁰⁵ Danton, som är taktiskt medveten, föreslår ett uttalande om egendomens helgd *för att nedslå motståndarnas beskyllningar*.²⁰⁶ Ett år senare tar han åter ledningen när *ett nytt europeiskt kungaförbund mot Frankrike bildas* och citeras ”*må mitt namn gärna skymfas...blott Frankrike är fritt*”.²⁰⁷ Något senare beskylls Danton för medbrottslighet i en kupp men försvarar sig mot girondisterna: ”*Ni hade rätt vänner af Berget*”, *börjar denne /Danton/ sitt förkrossande svar, ”någon fred med dessa män är ej möjlig, men republiken skall räddas trots dem*”.²⁰⁸ 1794 splittras ”Berget” och *Dantons och Desmoulins grupp begynner en agitation för skräckväldets avslutning, då detta efter deras mening nu fyllt sin uppgift*,²⁰⁹ men småborgarna triumferar över proletariatet skriver Branting och dantonisterna ställs inför revolutionstribunalet. Danton citeras ånyo nu i sitt försvarstal där han menar att hans minne skall leva i historiens Panteon och på dödskärran: ”*Visa mitt hufvud för folket; det är värdt att visas*”, *äro hans sista ord åt bödeln Samson*”.²¹⁰

²⁰¹ Borgbjerg, 1904, s. 19

²⁰² Borgbjerg, 1904, s. 31

²⁰³ Branting, 1904, s. 22

²⁰⁴ Branting, 1904, s. 23

²⁰⁵ Branting, 1904, ss. 27-28

²⁰⁶ Branting, 1904, s. 28

²⁰⁷ Branting, 1904, s. 34

²⁰⁸ Branting, 1904, s. 35

²⁰⁹ Branting, 1904, s. 37

²¹⁰ Branting, 1904, s. 38

4.1.3.4 Revolutionskrigen

Borgbjerg ser krigen ur krasst ekonomisk vinkel: *Girondinernes Førere drömte, naar de sang Marsellaisen, Revolutionens Faedrelandssang, om en Frihedskrig, der skulde vælte al Verdens Troner og Altre. I Virkeligheden blev Krigen kun det Middel, hvormed den franske Republik klarede sig ud af sin Pengeød.*²¹¹ Branting prisar däremot revolutionens generaler: *Unga jakobinska generaler. En Jourdan, en Hoche, en Pichegru, för få år sedan simpla simpla soldater i ledet, skrifva nu, kämpande på en gång för sitt land och för dess frihet, de vackraste bladen i den franska krigshistorien.*²¹²

4.1.3.5 Den ofullständiga revolutionen

Borgbjerg nämner inte ”septembermorden” och ”skräckväldet” men är kritisk mot att de mänskliga rättigheterna inte överfördes till andra kontinenter vilket inte nämns av Branting. *Revolutionen havde ikke givet Negerlaverne i Frankrigs Kolonier Frihed. Den vovede det ikke af Hensyn til Industri og Handel... ”Menneskerettighederne” lod sig ikke – mente den lovgivende Forsamling – uden videre overføre paa disse fra de franske saa vidt forskellige Forhold.*²¹³ Borgbjerg andas avslutningsvis besvikelse med vad revolutionen uppnått: det är borgerskapet som får njuta revolutionens frukter, en konservativ författning, lyxliv och stora förmögenheter skapas bl.a. via spekulation i emigranternas gods och vapenförsäljning till armén.²¹⁴

Branting behandlar däremot septembermorden och ”skräckväldet”, men citerar Carlyle som hävdar att revolutionens grymma eftermäle är överdrivet. Massorna i Frankrike led mindre under revolutionen än under sjuårskriget, det var den talföra eliten som kunde föra ut sitt budskap om Frankrike. Flera av de citat Branting använder från Carlyle ger färg och visar på sympatier med de utsattas belägenhet. I Brantings avslutning finns två stycken där Carlyle skriver att giljotinens offer är inget mot vad sju-årskriget kostade och det var de talföras stämna som gav revolutionen en felaktig omfattning. I slutstycket får dock Carlyle gestalta ett hopp, ett utvecklingsperspektiv, trots nederlaget, man måste ha tålamod, *ännu är ej slutet.*²¹⁵

²¹¹ Borgbjerg, 1904, s. 31

²¹² Branting, 1904, s. 37

²¹³ Borgbjerg, 1904, s. 30

²¹⁴ Borgbjerg, 1904, s. 31

²¹⁵ Branting, 1904, s. 39

I sin inledning låter Branting Mignet sammanfatta revolutionens innebörd. Statsmakten omdanades, *lagen träda godtyckets, jämlikheten i privilegiernas ställe*, provinstillar, skråregler, tionden m.m. har försvunnit, revolutionen *har återfört allt till en enda stat, en enda lag och ett enda folk*. Trots pöbelvälde och militärmakt, som berodde på inre och yttre fiender krossades den gamla staten och en ny växte fram som ”*vann fasthet under kejsardömet*”.²¹⁶ Ett genealogiskt perspektiv där revolutionen får en mening i den historiska utvecklingen.

4.1.3.5 Slutsatser och delsammanfattning; 1789 års revolution i Socialdemokratiens århundrade

Branting låter Marx förmedla den ”djupaste” förståelsen av och meningen i revolutionen, den borgerliga revolutionen, men hämtar även idéer och beskrivningar från tre av de perioder Gerard nämner, ”mytens triumf”, en romantisk tradition och positivismen. Carlyle står för ett känslofyllt romantiskt inslag medan Mignet ser revolutionen i ett liberalt mera demokratiskt perspektiv. Mignet har ett klassperspektiv men kan också sägas stå för ett utvecklingsperspektiv som faller väl in hos Branting. Däremot är han kritisk mot den positivistiska strömningen, representerad av Taine och Boethius. Deras pessimistiska syn på revolutionen och dess betydelse i världshistorien strider mot Brantings utvecklingsperspektiv. Han ger också en positivare bild av 1789 års revolution och han försöker tona ner dess grymheter medan Borgbjerg tycks se revolutionen som ett misslyckande och uppfattar arbetarna som bedragna. Branting ser revolutionen i ett tydligare utvecklingsperspektiv, lyfter fram betydelsen av en ny stat och använder en mera ”marxistisk” terminologi, där borgarklassens revolution ligger till grund. På ett sätt markerar han sig även gentemot Zweigbergks ”idealistiska” syn när han vill söka drivkrafterna i klasstriderna.

Branting eftersträvar också en mera stringent användning av begreppet arbetare, där hebertisterna får representera en mera klassmedveten, revolutionär grupp. Brantings syn på revolutionens gestalter kan också sägas falla in i ett politiskt mönster, där Dantons insatser får en mera positiv framtoning och står för en mera kompromissvillig och kanske ”reformistisk” syn. Han har en mera nyanserad bild av Robespierre, vars religiösa sida och agerande under skräckväldet kritiserar. Branting försvarar och till och med heroiserar revolutionskrigen.

²¹⁶ Branting, 1904, s. 4

I 1789 års revolution skapas grundberättelsen med ett centralt händelsemönster, revolutionen och klasskampen mot vilken senare händelser, som Pariskommunen och Tredje republiken speglas. Tydliga aktörer lyfts fram, onda och goda, vilket Branting dock är medveten om, och han försöker ibland att ge en mera nyanserad bild. Branting bygger på tidigare berättelser och visar en väg framåt. Ur berättarsynpunkt tycks Borgbjerg ge en mera levande, dramatisk skildring där vi inledningsvis hamnar i medias res, valet till Nationalförsamlingen, medan Brantings mera teoretiska inledning riktar sig mot en mera ”lärande”, i viss mån vetenskaplig, läsart. Dock är Brantings historia, i ett djupare historiedidaktiskt perspektiv, både genealogisk och ideologisk.

4.2 Fransk-tyska kriget och Pariskommunen

4.2.1 Historiografiskt

Som tidigare nämnts uppmärksammades fransk inrikespolitik ofta i pressen och fransk-tyska kriget 1870-71 fick mycket stort utrymme och debatten kring bl.a. skuldfrågan fortsattes under 1870-talet.²¹⁷ Under kriget stod svensk press i huvudsak på Frankrikes sida med undantag av Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning och Dagens Nyheter. Frankrikes förlust innebar början på en förändring där Tyskland kom att öka sitt inflytande på Sverige.²¹⁸ Dock menar jag att intresset för Frankrike och franska politiker fanns kvar. En sådan var Leon Gambettas, vars roll i politiken och kriget under kring 1870 ofta belystes i svensk press.²¹⁹ Som jag senare visar blir han en central gestalt för den republikanska oppositionen i Frankrike, och även för republikaner i Sverige.²²⁰

²¹⁷ Se ovan s 13 om pressens funktion. Debatten mellan bl.a. Hans Forsell, C.T. Odnner, W. Walldén, och J.A. Hazelius finns i Forssell, 1870, Odnner, 1871, Walldén, 1870 och (Hazelius, 1870. Forssell anlägger bl.a. ett historiskt perspektiv där han vill minska betydelsen av Frankrike och att det är en oberäknelig bundsförvant, medan Odnner och Walldén påstår motsatsen. Forssell menar att Frankrike pådyvlar andra länder sin kultur medan Odnner och Walldén menar att Frankrike vill bibehålla Europa jämnvikt och bidrar till nationernas utveckling. Forssell är kritisk till fransk kultur ”flärdfull och osedlig” medan Odnner pekar på det positiva inflytandet när det gäller både konstnärer och författare, vi hämtar opinioner, tidningsartiklar och romaner därifrån.

²¹⁸ Opinionsen finns bl.a. beskriven Gullberg 1952 och Jacobson G., 1929.

²¹⁹ Se bl.a. Dagens Nyheter 13 och 30 april, 17 oktober och 28 december 1870.

²²⁰ Se nedan s 57

Robert Tombs menar att Pariskommunen redan från början fungerade som ett ideologiskt vapen i Frankrike och Europa.²²¹ Dessa historiska tolkningar har levt länge och mer än något annat skapat bilden av Kommunen. Personer och händelser, vilka både har karaktär av stereotyper och myt, återkommer i skildringarna. Anhängarna av Kommunen, lyfter fram dess blodiga avslutning, där antalet döda kommunarder och grymheten och godtyckligheten från regeringstruppernas sida blir centrala. Kommunardernas avrättningar av präster och gisslan, förstörelsen av Paris, eld, *petrolörer* och *petrolöser* ger regeringssidan argument.²²²

Marx var en av de första som tog ställning för kommunen och hans tolkning kom att få stor betydelse inom den socialistiska och kommunistiska rörelsen. Enligt Tombs menade Marx att Kommunen förstört den *byråkratiskt-militära maskinen*, den kapitalistiska borgarklassens verktyg och det var en arbetarklass-regering som fungerade och hade löner motsvarande en arbetare. Den var en föregångare för en ny revolutionär era. Marx var även kritisk och menar att man skulle ha angripit Versailles genast och även tagit franska riksbankens tillgångar. Tio år senare menar han att det handlade om ett experiment och säger att Kommunen skulle sträva efter en kompromiss med Versailles. Marx formulerade aldrig idéerna om proletariats diktatur, det var Engels och Lenin.²²³

Under 1800-talets sista fjärdedel överger de flesta socialistiska partierna i praktiken en revolutionär väg till förmån för en *konstitutionell* politik skriver Tombs.²²⁴ Karl Kautsky använde Pariskommunen som ett varnande exempel på en *omogen* revolution, socialismen skulle komma när tiden var mogen. Lenin använde däremot Kommunen som en *arbetsmodell* som dock behövde revideras, kommunarderna hade bland annat utgått från både patriotism och socialism vilket var motsägelsefullt, syftet borde vara att nå fram till ett klasskrig, men Tombs menar att utan patriotismen hade Kommunen inte funnits alls.²²⁵ Kommunens nederlag berodde, enligt Lenin, inte på att den kom för tidigt, som Kautsky ansåg, utan att den bara gick halva vägen, men den gav trots sitt blodiga nederlag en nyttig läxa när det gällde riskerna med klassarbete.

²²¹ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 199

²²² Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 191ff

²²³ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, ss. 198-99

²²⁴ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 200

²²⁵ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 200

De marxistiska analyserna var, enligt Tombs, inte helt felaktiga utan kritiserade också begångna fel som förvirring och brist på organisation, men de förde vidare många myter och propaganda, uppfattade det som enbart fanns på pappret som något verkligt. Som historieskrivare var de ofta idealiserande och hade en förkonstruerad uppfattning och drog de slutsatser de önskade skriver Tombs och fortsätter: *Marxister balanserade sin kritik av kommunen genom att glorifiera dess heroism och betydelse som ett klasskampsepos.*²²⁶ Den demokratiska socialisten Jean Jaurès var däremot angelägen om att bygga broar till den demokratiska republikanismen och motsatte sig att ställa upp Kommunen som ett mönster för framtiden, men berömde kommunardernas mod och hopp och sökte en *försoning genom rättvisa*, skriver Tombs.²²⁷

Kommunarderna själva skrev också historia, Benoit Malon tillhörde dem, men de var oftast polemiska och ville rättfärdiga handlingar och hade inget "historiskt" syfte i första hand, menar Tombs, som istället framhåller Prosper-Olivier Lissagarays *Histoire de la Commune*,²²⁸ som fortfarande efter mer än ett århundrade är den *bästa övergripande historien om kommunen*. Samtidigt skriver Tombs att Lissagaray, som var journalist, var *passionerad, frän, ofta otillförlitlig, färgad av sitt eget synsätt, vänskap och fiendskap, men ändå detaljerad, dokumenterad och läsvärd.*²²⁹

Kontrarevolutionära beskrivningar uppfattar kommunen som våldsam, kaotisk och kommunarderna som druckna, utan något politiskt innehåll eller berättigande. De tillhörde de farliga klasserna, ett underproletariat av kriminella och galningar, skriver Tombs. På ett liknande sätt hade de beskrivits av författaren och journalisten Maxime Du Camp som genom sitt verk *Les Convulsions de Paris* influerat författare som Gustave Le Bon och Taine när det gäller revolutionsanalyser och masspsykologi.²³⁰

Republikanska historiker sympatiserar med kommunens republikanism men motsätter sig revolutionära handlingar. Förhandlingar skulle ha varit en lösning, vilket beskrivs av Louis Fiaux.²³¹ Camille Pelletan som nämns av Branting beskriver kommunarderna som offer,

²²⁶ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 201

²²⁷ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 202

²²⁸ Lissagaray, 1891, 1972 (faksimil)

²²⁹ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, ss. 202-203

²³⁰ Du Camp, 1878 Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 203-204,

²³¹ Fiaux, 1879, Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 204

utsatta för provokationer av Versailles och ger till och med högre siffror än Lissagaray när det gäller offer för den blodiga veckan, 30 000. Hans bok kan sättas i samband med vädjandena om amnesti under det sena 1870-talet.²³² Branting nämner också Paul och Victor Margueritte, två bröder, som tillsammans 1904 gav ut *La Commune*.²³³ De har även verkat som skönlitterära författare. Senare republikanska historiker sökte integrera kommunen i fransk historia och fördömde då både Versailles och kommunardernas våld.²³⁴

Några betydelsefulla svenska framställningar är Viktor Kleens *Kommunen. Insurrektionen i Paris 1871*, 1876, Carl-Otto Nordensvans *Fransk-tyska kriget 1870-71*, 1895 och Fredrik Sterkys översättning av Lissagarays bok, *Kommunen 1871*, 1891.²³⁵ Det som från början faller en i ögonen är samtliga författares moraliska omdömen och känslofyllda beskrivningar av personer och händelser. Ställningstagandena för de olika sidorna framgår relativt klart i alla skildringarna, inklusive Branting. Kleen och Nordensvan fördömer kommunarderna fastän slutomdömet varierar något. Kleen och Nordensvan är officerare vilket särskilt framkommer genom Kleens militärstrategiska beskrivningar.

Kleens arbete är bitvis väldokumenterat, det bygger på en parlamentarisk undersökning som utförs på uppdrag av Nationalförsamlingen och innehåller t.ex. listor över såväl samtliga valda vid till Kommunen den 26 mars som alla bilagor över 165 barrikader och deras placering.²³⁶ Vid Kleens bortgång fullföljdes hans arbete av brodern. Kleen inleder med en beskrivning av orsakerna till Kommunen, där han tar upp både moraliska och materiella faktorer: först liknar han kommunarderna vid *mindre väluppfostrade barn* som inte lyckas i

²³² Pelletan, 1880 Tombs, *The Paris Commune*, 1999, s. 204

²³³ Margueritte, 1904

²³⁴ Tombs, *The Paris Commune*, 1999, ss. 204-205

²³⁵ Carl G Laurins *Väld och Våld*, utkommer 1910, alltså efter Socialdemokratins århundrade. Laurins skildring ingår i ett större arbete om Frankrike under 1800-talet. I inledningen skriver han att ytterligheterna ofta berör inom högern och vänstern berör varandra, patriotism och frihet. Laurins arbete är skrivet senare, 1910, och har en distans till händelseförloppet. Båda sidor anklagas också för grymhet och han hänvisar flera gånger till Lissagaray. I slutfasen skapar hatet ett raseri på båda sidor och i efterspelet är både den militära och folkliga rättvisan blind. Men Laurin ironiserar och raljerar ofta över Kommunen, frihet innebar hemliga möten och tidningscensur. I kommunen fanns inte enbart ohederliga, men demokrater och socialdemokrater är ofta avundsjuka. Laurin fäster sig ofta vid kvinnornas deltagande, de spelar en "vidrig roll". Kommunen sysslar också med giftframställning på ett vetenskapligt sätt.²³⁵ Slutomdömet om kommunen, detta "vanvettiga som brottsliga försöket, att mellan Frankrikes och Tysklands kanongap, grunda ett från fosterlandet lösryckt samhälle hade misslyckats...".

²³⁶ Kleen, 1876, s. 270 ff

det de föresatt sig och då slår sönder det de har omkring sig, men pekar också på vad belägringen, de hårda fredsvillkoren, preussarnas intåg i Paris och den ”allmänna vanäran” betydde. Av materiella villkor nämner han bl.a. nationalgardet som en försörjningsinstitution och tillåtelsen för dem att behålla sina vapen, pressens som upphetsade sinnena och en svag regering.²³⁷ Kleen lyfter också på några ställen fram regeringens misstag som ger viss förståelse för kommunardernas agerande.²³⁸ Men ledaren för regeringen, Thiers, kritiseras också för att han inte krossat upproret tidigare. Dock färgas bilden av ställningstagandet mot Kommunen, vilket särskilt framträder i slutet, där olika vittnen berättar om krossandet av kommunen, och flertalet talar mot kommunarderna.²³⁹ Berättelserna återger avrättningar av gisslan, särskilt präster, antändning av byggnader via *petrolörer*, och det är *hög tid att dessa rasande missdådars välde slutades*.²⁴⁰ Fastän att grymheter begicks på båda sidor, *framkallade av stridens eggelse* var kommunardernas sedan länge förberedda. I avslutningen skriver Kleen att *Man kan icke säga att de öfver Kommunens anhängare och chefer fällda domarne var stränga*.²⁴¹

Fredrik Sterkys översättning av Lissagarays arbete kom ut 1891 och gav en väldokumenterad bild utifrån kommunardernas perspektiv. Branting har utnyttjat den och nämner den tyska upplagan i sin litteraturförteckning. Branting citerar Lissagaray på flera ställen och har hämtat uppgifter från honom.²⁴²

Nordensvan använder exakt samma formulering och återger med samma ord flera av de händelser i slutskedet som Kleen beskriver. Även på andra ställen återger Nordensvan 20 år senare Kleens text, visserligen med hänvisning till *tidigare historieskrivare*. Nordensvans skildring är enbart ett slutkapitel i hans beskrivning av fransk-tyska kriget och ger en bild av kommunen, som präglad av *oenighet och kiv*, ledda av äventyrare, plundrade kyrkor, *ordnande trupper av kvinnor och började underminera husen samt anställa särskilda petrolöser*.²⁴³ Regeringsarméns effektivitet ställs mot kommunardernas förstörelseraseri.²⁴⁴

²³⁷ Kleen, 1876, ss. 3-6

²³⁸ Kleen, 1876, ss. 93-94

²³⁹ Kleen, 1876, s. 216

²⁴⁰ Kleen, 1876, s. 223

²⁴¹ Kleen, 1876, s. 232

²⁴² Lissagaray, 1891, 1972 faksimil, se ss 210 ff

²⁴³ Nordensvan, 1895, ss. 388, 391

²⁴⁴ Nordensvan, 1895, s. 394

Nordensvan beskrivning är konsekventare och tydligare i sitt ställningstagande mot kommunen än Kleens.

4.2.1.1 Delsammanfattning; historiografin Fransk-tyska kriget och Pariskommunen

Fransk-tyska kriget belystes ingående i svensk press och skuldfrågan debatterades intensivt. Kriget innebar början på en opinionssvängning till förmån för Tyskland, men fortfarande under 1880-talet fanns en frankrikevänlig strömning i Sverige.²⁴⁵

Kring Pariskommunen har det vuxit fram myter som kommit att användas såväl i den socialistiska och kommunistiska som i den antirevolutionära propagandan. Marx tog ställning för Pariskommunen men var också kritisk. För Lenin blev den en arbetsmodell som skulle revideras medan socialisterna ville skapa förståelse för kommunarderna, men tog avstånd från våldet. Många svenska beskrivningar under 1800-talet var mycket kritiska mot kommunarderna, vilka beskrivs som missdådare, brottslingar och äventyrare som förstör Paris. Dessa skribenter har full förståelse för de hårda straffen. Översättningen av Lissagarays bok tog däremot ställning för Kommunarderna och kunde tjäna som en motvikt.

4.2.2 Fransk-tyska kriget, republiken i Socialdemokratis århundrade

Borgbjerg behandlar händelserna i två kapitel, elfte kapitlet: *Internationale - Kejsardømmets fald* och tolfte kapitlet, *Kommunen*. Branting har delat upp förloppet på sex kapitel, tretton till arton, och ger en mera ingående skildring: *Kejsardömet nedgång och fall: 1870 års krig, Den borgerliga republiken: för svag mot preussarne, för svag mot reaktionen, Reaktionen tvingar Paris till självförsvar, Kommunen vid arbetet och Kommunens undergång*.

Kriget 1870 behandlas mycket kortfattat av både Borgbjerg och Branting, dock ger den senare en något utförligare beskrivning av krigsförloppet.²⁴⁶ Republikens utropande och marschen till rådhuset, i september 1870, skildras något annorlunda: hos Borgbjerg är det folket som *uden alle Omsvøb og parlamentariske Kruseduller* avsätter Napoleon III. Branting ger däremot Gambetta en roll när han från talarstolen utropar republiken²⁴⁷. Syftet med republiken är framför allt, enligt Branting, liksom gällande den första republiken 1792, att

²⁴⁵ Se ovan s 15

²⁴⁶ Branting, 1904, ss. 209-10

²⁴⁷ Borgbjerg, 1904, s. 237, Branting, 1904, s. 212

*värna landet mot inkräktarna och folkfriheten mot den gamla despotismen.*²⁴⁸ Men man hade, tillägger han, missbedömt det militära läget. Vidare var den franska arbetarklassen, *som strävade efter att ge den unga republiken ett nytt socialt innehåll, för svag för att förmå rycka nationen med sig upp på ett nytt utvecklingsplan, en hjältemodig, men förtviflad utväg, som från början var dömd att sluta i en förkrossande katastrof.*²⁴⁹ Försvarsviljan fanns framförallt hos parisarna och nationalgardet, och möjligheten fanns också, menar båda författarna, men generalerna svek.²⁵⁰ För Borgbjerg blir Bebel och Liebknecht 1870-71 års hjältar, genom deras anslutning till Internationalens fredsupprop.²⁵¹

Gambetta som starkt uttryckte försvarsvilja och tog sig ut ur Paris i ballong för att organisera försvaret skildras olika. Borgbjerg menar att han var för svag mot Napoleons generaler, *vovede ikke at bydde dem Stangen*, medan Branting skriver att när Gambetta lämnade huvudstaden, *förlorade dessutom regeringen en av de få, som verkligen drefvo på till krigisk aktion.*²⁵² Borgbjerg menar också att försvarsviljan gick för långt hos de arbetare som hade protesterat mot Napoleons fredsbrott när de efter Tysklands *Angrepskrig /vilde/ före Forsvaret til det yderste og drømte om en verdensbesejrende Republik som den af 1792.*²⁵³ Branting lyfter fram kraven på kommunalval: *man begärde, i samklang med traditionerna från 1792 lika väl som Proudhons tankar om decentralisering och kommunal självstyrelse, att Paris skulle välja stadfullmäktige, en Kommun, som samladt uttryck för folkviljan men utan resultat.*²⁵⁴

När budskapet om Thiers fredsförhandlingar når Paris strömmar folket till Rådhuset och protesterar. *Nu lofvas municipalval, men det är för sent*, inflikar Branting, *Anarkin bland revolutionärerna stiger nu alltmer. Hvar sal i rådhuset har sin egen regering och sina egna planer.*²⁵⁵ Belägringen drabbar Paris befolkning hårt. Hjältarna var framförallt kvinnorna, skriver Branting med hänvisning till Nordensvan. *Små barn dog i mängd och mången moder, som nödgats timtals vänta utanför en bagarbod, fann vid sin återkomst sitt lilla barn ihjälfruset.* Ransoneringsen skildras utförligare med siffror antagligen från Nordensvan.

²⁴⁸ Branting, 1904, s. 213

²⁴⁹ Branting, 1904, s. 214

²⁵⁰ Borgbjerg, 1904, ss. 242-43, Branting, 1904, ss. 217-18

²⁵¹ Borgbjerg, 1904, s. 236

²⁵² Borgbjerg, 1904, s. 243, Branting, 1904, s. 217

²⁵³ Borgbjerg, 1904, s. 242

²⁵⁴ Branting, 1904, s. 217

²⁵⁵ Branting, 1904, s. 219

Klyftan mellan Paris och provinsen/landet vidgas. Anarkistiska revoltförsök gör bönderna misstänksamma, och godsägarnas och prästernas propaganda förstärker det hela. Branting sammanfattar: *Så förberedes redan nu det djupa missförstånd mellan Paris och det öfriga Frankrike, som skulle utmynna i Kommunens kamp mot Versailles.*²⁵⁶

Branting inflikar också ytterligare ett avsnitt om Gambettas insatser under hösten. *När Gambetta den 9 okt. kom till Tours lyste åter hoppet fram.* Hans insatser som organisatör av arméerna prisas, och *dessa unga milistrupper gjorde tyskarna ett långt segare motstånd och beredde dem ojämförligt större svårigheter än hela den lysande kajsarliga ykesarmén...* Men Gambetta följde ordena från sina kolleger i Paris och utlyste inte val utan blev själv diktator *...och utvecklade som sådan en lysande talang att entusiasmera...* men blandade sig för mycket in i de militära operationerna istället för att bevaka den politiska utvecklingen.²⁵⁷

Branting har också lagt in ett porträtt av Gambetta med presentation.²⁵⁸

Valen den 8 februari till nationalförsamlingen gick illa för socialisterna, 450 monarkister fick plats av totalt 750. Bland socialisterna ratades Blanqui, medan *”den oduglige frasmakaren Felix Pyat gick in...ett bevis både på socialismens svaghet och på den stora mängdens bristande politiska uppfostran och omdöme”*, tillägger Branting och fortsätter något längre ner

”Internationalen hade blott kunnat protestera mot kriget, men icke kasta någon vare sig parlamentarisk eller revolutionär makt i vågskålen för att hindra detsamma Paris arbetare hade den 4 sept. vräkt den murkna kajsartronen över ända(!), men ej kunnat hindra att makten gled öfver i händerna på en grupp liberala advokater, hvilka med sin halfhet och svaghet hvarken kunde rädda nationen från stympning eller republiken från dess fienders öfversvämming”.²⁵⁹(understruket är Brantings tillägg)

4.2.3 Pariskommunen

Branting ger även en mera ingående skildring av Pariskommunen. Särskilt kapitlet om nedkämpandet är längre och innehåller fler detaljer hos Branting och han strävar tydligare efter att förklara med referenser och försvara kommunens handlande, vilket kan tyda på att

²⁵⁶ Branting, 1904, ss. 223-224, Jfr Borgbjerg 248-49

²⁵⁷ Branting, 1904, s. 223

²⁵⁸ Branting, 1904, s. 222

²⁵⁹ Branting, 1904, s 225 Beskrivningen av Felix Pyat har Branting troligen hämtat från Lissagaray, 1891, 1972, faksimil, s 168.²⁵⁹

han vänder sig också till en bredare publik än vad Borgbjerg gör. Han bemöter svenska rapportörer, *den borgerliga historieskrivningen*, V. Kleen och C O Nordensvan, som enligt Branting inte nämner grymheterna i samband med kommunens krossande. ”*Massor av fångar togs, men man kan inte säga att straffen över de tagna blev stränga*”,²⁶⁰ citerar Branting bl.a. ur Nordensvans bok.²⁶¹

I sitt nya kapitel *Reaktionen tvingar Paris till självförsvar* beskriver Branting klyftan mellan Paris, som valt republikanskt, och nationalförsamlingen/s/

majoritet av klerikala och rojalistiska landtjunkare, hvilka fordrade fred till varje pris... Landsortens riksdagsmän föreställde sig Paris som ett rof för laglös demagogi och trodde villigt på alla röfvarhistorier..”. ”Republiken blef icke erkänd, utan församlingen valde den gamle rojalisten Thiers..Allt detta föll, slag i slag, öfver det efter belägringen ännu i feberstämning varande Paris. Detta var lönen för allt man lidit och offrat!

påpekar han vidare.²⁶²

När nationalförsamlingen beslutar att alla växlar ska vara redo till betalning den 13 mars innebär detta *ruin för tusentals hederliga och driftiga småborgare* fortsätter han.²⁶³ Där det står att den nya centralkommittéen väljs inflikar Branting: *Ingen tänkte emellertid på angrepp, men man var fast besluten att försvara sig.*²⁶⁴

Branting betonar att Kommunen provocerades fram, det fanns en förhandlingsvilja hos Paris märer som negligeras av Favre.²⁶⁵ Vissa socialister i kommunen som Malon och Millièr varnade för att *spänna bågen för högt mot nationalförsamlingen* och *Clemenceau fordrade att centralkommittén helt skulle rymma fältet för märerna, det enda sättet att utverka något af Versailles*. På ett mera detaljerat sätt beskriver Branting hur ombud från Kommunen och liberala deputerade försöker utverka kommunalval via förhandlingar med nationalförsamlingen, men misslyckas.²⁶⁶

²⁶⁰ Branting, 1904, s. 272

²⁶¹ Nordensvan, 1895, ss. 246-247

²⁶² Branting, 1904, s. 227

²⁶³ Branting, 1904, s. 229. När man dömer ledarna Blanqui och Florens till döden, drar in sex av Paris ”*mest lästa radikalrevolutionära tidningar och slutligen ska häkta hela centralkommittén*” / känner/ ”*Hela Paris, långt in i själva bourgeoisin,-/- denna ur folkdjupet uppstigna myndighet som det enda säkra värdet för republikens bestånd*” skriver han vidare.

²⁶⁴ Branting, 1904, s. 230

²⁶⁵ Branting, 1904, s. 235

²⁶⁶ Branting, 1904, s. 237

Den 15 februari hade man i Paris planerat ett möte i Vauxhall för att välja en centralkommitté. *Det var inga agitatorer och revolutionärer i spetsen för denna sammanslutningsrörelse. Den sprang fram direkt ur hvad alla kände vara behöfligt. Småborgare, små tjänstemän och arbetare, kända var och en i sina kvarter, togo ledningen;* betonar Branting.²⁶⁷ Han anspelar på ”normala” förhållanden i Sverige ty *Paris längtade efter att omsider få sina kommunala fri- och rättigheter erkända...*²⁶⁸ Vid det högtidliga utropandet av kommunen samlades *...hela Paris! Det där var ingen hemlig kommitté, ingen handfull roflystna uppviglare, såsom den officiella lögnen ville tolka hvad som skedde. I ett entusiasmens ögonblick stod ännu en sista gång Paris enigt, arbetare småborgare, t. o. m. delar af bourgeoisin.*²⁶⁹

Kommunarderna var en blandad skara enligt Branting och citerar Margueritte:

*Där fanns de renaste afsikter och de värsta instinkter, kall och klar intelligens och brinnande hjärtan vid sidan av de tommaste struntpratare, folk som drages till larmet som myggan till ljuset, öfverspända, af genomgångna lidanden förbittrade och hätska, en hel svärm huller om buller slungad ur skötet af ett upphetsadt folk.*²⁷⁰

Något längre fram fortsätter Branting:

*Det rådde allt från början en tragisk motsättning mellan de präktiga, tänkande arbetarne, som togo saken på allvar och i kampen på lif och död för sin stads fri- och rättigheter på samma gång lade in hela sin entusiasm för sin klass frigörelse, och de revolutionens roffåglar, som från alla håll tillströmmade i afsikt att bärga något åt sig själfva ur den allmänna förvirringen.*²⁷¹

Störtandet av Vendôme-kolonnen var förståelig men kom vid fel tidpunkt, menar Branting.

Det var symbolen för Napoleonlegenden man ville komma åt, men en sådan fredsdemonstration var inte lämplig i ett Paris som var omgivet av väpnade fiender.²⁷²

Branting försöker också ge psykologiska förklaringar till Versailles-truppernas brutalitet vid kommunens nedkämpande. Soldaterna hade varit i tysk fångenskap, *nedslagna och förbittrade*, ovetande om händelseutvecklingen och *lätta att hetsa upp.*²⁷³

²⁶⁷ Branting, 1904, s. 227

²⁶⁸ Branting, 1904, s. 235

²⁶⁹ Branting, 1904, s. 243

²⁷⁰ Branting, 1904, s. 244

²⁷¹ Branting, 1904, s. 250

²⁷² Branting, 1904, s. 254

²⁷³ Branting, 1904, s. 246

Kommunen var inte bunden av något program och *Man började med ett svårt felgrepp: att på de våldsammes råd göra sammanträdena hemliga.*²⁷⁴ Den militära planeringen av försvaret av Paris kritiseras hårt av Branting. Många kommunarder trodde på en barrikadkamp och att soldaterna skulle fraternisera med Paris befolkning, men de glömde att två månaders strider hade återställt disciplinen och uppsplittringen *en hvar till sitt kvarter var helt naturligt fördärfbringande för Kommunen. Allt planmässigt motstånd i den mån ett sådant ännu varit möjligt, strandade redan redan på detta hinder.*²⁷⁵ Branting kritiserar enskilda kommunarder hårdare som den 24-årige polischefen Raoul Rigault, vilket även Lissagaray gjorde.²⁷⁶ Pressfriheten försvann efter hand också. Först förbjöds den monarkistiska, sedan även den borgerliga vänsterns tidningar. *Kommunen gled i dessa afseenden alltmera öfver till att bli – precis som en vanlig fransk bourgeois-regering, kajserslig eller republikansk lika godt, som ogeneradt trampade friheten under fötterna för att godtyckligt förfölja sina motståndare.* Men nu var det de härskande klasserna som fick känna på maktens agerande, tillägger Branting.²⁷⁷

Kommunen kommer för tidigt i den historiska utvecklingen, de inre motsättningarna skulle framträda ...och den sociala revolutionen, som kom för tidigt, måste än en gång genomgå sitt obevekliga, tragiska förlopp.²⁷⁸ Dock får den en mening i utvecklingen. I inledningen till sitt nästa kapitel (19:e) menar Branting att Pariskommunen hade räddat republiken, genom att avvärja en monarkistisk statskupp, men kastat arbetarrörelsen ett eller två decennier tillbaka i tiden.²⁷⁹

4.2.4 Slutsatser och delsammanfattning; fransk-tyska kriget och Pariskommunen i Socialdemokratiens århundrade

Branting beskriver kriget mera ingående och lyfter fram och ger en mera positiv bild av Gambettas insatser. Folket i Paris hade lovats municipalval men det kommer alltför sent och redan här kan man ana missförståndet mellan Paris och regeringen. Belägringen drabbar Paris hårt vilket belyses med bl.a. uppgifter från Nordensvan. Branting ger också en mera ingående skildring av Pariskommunen, beskriver mera detaljerat och använder flera olika källor. Det

²⁷⁴ Branting, 1904, s. 246

²⁷⁵ Branting, 1904, ss. 259-260

²⁷⁶ Lissagaray, 1891, 1972 (faksimil), ss. 236-37

²⁷⁷ Branting, 1904, s. 252

²⁷⁸ Branting, 1904, s. 243

²⁷⁹ Branting, 1904, ss.278, 279

finns en strävan efter objektivitet, något av ett vetenskapligt arbetssätt. Han försöker nyansera och balansera bilden, kritiserar svenska andra framställningar, undviker stereotyper och framställer kommunarderna både som hederliga arbetare men också som *roffåglar*. Han lyfter fram och kritiserar enskilda kommunarder men visar också på sådana som försökte finna en fredlig väg. Bland kommunarderna fanns också småborgare och tjänstemän. Kommunen trampade på de mänskliga rättigheterna men den provocerades fram. Dock ställer han sig på kommunardernas sida fastän han kritiserar deras felgrepp. Branting försöker normalisera kommunardernas krav, i själva verket ville man ha sina kommunala fri- och rättigheter erkända. Kommunen kom enligt Brantings utvecklingsperspektiv för tidigt, men den räddade republiken.

Berättelser om Pariskommunen har beskrivit den som både början och slutet på en modell för ett politiskt maktövertagande och därigenom haft historiedidaktisk ideologisk betydelse. Branting tar inte entydigt ställning, trots att han försvarar kommunarderna. Kommunen blir ett steg i en obönhörlig, lagbunden, utveckling som i den senare berättelsen går i en annan, mera reformistisk väg.

4.3 Tredje republiken cirka 1870-1900, en bakgrund²⁸⁰

4.3.1 Den politiska utvecklingen

Efter Pariskommunen stabiliseras det franska statskicket i en stegvis utveckling under 1870-talet. Efter kejsardömets nederlag framstår republiken, enligt Adolphe Thiers, som den statsform ”som splittrar oss minst”. Thiers var ursprungligen liberal monarkist och under stora delar av 70-talet är den statsrättsliga utvecklingen inte given. Den konstitutionella frågan står i centrum och präglar ofta tidningarnas rapportering inte minst i Sverige. Från början har monarkisterna majoritet i nationalförsamlingen, men vid årtiondets mitt leder republikanerna och ett ”provisoriskt” republikanskt statsskick lagfästas 1875, dock innehåller presidentposten av en konservativ general, MacMahon, fram till 1879, då han tvingas avgå efter ytterligare

²⁸⁰ Vad jag kan se saknas (övergripande)nyare svenska verk (monografier) om tredje republiken. Herbert Tingsten har behandlat den politiska utvecklingen i ett översiktsverk, Tingsten, 1933, Ragnar Simonsson behandlar författningarna, Simonsson, 1971, översättning från franskan av Azémas och Winocks arbete, Azéma, 1972. Dansken Ludvig Krabbe gav ut ett arbete strax efter Andra världskriget, Krabbe, 1945. Andra verk jag har utnyttjat är, Wright, 1962, Thomson, 1964 (1946), Zeldin, 1973-77, Tombs, France 1814-1914, 1996, Price, 2005, Garrigues, 2011 (2003).

republikanska valframgångar. Jules Grevy, som blir ny president, anses vara den förste parlamentariskt inriktade statschefen och håller också en låg profil med utgångspunkt i hans idéer om en svagare presidentmakt. Enligt det nya statskicket var det deputeradekammaren och senaten som utsåg presidenten och under tredje republiken hade kamrarna det avgörande politiska inflytandet. Bakgrunden anses var ett "ceasarkomplex", rädslan för en ny statskupp av Napoleon III:s typ. Å andra sidan skapade detta en svag exekutiv och som också tog sig uttryck i många ministerkriser och svaga regeringar. De deputerade fick ökat inflytande, men avsaknaden av ett fastare partisystem innebar att de politiska grupperingarna konstituerade sig först efter valet, och därigenom var den politiska utgången i kamrarna ofta oviss. Detta ledde dock till att debatterna blir intensiva och syftade till att övertyga och påverka och de retoriskt skickliga kom att spela en huvudroll.

Monarkisternas tillbakagång innebar ett genombrott för republikanerna 1879 och beskrivs i termer av en opportunistisk republik 1879-1899 och en radikal sådan 1899-1914.²⁸¹ 1890-talet blir genombrottet för de radikala ministärerna och 1899 får den förste socialisten, Alexandre Millerand, plats i regeringen. Under 1880- och 90-talen genomgår republiken flera kriser: Boulanger- och Panamakriserna och Dreyfusaffären, vilka påverkar i olika riktningar.

Den politiker som under slutet av 70-talet och början av 80-talet kom att spela en huvudroll var Leon Gambetta, vilken redan som advokat under kejsardömet gjort sig känd för att agera försvarare i politiska processer. Hans tal i kammaren refererades ofta i pressen och han blev något av en republikansk ikon även i Sverige.²⁸² Han hade arbetat för den republikanska konstitutionen, men kom också att kallas för opportunist, vilket inte var något negativt för honom, utan handlade om det möjligas konst. Han vädjade till "de nya mellanskikten" och försökte också samla republikanerna till ett slags centrumpolitik. På hösten 1881 fick han möjlighet att bilda regering men föll på sin vilja att införa "listval", ett proportionellt valsätt, men framför allt för att man misstänkte att han skulle stärka exekutiven, regeringens makt.

²⁸¹ Wright, 1962

²⁸² Han blev bl.a. avporträtterad flera gånger i Ur Dagens krönika och Anton Nyström höll ett panegyriskt tal vilket senare trycktes i samband med Gambettas bortgång, vidare i Winter, 1881: 4, Cantor, 1883:1, Wallis, 1885, Wieselgren, 1881, 26 november, 3, 10 december, Nyström A. , 1883. Branting lyfte också fram honom i det tidigare avsnittet.

Denna rädsla för den ”starke mannen” kommer också till uttryck i ”Boulangerkrisen” på 1880-talet, vilken bidrog till tredje republikens svaga regeringsfunktion.²⁸³

Trots många regeringsskiften finns en stabilitet inom regeringskretsen, på grund av att samma personer återkom men på olika poster, men också genom något som Azema/Winock kallar det ideologiska ”kittet”.²⁸⁴ Den republikanska ideologin kännetecknades av en kombination av anti-klerikalism och patriotism, tankar som befästes i samhället bl.a. av lärarna, vilkas position hade gynnats av 1880-talets skollagar, genomdrivna av framförallt Jules Ferry.²⁸⁵ Ferry startar den process som leder fram till skiljandet av kyrka och stat 1905, genom att 1880 införa skollagar riktade mot kyrkans inflytande och för att stärka statens kontroll över de religiösa kongregationerna. Antiklerikalismen var en väsentlig del av den republikanska ideologin som kom att förstärka en ideologisk uppdelning av det franska samhället, det republikanska arvet från revolutionen, upplysning och jämlikhet sattes mot kyrkan och monarkin. Fokuseringen på religionen innebär dock att republiken bortser från landets ekonomiska och sociala problem hävdar flera historiker och att politiken i slutet av 90-talet radikaliseras.

Korruptionsskandalen i samband med byggandet av Panamakanalen medförde också ett slags radikaliserings av politiken eftersom många etablerade politiker slog ut i de efterkommande valen, men den enskilda händelse som mest anses radikaliserade politiken var Dreyfusaffären. Här kom arméns ära att stå mot republikens heder i form av rättsstat. En ideologisk uppdelning sker där kravet på en ny opartisk process efterhand kommer att stödjas av intellektuella, radikaler och socialister, medan ”antidreyfusarderna” får stöd av kyrka,

²⁸³ General Boulanger hade visat militär skicklighet men hade också fått ett folkligt och republikanskt stöd i samband med arbetskonflikter och hans avståndstagande till vissa rojalistiska och klerikala officerare. Han hade blivit krigsminister och hyste revanschtankar gentemot Tyskland men fick kritik av flera republikaner däribland Clemenceau. Boulangers kommendering till landsorten ledde till antirepublikanska demonstrationer och när han dessutom fick stora framgångar i valrörelserna väcktes rädslan för en statskupp, men Boulanger flyr fältet och går i landsflykt. Boulanger hade utnyttjat nationalismen och arméns auktoritet, hans fall berodde på rädslan för det auktoritära maktövertagande, ”ceasarkomplexet”.

²⁸⁴ Azéma, 1972, ss. 117-18

²⁸⁵ Jules Ferry som var utbildningsminister och senare regeringschef under 1880-talet framstår i motsats till Gambetta som en mera resultatutriktad politiker. Han genomförde lagar om rätt att bilda fackföreningar och rätt till skilsmässa men är mest känd för sin kolonialpolitik och antiklerikala lagstiftning.

arméledning och nationalister på högerkanten.²⁸⁶ Polariseringen innebär också en radikalisering och ett ökat stöd för 1899 års radikala regering, vilken också benämns också som en försvarsregering för republiken, ”défense de république”, vilken stöds av socialisterna. Under 1900-talets första år bildas ett vänstersamarbete, ”bloc de gauche” där socialistledaren Jean Jaurès spelar en huvudroll.

4.3.2 Den socialistiska arbetarrörelsen

Den modernare franska socialistiska vänstern inleddes med den generation som kom in i rörelsen i samband med första internationalen 1864 och Pariskommunen och tvingades i exil under 1870-talet. Denna första generation omfattade Edourd Valliant, Paul Lafargue, Jean Allemanne, Paul Brousse, Benoit Malon, Jules Guesde och George Sorel, alla födda under första delen av 1840-talet. En senare grupp föddes kring 1860, med ledande namn som Alexandre Millerand och Jean Jaurès. De båda senare inledde sin bana som radikala republikaner men blev socialister under 1890-talet.

På kongressen i Marseille 1879 bildas *Federation de Parti des Travailleurs Socialistes de France* (senare POF), ett klassparti som ansluter sig till kollektivism och nationaliseringar, ”guesdisterna”.²⁸⁷ 1880, då kommunarderna får amnesti, växer den socialistiska arbetarrörelsen men splittras också. 1881 avskiljs anarkisterna från federationen och ett år senare bildas en reformistisk grupp, ”possibilisterna”, som i sin tur 1890 avskiljer ytterligare en grupp, ”allemanister”. På 1890-talet bildas en reformistisk grupp med inriktning på parlamentariskt arbete och från 1892 har socialisterna framgångar i valen. Man stödjer vänsterregeringen Bourgeois 1895-96 och lyckas under Alexandre Millerand, ledaren för ”de oberoende” enas kring det s.k. Saint-Mandé-programmet. När Millerand blir minister i en vänsterregering splittras socialisterna emellertid återigen, i en revolutionär gren, PSDF, och ett ministeriellt parti, PSF. I valen 1902 har särskilt PSF framgångar och stödjer den radikala regeringen Combes, vilket trots allt även guesdisterna gör. 1903 blir socialisten Jean Jaurès ordförande i nationalförsamlingen och verkar för ett enande av de socialistiska partierna. 1905 bildas ett enat socialistparti, SFIO, Section française de l'internationale ouvrière. Jean-Paul

²⁸⁶ Armén kom att spela en dubbelroll som försvarare av nationen mot angripare., men också kom att uppfattas som ett mot republiken. Under den första processen tog både radikaler och socialister ställning mot Dreyfus, och det var först sedan rättsövergripen uppdagats som opinionen förändrades och Dreyfuss så småningom frikändes.

²⁸⁷ Brunet, 1989, s. 9

Brunet gör en något förenklad indelning av de franska socialisterna i sex grupper fördelade på två huvudströmningar, de revolutionära: anarkister, guesdister och blanquister, och de reformistiska: possibilister, allemanister och de oberoende.²⁸⁸

4.3.3 Tredje republiken ca 1870-1900 i Socialdemokratins århundrade

Några områden där jag anser synsätten varierar mellan Borgbjerg och Branting är synen på splittringen inom fransk arbetarrörelse och på det politiska/parlamentariska arbetet, men även på den borgerliga vänstern. Ledare som Jules Guesde och Jean Allemane får en något annorlunda framtoning hos Branting. Guesde uppfattas av båda som grundläggare av den revolutionära socialistiska arbetarrörelsen, med en tydlig anknytning till marxismen men får en mera kritisk beskrivning hos Branting. Allemane ledde en mera reformistisk men också federalistisk inriktning och får vissa sympatier hos Branting, medan de ledare som tydligt verkar för enighet, reformism och parlamentariskt arbete, som Benoit Malon, Alexandre Millerand och Jean Jaurès ställs i främsta rummet. Jag inleder med arbetarrörelsens inre utveckling, därefter det parlamentariska, ”affärerna”, och avslutar med de ”oberoende” reformisterna.²⁸⁹

4.3.3.1 Arbetarrörelsen

På 1870-talet gick arbetarrörelsens framväxt i Frankrike betydligt långsammare än i Tyskland. Borgbjerg förklarar det hela med en revolutionär tradition som gör det svårt att anpassa sig till den nya taktiken,

fyrretyve Aars revolutionaere Tradition og endnu stadig føler Hjærtene banke, naar de store Aarstal nævnes: 1831, 1848, 1871 – at de maatte være nogen Tid om at blive fortrolig med den ny Taktik. Aar igenom vakler den franske Arbejderbevægelse frem og tilbage mellem ensidig-faglig Moderation og vild Anarkisme – stundom forener disse Yderligheder sig mod Socialismen, indtil den, saa nogerlunde, finder den rette, sunde Ligevæg.²⁹⁰

Branting menar att det är bristen på insikt i den ”organiska utvecklingen”

I ett land hvars historia genom öfver hundra år gått i en rad af mer eller mindre häftiga kriser, måste den organiska utvecklingens tanke ha särskildt svår att slå rot. Också

²⁸⁸ Brunet, 1989, ss. 11-27, se bilaga 2

²⁸⁹ För mera ingående beskrivning av ledarna se bilaga 3.

²⁹⁰ Borgbjerg, 1904, s. 285

erbjuder den franska arbetarrörelsen sedan 1870 en profkarta på alla möjliga ansatser och hvarandra korsande tendenser, från "opolitisk" facklig fredlig moderatism genom alla nyanser av mer eller mindre opportunistisk eller revolutionär socialdemokrati och fram till det likaledes "opolitiska" anarkistiska härskriet mot allt bestående.

Branting lägger också till ett reformistiskt utvecklingsperspektiv:

Först på 1890-talet tar rörelsen åter ett omfång, värdigt Frankrikes ställning som föregångsland, på samma gång den allt tydligare kristalliserar ut sig i två hufvudlinier: den ena genom att bygga ut republiken i allt mera demokratisk riktning söker en öfvergång till socialistiska reformer samt kräfer att socialisterna skola tillsammans med de borgerliga demokraterna taga sin anpart af makten och ansvaret, den andra som, ehuru äfven den parlamentarisk, skarpt afvisar hvarje allians, hvilken kan öfverskyla klassmotsatserna, samt vill kvarhålla socialismen på dess gamla linie som oförsonligt mot den borgerliga ordningen.²⁹¹

På kongressen i Marseille 1879 antas ett nytt program som utarbetats av Jules Guesde och Paul Lafarge i samråd med Marx och Engels. Programmet antas men det nya partiet hotas av en anarkistisk rörelse särskilt i södra och sydöstra Frankrike. Peter Krapotkin porträtteras i detta sammanhang²⁹² och anarkismen bygger sitt ekonomiska program väsentligen på socialistisk grund menar både Borgbjerg och Branting, men den senare tillfogar:

vägarna skiljas även i teorin, när man kommer till hvälfnings politiska sida. Där sträfvar socialdemokratin till ett folkvälde, som, med garanterande af individens rörelsefrihet, dock har tillräcklig fasthet och stadga att övertaga den kolossala nya uppgiften att ordna, leda och utveckla den samhällliga produktionen till allas gagn, medan anarkismen i själfva verket, under sken av obegränsad frihet återinför det allas krig mot alla, som produktionens planmässighet skulle afskaffa. Och genom anarkismens fientlighet mot själfva statsidén, mot lagstiftning, parlament o.s.v., omöjliggöres själfklart hvarje praktiskt-politiskt samarbete mellan förstörelsens apostlar och dem, som sträfva för att arbetarklassen skall för sina syften omdana lagstiftningen och alltmera sätta sig i besittning af statsmakten.²⁹³

Första delen av kapitlet 14 har hos Borgbjerg (omfattar åren 1881-1899) lydelsen *Vækst og Voksværk* och hos Branting har kapitel 20 (omfattar 1880-92) lydelsen *I splittringens tecken*. Trots rubriken tror jag att Branting vill antyda en positiv utveckling, från splittring mot enhet, medan Borgbjerg tycks se splittringen som något ständigt återkommande, närmast oundvikligt i fransk arbetarrörelse.

²⁹¹ Branting, 1904, s. 281

²⁹² Borgbjerg kallar Krapotkin "Furst" medan han tituleras "vetenskapsman" av Branting.

²⁹³ Borgbjerg, 1904, s. 294, Branting, 1904, ss. 291-92

Jules Guesde framställs något mera kritiskt hos Branting, som menar att varken Brousse eller Malon trivdes i längden varken med *Guesdes abstrakt-logiska politik eller med hans personliga självrådighet som syntes dem smaka af diktatur*.²⁹⁴ Något senare får guesdisterna kritik av Branting, när de ställer sig utanför kampen mot boulangisterna, vilka de betraktade som ett internt borgerligt problem, en *avgörande kamp som sönderslet nationen. Vi skola senare möta samma doktrinarism när Guesde vägrade taga parti i Dreyfussaken*.²⁹⁵

Under 80-talet splittras socialisterna i fyra grupper: guesdister, blanquister, possibilister och allemanister. De två sistnämnda är utbrytningar: possibilisterna ur guesdisterna, allemanisterna ur possibilisterna. Brousse blev ledare för den grupp som av Jules Guesde kallades possibilister (det bästa möjliga), till vilken grupp även Malon räknades. Allemanisterna, efter ledaren Jean Allemane ville lyfta fram den ekonomiska/fackliga kampen.

År 1881, på en kongress i Reims, drabbade Jules Guesde och Paul Brousse samman. Guesde, marxistiskt orienterad, ville centralisera rörelsen, medan Brousse, med anarkistisk bakgrund, förordade en mera decentraliserad organisation. *Denne strid mellem "Centralister" og "Föederalister" – den gamle fra 1793 mellem Jakobinere og Girondister, den senere mellem Blanquister og Prodhounianere – kommer atter og atter igen indenfor den franske Arbejderbevaegelse*, skriver Borgbjerg,²⁹⁶ vilket Branting formulerar: *Han hänvisade till den första revolutionens kamp mellan Berget och Gironden och gjorde gällande att kapitalismens koncentreringskräfter kräfter en motsvarande samling av arbetarrörelsens krafter*.²⁹⁷

Båda författarna menar dock att personligheterna spelar stor roll och att splittringen inte är oöverkomlig, men Branting undviker formuleringar där splittringen framställs som omöjlig att överbrygga.²⁹⁸

Under 1890-talet strävar flera ledare att ena rörelsen. Alexandre Millerand var ledare för "De oberoende" och försökte samla socialisterna kring ett s. k. minimiprogram. Detta skedde vid ett tal 30 maj 1896 för socialistiska kommunalrepresentanter och kallades efter

²⁹⁴ Branting, 1904, s. 297

²⁹⁵ Branting, 1904, s. 301

²⁹⁶ Borgbjerg, 1904, s. 302

²⁹⁷ Branting, 1904, s. 298

²⁹⁸ Borgbjerg, 1904, ss. 302-303, Branting, 1904, s. 299

sammanträdesplatsen, Saint Mandé-programmet.²⁹⁹ Jag återger detta eftersom det ytterligare visar på en medveten parlamentarisk strategi hos Branting och han ger också talet större utrymme. Först citerar jag Borgbjerg som skriver:

*... tog Millerand ordet og formede det franske Socialdemokratis Fællesprogram i følgende tre Sætninger: 1) International Forstaaelse og Samarbejde mellem alle Landes Arbejdere, 2) Arbejdernes Organisation som Klasse til Erobring af den offentlige Magt, 3) Produktionsmidlernes Overgang til Samfundseje.*³⁰⁰

Branting återger ett större referat av talet och formulerar punkterna:

*1) statens ingripande för att öfverföra de olika grupperna af produktions- och bytesmedel, i den mån de blifva mogna för social tillägnelse, från kapitalistisk till national besittning; 2) eröfring af makten i samhället genom den allmänna rösträtten; 3) arbetarnes internationella samförstånd.*³⁰¹

Båda författarna tycks tolka talet något fritt, fast Branting tycks ligga närmare Millerand. Han låter liksom Millerand nationaliseringspunkten komma först, men lägger själv in staten, vilket dock återfinns i talet enligt Derflers referat.³⁰² Han följer också Millerand mera exakt när det gäller att erövra makten via rösträtten. Punkten om internationell förståelse förenklar båda, där Millerand också talar om förhållandet patriotism/internationalism, men fosterlandets betydelse återges i Brantings referat.

²⁹⁹ Millerand enligt det franska socialistpartiets hemsida: « Programme de Saint-Mandé » :

> la substitution nécessaire et progressive de la propriété sociale à la propriété capitaliste. Millerand insiste sur la substitution progressive : « Nul socialiste n'a jamais rêvé en effet de transformer d'un coup de baguette magique le régime capitalisme... »

> la conquête des pouvoirs publics ne peut être l'œuvre que du suffrage universel, ce qui renvoie à l'action parlementaire et écarte totalement toute idée de coup de force de type blanquiste ;

> l'internationalisme n'exclut pas le patriotisme ; un socialiste ne doit pas renoncer à l'idée de patrie.

Översättning: 1) Den kapitalistiska egendomen ersätts med nödvändighet, men gradvis, av den samhälleliga egendomen. Millerand insisterar på att ingen socialist har någonsin drömt om att omvandla den kapitalistiska egendomen ”med ett baguette-slag”. Branting har med motsvarande formulering i sitt referat: ”ett trollslag”. 2) Erövringen av den offentliga makten kan aldrig ske annat än genom den allmänna rösträtten, den som kommer fram i en parlamentarisk aktion men helt tar avstånd från alla idéer våld av blanquistiskt typ. 3) Internationalismen utesluter inte patriotismen; en socialist behöver inte avsäga sig fosterlandets sida.

³⁰⁰ Borgbjerg, 1904, s. 311

³⁰¹ Branting, 1904, ss. 308-309

³⁰² Derfler, 1977, s. s 103, ”Stateintervention in order to shift from capitalist to the national domain the diverse categories of the means of production and exchange. The winning of public power by universal suffrage. International understanding among workers.”, Derfler, 1977, s. 103

På landskongressen 1901 bildas två socialistiska partier, Parti socialiste de France (Unité socialiste révolutionnaire) (guesdister och blanquister) och Parti socialiste français (Unité federative) (Jaurès) vilket påtalas av båda författarna, men konsekvenserna skildras något olika. Ett klart modernt program antogs 1902 av Jaurèsisterna, *men tillige en saa lös föderalistisk Organisationsform – Broussisternas gamle Yndlingstanke -, at Partiet naeppe kan holde sig i Kapestriden med Guesdes og Valliants fastere byggede Parti.*³⁰³ Branting skriver däremot att Jaurès parti antog *ett klart och modärnt socialistiskt program, med hvilket det med framgång häfdade sin plats vid de allmänna valen samma år.* Guesdisterna fick bara 13 mandat medan Jaurèsisterna fick 33 berättar Branting lyfter fram Jean Jaurès³⁰⁴, vilket jag återkommer till i sista avsnittet.

Avslutningsvis, när det gäller utvecklingen på 1900-talet, blickar både Borgbjerg och Branting framåt, mot ett problemfritt socialistiskt samhälle på republikens grund.

-på tusen olika vägar fyllas republikens bärande och närande klasser, handens och hjärnans arbetare, småningom alltmera med socialismens idéer. Hur skulle det också kunna vara annorlunda än att den enbart politiska demokratin måste, gentemot kapitalismen, som hotar att snedvrída hela samhället, steg för steg utveckla sig till att också bli en social demokrati?,

Frågan är Brantings.³⁰⁵ För Borgbjerg är det också republikens idé som ska förverkligas: *Tusinde Kraefter – faglige, politiske, kooperative, folkeoplysende, kunstneriske og videnskablige – samvirker mod det faelles Formaal: at gennemføre Republikens Idé i hele samfundslivet, at drage Demokratiets fulde Konselvns.*³⁰⁶ Borgbjerg menar att arbetarna också ska få en ny livsåskådning, men man kommer knappast att kunna nämna *Ordet "Gud"*, *Arbejderne vil ikke høre derpaa. En ny Religion er opstaaet, Troen på det menneskelige Samfund, Humanismen.*³⁰⁷ Medan "teologen" Borgbjerg inte drar sig för att nämna ordet religion undviker "naturvetenskapsmannen" Branting sådana formuleringar men ger också uttryck för tron på ett framtida socialistiskt samhälle:

Vägen går nu, låt vara genom missgrepp och slitningar, men ändå förvisso i det stora hela framåt, mot samhället som hägrar efter den kapitalistiska "civilisationen", det

³⁰³ Borgbjerg, 1904, s. 329

³⁰⁴ Branting, 1904, ss. 320-321

³⁰⁵ Branting, 1904, s. 325

³⁰⁶ Borgbjerg, 1904, s. 331

³⁰⁷ Borgbjerg, 1904, s. 330

*verkliga harmonins samhälle, som Fourier drömde om och som den socialistiska arbetarrörelsen har till uppgift att med fast och säker hand grundlägga.*³⁰⁸

4.3.3.2 Det parlamentariska arbetet, Allemanne , borgerlig vänster, "affärerna": Boulanger, Dreyfus och Chalou.

Branting tycks mera intresserad av händelserna i Nationalförsamlingen och republikanernas agerande. Liksom tidigare ger han gärna Leon Gambetta en viktig roll. Efter att presidenten MacMahon upplöst nationalförsamlingen 1877 skulle det hållas val samma år, *men Folketingsvalgene den 14 Oktober 1877 sikrede Republikens Sejr*, skriver Borgbjerg.³⁰⁹

Branting beskriver förloppet och MacMahons taktik mera detaljerat: *..den kampregering han /MacMahon/ tillsatte, "den moraliska ordningens" regering som den själf döpte sig, gjorde allt för att genom det skamlösaste valtryck och förföljelser af alla slag mot alla demokratiska elementer försäkra sig om en höger- majoritet i den nya kammaren. Gambetta organiserade det republikanska motståndet och MacMahon föll till föga inför kammarens beslutsamma hållning*, skriver Branting och tillfogar *Socialisterna hade under denna kris tagit parti för republiken, trots dess härskande bourgeoisie.*³¹⁰

Inom arbetarrörelsen fanns redan på 1870-talet olika synsätt på det parlamentariska arbetet. Kongressen i Paris 1876 behandlas något olika. Borgbjerg nämner inledningsvis att *Inbydelses-Komiteen banlyste al Politik og tillod kun Arbejdere i Ordets egentligste Forstand Adgang*. Trots detta behandlades valen till nationalförsamlingen, men med politik och politiker menade de franska arbetarna *Storborgerparter: Monarkister, Moderate og Radikale, men følte dunkelt, at det var en anden og god politik: Arbejderpolitiken.*³¹¹ Branting nämner inte detta synsätt men tillfogar diplomatiskt *Och det är betecknande att ingen fråga dryftades så lifligt som nödvändigheten af arbetarkandidaturer till parlamentet.*³¹²

Borgbjerg lyfter fram den antiparlamentariska sidan hos Jean Allemane.

Det viste sig imidlertid snart, at Possibilisterne under deres kamp for Republiken havde forsømt det socialistiske Agitations- og Organisationsarbejde. En fløj af Partiet med Bogtrykkeren Allemane i Spidsen rejste sig mod Brousse. Jean Allemane var

³⁰⁸ Branting, 1904, s. 325

³⁰⁹ Borgbjerg, 1904, s. 288

³¹⁰ Branting, 1904, s. 285

³¹¹ Borgbjerg, 1904, s. 287

³¹² Branting, 1904, s. 285

Fagforeningsmand og saa med en vis Ligegyldighed paa det kommunale og politiske Arbejde. Han lagde Vægten paa den daglige Klassekamp, paa Arbejdernes økonomiske Erobringer ved egen Magt, og nærrede en halvt anarkistisk Uvilje mod "Politikerne" og "Parlamentarikerne". I Stedet for Parlamentarisme ønskede han "direkte Lovgivning ved Folket", og med den Ensidighed, der har været franske Arbejderledere egen lige til den sidste Tid, fortabte han sig saaledes i denne Idé, at han næsten gik til at forbyde Deltagelse i Valg.³¹³

Branting tonar ner det antiparlamentariska, lyfter fram en "revolutionär" sida, men även att Allemane närmat sig de parlamentariskt inriktade. *Jean Allemane hade börjat finna Brousse och i allmänhet partiets representanter allt för enbart politiskt intresserade och allt för ljumma.*³¹⁴ Branting pekar också på personliga slitningar:

ett mystiskt anbud", kongresstridigheter som ytterligare orsaker till splittringen. " Den nya gruppen markerade starkt sin revolutionära läggning. Den politiska kampen borde alltid underordnas den ekonomiska, valen borde huvudsakligen ske i agitationssyfte, man borde agitera för att, när organisationen blifvit tillräckligt utvecklad, få igång en generalstrejk....

Under ett porträtt av Allemane skriver Branting

Boktryckare i Paris och revolutionär fackföreningsman, ledare 1890 af utbrytningen af possibilisternas venstra flygel, till en början motsträfvig mot enighetsförsöken, närmade sig sedan mycket till Jaurès och stod på hans sida ännu vid enighetspartiets sprängning vid Millerand-frågan. Hans grupper ha sedan anslutit sig till den "antiministriella" organisationen, men själf har han i riksdagen, som han numera tillhör, stannat tills vidare i den Jaurès'ska gruppen.³¹⁵

Framväxten av en borgerlig (yttersta) vänster på 1880-talet, under Alexandre Millerand, uppfattas något olika. Borgbjerg såg däri *en vis Fare for det socialistiske Arbejderparti som selvstændig organisation* och kopplas till possibilisternas ställningstagande för republiken och mot Boulanger.³¹⁶ Branting ser mera positivt på den borgerliga vänstern, de utgör inget direkt hot för arbetarrörelsen.

Fastän partistriderna fortgingo och försvagade de egentliga arbetarpartierna trängde socialismens tankar segrande in i den gamla bourgeois-radikala "yttersta vänstern". De "socialistiskt-radikale" som de kallade sig, vunno hastigt stort gehör. Och detta var utan tvifvel till lycka för republiken i den svåra fara som nu hotade, Boulanger-krisen".

³¹³ Borgbjerg, 1904, ss. 307-308

³¹⁴ Branting, 1904, s. 302

³¹⁵ Branting, 1904, s. 303, även citat ovan

³¹⁶ Borgbjerg, 1904, s. 305

Lite längre fram ”*De/socialistiskt-radikale/*” ställde självskifvet upp för republiken, trots dess brister, mot det större onda, militärdiktaturen och kriget.³¹⁷

Boulangier fick sina framgångar eftersom han *bejlede tillige til de nationale og krigsgale Følelser, der er sterkere i Frankrig end i noget andet land*, medan Branting skriver *samtidigt koketterede han /Boulangier/ med de Frankrike så sterke nationalistisk-patriotiske känslorna och blinkade i god mening åt de klerikala*.³¹⁸ Boulangierkrisen ledde enligt Borgbjerg till ytterligare splittring av arbetarrörelsen. Possibilisterna hade tagit ställning mot Boulangier och kunde uppfattas som att ha ställt sig på den borgerliga sidan (en socialistisk grupp, blanquisterna, tog ställning för Boulangier). Borgbjerg vill hålla gränserna mot den borgerliga vänstern klara. *Og possibilisterna forstod ikke at holde Partigrænserne klare. Det viste sig navnlig i Aarene 1888-89, da republiken gennemgik en frygtelig Krise. Boulangismen*.³¹⁹

Det parlamentariska arbetet under 1890-talet skildras något olika hos Borgbjerg och Branting. Den senare inleder med hur splittringen motverkas och hur viktiga socialisterna har blivit i parlamentet, nästan blir ett regeringsparti:

I parlamentet kunde nu uppstå ett naturligt centrum för de socialistiska enhetssträvandena. Samtliga som socialister valda, med undantag af de fem allemanisterna, bildade en gemensam partigrupp, hvilken genom sitt kraftiga ingripande och sina lysande talare fick stort inflytande på hela den franska politikens öden. Den var kärnan i motståndet mot de reaktionära eller högerliberala regeringar, som efterträdde hvarandra – under Dupuy, Casimir-Périer och Ribot – och när Casimir-Périer lyfts upp till ställningen som republikens president, antog kampen mellan socialisterna i kammaren och denne storkapitalismens typiske representant verkligt stor slagna proportioner... Kampen slöt med att Casimir-Périer tröttnade och avgick, hvarpå socialisterna fingo försöka sig i den ovana ställningen som ett slags regeringsparti (kurs i text), då de mot högerens anlopp stödde den radikala ministären Bourgeois”

skriver Branting.³²⁰ Borgbjerg är inte så entusiastisk:

Der dannede sig i Folketinget en socialistisk Gruppe paa godt 40 Mand, omfattende alle, der kaldte sig Socialister, undantagen de fem valgte Allemanister, der dannede deres egen ”revolutionære” Gruppe under ledelse af Fabérot, Hattemageren, der havde besejret Floquet. Socialisterne kom til at spille en meget betydelig Rolle i Lovgivningsperioden 1893-98. De styrkede tre Ministerier – Dupuy, Casimir-Périer og Ribot – og fældede en Præsident: Casimir Périer, Storkapitalismens ægte

³¹⁷ Branting, 1904, ss. 300-301

³¹⁸ Borgbjerg, 1904, s. 306, Branting, 1904, s. 301

³¹⁹ Borgbjerg, 1904, ss. 305-306

³²⁰ Branting, 1904, s. 307. Jean Casimir-Périer, regeringschef 3 december 1893-29 maj 1894, president 27 juni 1894-15 januari 1895.

*Repræsentrant. Derpaa kom det radikale Ministerium Bourgeois til Roret (...) med Indkomstskatten efter stigande Skala til Program, og hele den socialistiske Gruppe støttede det Ministerium.*³²¹

I Dreyfusaffären i slutet av 1890-talet framställs Jaurès som mycket drivande och energisk av båda författarna, medan Guesde och Valliant står vid sidan av:

*Guesde og Valliant stod vaklende og ængstelige. "Herregud, den ene Mand, Tusinder af Proletarer lider jo under dette Samfunds uretfærdighed!" Lad Storborgerpartierne fortære hinanden i denne Strid, vi Arbejdere har srørre Opgaver end at befri den ene Mand på Djaevleøn.*³²²

Hos Guesde och Valliant däremot fanns alls icke samma resonans. Kände de sig innerst allt för mycket skjutna åt sidan af denne nye folktribun /Jaurès/ till hvars ord hela landet lyssnade, men som nu satt sin popularitet på spel för en sak, som syntes på förhand förlorad och omöjlig? Eller var det blott åter samma ensidighet att äfven i stora nationella kriser låta blicken stanna vid endast det egna partiet, som vi sett, då det gällde Boulanger?

skriver Branting och låter därefter Guesdes argumentering komma fram.³²³ Branting förefaller mera kritisk och låter ana partitaktiska skäl hos Guesde och Valliant, medan Jaurès popularitet och mod lyfts fram.

År 1900 inträffar den s.k. Châlon-affären, en sammanstötning mellan strejkande och militär i Châlon, där den radikala regeringen Waldeck- Rousseau krävde en undersökning, som ledde till bl. a. en förtroendeomröstning i deputeradekammaren. Flertalet socialister röstar för regeringen, men tvingas samtidigt rösta för en sats i propositionen, där det uttrycks att man *ogillar socialismens läror*.³²⁴ Vid landskongressen kritiseras detta agerande, särskilt av guesdisterna och leder till att den socialistiska gruppen i kammaren senare sprängs. Branting försöker förklara hur omröstningsproceduren skett som tvingat socialisterna att rösta mot sin övertygelse för att inte geringen skulle falla och tillägger

*Det är den parlamentariska dagordningsmekanismen drifven in absurdum – men man förstår hvilken tacksam angreppspunkt hela denna sak är för ett oförsonligt antiministerielt parti, som nyss på den guesdistiska separatkongressen "naglat vid skampålen", vid sidan sidan av antisemitpressen, Petite République och dess vänner som "vanära socialismen."*³²⁵

³²¹ Borgbjerg, 1904, s. 311

³²² Borgbjerg, 1904, s. 315

³²³ Branting, 1904, s. 313

³²⁴ Branting, 1904, s. 319

³²⁵ Branting, 1904, s. 318

Borgbjerg förklarar också ingående förloppet i omröstningarna men avslutar ironiskt: *Den franske Parlamentarisme har fejret en af sine skønneste Triumfer.*³²⁶ Avslutningsvis påtalar Borgbjerg ytterligare skäl för den socialistiska gruppens sprängning:

*Châlonaffaren i Juni 1900 medförte, at Generalkomiteen udtalte en Misbilligelse af den socialistiske Rigsdagsgruppes Flertal, der havde ”fornægtet sine Grundsætninger” og støttet Ministeriet trots de stedfundne Arbejdermyrderier .*³²⁷

Branting vill gärna visa att även arbetare tar ställning för republiken och presidenten. Den nye presidenten Loubet hade i början av juni 1899 attackerats av nationalister vid galoppstadion Auteuil i Paris, där han

*överfölls af en klerikal sportsgrafve. Men nu funno Paris socialistiska arbetare att fräckheten gick för långt. De samlades i sådana massor vid Longchamps, där presidenten ånyo skulle ut bland den ”fina” världen, att herrar rojalister funno klokast att inställa alla opinionsyttringar.*³²⁸

Borgbjerg skriver:

*De parisiske Smaaborgere foretog, under ledelse af den klerikale Adel, et Overfald paa Praesident Loubet. Under disse Omstaendigheder sluttede Socialisterne sig taettere og taettere sammen.*³²⁹

Man kan också, anser jag, se skillnader i språkbruket när det parlamentariska arbetet skildras. Borgbjerg har ofta ett färgstarkt och metaforiskt rikt språk, men här är det Branting som för in de kraftfulla orden: *kraftigt ingripande, motstånd, kampen och anlopp*. Något tidigare beskrev han också resultaten i kommunalvalen 1892 med orden *att eröfra rådhusen*³³⁰ och lite senare: *För striderna mot kapitalismen i landets styrelse försumrades icke den socialistiska propagandan från parlamentstribunen.*³³¹ Striden kompletteras här med ett argument från kritikerna av det politiskt-parlamentariska arbetet: propagandatribunen. Branting omformulerar också ”destruktiva” drag i den franska parlamentarismen, störtandet av regeringar.

³²⁶ Borgbjerg, 1904, ss. 323-324

³²⁷ Borgbjerg, 1904, s. 326

³²⁸ Branting, 1904, s. 315

³²⁹ Borgbjerg, 1904, ss. 316-317

³³⁰ Branting, 1904, s. 304

³³¹ Branting, 1904, s. 307

4.3.3.3 De oberoende: Malon, Millerand och Jaurès.

Branting avslutar sitt näst sista kapitel med framgångarna för de franska socialisterna, guesdisterna, enligt Borgbjerg i stadsfullmäktigevalen 1892.³³² Med de stora framgångarna i valen till deputeradekammaren 1893 *börjar ett nytt skede i den franska socialismens historia*, skriver Branting. Jaurès trädde fram, Millerand övertog *Petite République* som *samlingsorgan för de skilda sekterna och partierna.... Dessa nye män /och flera andra/ hade närmast beröring med den grupp s. k. ”oberoende socialister, som samlade sig kring Benoit Malon och hans Revue Socialiste*, fortsätter han. *De voro alltså, just på grund af sin frihet från föregående i de inre striderna, bäst skickade att göra ett försök att bringa den franska socialismen från splittring till enighet*, tillfogar Branting.³³³ Borgbjerg nämner också gruppen men betecknar den som *en femte socialistisk Retning*.³³⁴ Som ovan nämnts är Millerand ledare för de oberoende men hos Branting får vi veta mer om Malon, om hans *Revue Socialiste* som *blivit ett fritt organ för olika socialistiska och socialreformatöriska teorier, en direkt fortsättning af den gamla idealistiska socialismen i Frankrike på 1830-och 40-talen. Malon hade också, skriver Branting, med hjärnan tillegnat sig marxismens kalla, klara system, men i hans naturel var hjärtats socialism hufvudsaken*. Formuleringen kommer i huvudsak från Borgbjerg, som dock mera bestämt placerar honom hos 30- och 40-talens idealister.³³⁵ Branting lyfter också fram den senare Malons ”integrala” socialism, som ser socialismen *vida mer under formen af en allmän kulturrörelse med humanitära syften än under specifikt ekonomisk synvinkel*.³³⁶

Det avslutande kapitlet hos Branting heter *Socialismen som parlamentarisk makt*, hos Borgbjerg heter det *Millerand*. 1893 får socialisterna framgångar i valet. Det parlamentariska arbetet kommer ytterligare i centrum hos Branting. En parlamentarisk grupp med Millerand och Jaurès i ledningen söker motverka splittringen inom socialistpartiet, men frågan huruvida en socialist kunde sitta med i en borgerlig regering seglar upp kring sekelsskiftet

Alexandre Millerands inträde som handelsminister ställde frågan om den s.k. ministersocialismen på sin spets, vilket ledde till intensiva diskussioner inom fransk och

³³² Borgbjerg, 1904, s. 309

³³³ Branting, 1904, s. 304

³³⁴ Borgbjerg, 1904, s. 310

³³⁵ Borgbjerg, 1904, s. 301

³³⁶ Branting, 1904, s. 297. Även citat ovan, se dock porträtt s 223 hos Borgbjerg, Branting s 201.

internationell arbetarrörelse. Millerand var advokat och journalist och hade varit deputerad sedan 1885. 1892 hade han närmat sig socialisterna och i samband med Panama-skandalen *fann /han/ ögonblicket inne att skapa ett samlingscentrum till venster om den komprometterade stor-borgar-republiken*. Som tidigare nämnts drev han *Petite République*, som han gjorde till ett samlingsorgan. för alla de splittrade socialisterna och, förtydligar Branting:

*där ena dagen den ledande artikeln var signerad t.ex Millerand eller Jaurès, andra dagen Guesde eller Brousse eller Valliant eller Allemane, och han tillägg ” Denna samlingstendens gjorde sig, tack vare en arbetarfientlig regering, gällande äfven i fackföreningsvärlden.*³³⁷

Millerands inträde i den radikala regeringen 1899 utlöser inledningsvis inget motstånd i den socialistiska riksdagsgruppen utan den tycks snarare vara positiv.³³⁸ Något senare skriver dock Branting att riksdagsgruppen sprängs som en följd av Millerands inträde i regeringen³³⁹, medan som tidigare nämnts Borgbjerg ser det som en följd av Chalôn-affären.³⁴⁰

Millerands insatser på lagstiftningområdet skildras både av Borgbjerg och Branting, där den senare dock dispositionsmässigt låter framstegen efterträda splittringen. I ett tillägg konstaterar Branting att händelserna efter 1902 ligger för nära i tiden för att historiskt skildras, men regeringen (Waldeck-Rousseau) stödjdes *trofast af det republikanska ”blocket”, de fyra kammargrupperna socialister, socialistiskt-radikala, radikala och regeringsrepublikaner*. Utanför står guesdisterna som dock inte *gå högerens ärenden genom systematisk opposition*. Dock har Millerand kritiserat regeringen för ensidig antiklerikalism, som t.o.m. fått honom på kant med Jaurès.³⁴¹

Jaurès kallar till en gemensam kongress, som kommer att äga rum i Japy-gymnasiet i december 1899. Branting refererar talarna *och debatterna höllo sig, fast ofta stormiga, i allmänhet på en höjd, värdig en generalmönstring af fransk socialism*. Båda sidor, Jaurès och antagligen Guesde kommer till tals. Jaurès framhåller att den politiska makten kan erövrats via

³³⁷ Branting, 1904, s. 306

³³⁸ Borgbjerg, 1904, s. 317, Branting, 1904, ss. 315-316

³³⁹ Branting, 1904, s. 317

³⁴⁰ Borgbjerg, 1904, s. 326

³⁴¹ Branting, 1904, s. 324, även citat ovan.

val, men man bör inte ha några illusioner om regeringsinflytandet men *om en kris hotar folkets fri- och rättigheter eller om en viktig reform står färdig att genomföras, kan partiet ha behöf eller fördel af att för en bestämd uppgift sända en af de sina in i regeringen*. Guesde menade att klasskampens princip förbjuder regeringsdeltagande, arbetarklassen skulle förvirras, mista tron på socialismen och det är bara genom kapitalistklassens medgivande som det görs möjligt.³⁴²

Borgbjerg framhåller att guesdisterna och blanquisterna

*følte sig temmelig sikre paa, at deres gamle solide Organisationer let vilde faa Overtaget over det ny Parti, som Jaurès Venner uden stor Begeijstring havde maattet danne for at kunne forhandle med de fire gamle Partier. Dette femte Parti bestod tilmed fra første Færd af to Retninger, en mere reformatorisk og en mere revolutionær, der først efter en del Besvær var smættet samment il én Organisation, som fik Navnet Fédération socialiste révolutionnaire. Millerand- Spørgsmaalet forekom Guesdisterne og Blanquisterne at være en meget gunstig Slagmark. Havde Millerand ikke tydeligt nok opgivet Klassekampens Princip, og havde han ikke oprørt Proletariatets bedste Følelser ved at tage Sæde sammen med Kommunard-Slagteren Gallifet.*³⁴³

Borgbjerg betraktar de oberoende som ett ytterligare, ”ett femte parti” och pekar dessutom på en inre splittring hos de oberoende, och lyfter fram de antiministriellas argument.³⁴⁴ Branting har ett längre avsnitt, där han inleder med kritiken mot att sitta i samma regering som Gallifet men fortsätter med några argument för Millerands agerande:

*Vidare utbildade sig hastigt en hel doktrin om att en socialist väl kunde mottaga valda uppdrag, t.ex. som borgmästare, men under inga förhållanden fick ingå i en regering vid sidan av icke-socialister. Förgäves hänvisade Jaurès i Petite République och Viviani i Lanterne till det praktiska gagn Millerand skulle kunna göra arbetarnes intressen samt framförallt till socialisternas klara plikt att positivt hjälpa att rädda republiken ur en farlig kris. ...fallet Millerand vore f. ö. blott konsekvensen af hela den Jaurès´ska politiken i Dreyfus-saken och eljes.*³⁴⁵

Jean Jaurès presenteras utförligt hos både Borgbjerg och Branting, dock gör Branting en tydligare bedömning av hans förmåga.

Jaurès er en vidtspændende , alsidig Aand, skolet ved historiske og filosofiske Studier. Han tilegnede sig fuldtud den moderne Socialismen, dog med et Stænk af den gamle franske Idealisme. Han havde Berøringspunkter med alle fire socialistiske Retninger:

³⁴² Branting, 1904, ss. 317-318

³⁴³ Borgbjerg, 1904, ss. 325-326

³⁴⁴ Borgbjerg, 1904, s. 326

³⁴⁵ Branting, 1904, s. 317

*Guesdister, Blanquister, Broussister og Allemanister, og søgte Forbindelse med dem alle.*³⁴⁶

*Genom sin mångsidiga historiskt-filosofiska bildning hade Jaurès de bästa förutsättningarna att förstå och värdera insatserna från de olika franska socialistiska grupperna. Han tillägnade sig marxismens grundläggande åskådning, dock med kritik mot att ensidigt skjuta fram de ekonomiska faktorerna; idealismens tillägg, rättfärdighetskänslans och humanitetens kraf måste också ha sin plats; och han sympatiserade med allemanisternas revolutionära élan likasom med possibilisternas praktiska kommunal-socialism.*³⁴⁷

4.3.3.4. Slutsatser och delsammanfattning; Tredje republiken i Socialdemokratiens århundrade

Branting har gjort en annan disposition av arbetarrörelsen utveckling under Tredje republiken. Avsnittet om splittringen kommer tidigare, inte mot avslutningen som hos Borgbjerg, vilken ser denna som något konstitutivt i fransk arbetarrörelse, medan Branting ger en positivare bild av de franska socialistpartiernas utveckling. Splittringen finns men kan överbryggas medan Borgbjerg ser det som något konstant. Branting för tydligare in ett reformistiskt utvecklingsperspektiv, markerar klarare mot anarkismen men intar en öppnare attityd till den borgerliga vänstern. Branting undviker att fjärma de intellektuella och arbetarna, hjärnans och handens arbetare. I tolkningen av Saint-Mandé-programmet ligger Branting närmare Millerand, den gradvisa övergången, rösträtten och inte minst statens roll lyfts fram av Branting. I sin skildring undviker Branting formuleringar som anknyter till religion.

Jag menar också att synen på det parlamentariska arbetet är positivare hos Branting än hos Borgbjerg. Jaurès och de oberoende vilka, bedriver ett mera konsekvent parlamentariskt arbete, intar en betydelsefullare roll hos Branting, medan Borgbjerg oftare låter Guesdes argumentering komma fram. Branting ställer det politiska agerandet i ljusare dager och vill tona ner de antiparlamentariska dragen hos franska socialister. Brantings språkbruk blir mera agitatoriskt när han skildrar det parlamentariska arbetet.

Millerands samlande funktion återges tydligare i Brantings text. De oberoende socialisterna tycks ha en något splittrande tendens hos Borgbjerg medan Branting ger dem en mera tydlig samlande funktion. Enighetsmän som Benoit Malon och Jean Jaurès lyfts fram och ges större betydelse. Malons ”idealism” och ”integrala socialism” får en positivare framtoning hos

³⁴⁶ Borgbjerg, 1904, s. 310

³⁴⁷ Branting, 1904, s. 313

Branting liksom Jaurès försvar av Millerands ministerplats. Jaurès förmåga att smälta samman olika synpunkter från de socialistiska grupperingarna, liksom hans försvar av Dreyfus betonas hos Branting.

I berättelsen om Tredje republiken nås nutiden, en väg har vandrats med motgångar och framsteg och ett löfte om en ljusare framtid har utlovats. Historien får en mening och en problemfri framtid utlovas. Aktörer, goda och onda, har lyfts fram, tydligast hos Branting menar jag. Historien visar att samhället och politiken kan påverkas. En praktisk politisk väg har stakats ut med Millerand och Jaurès.

5. Sammanfattning och avslutande diskussion

Det övergripande syftet med denna uppsats är att belysa ”det franska intresset” hos Branting, via en biografisk-historisk och en textanalytisk undersökning. Jag ville beskriva de olika idéstrukturer som kunde tänkas ha påverkat hans tänkande och syn på Frankrike. Genom en kontrastiv analys mellan den danska och svenska upplagan av *Socialdemokratins århundrade* ville jag finna olikheter Fredrik Borgbjergs och Hjalmar Brantings historieskrivning. Bildar avvikelserna ett mönster? Kunde den franska reformismen ha inspirerat Hjalmar Branting var en annan frågeställning. Ytterligare ett syfte var att undersöka Socialdemokratins århundrade ur ett historiedidaktiskt perspektiv och hur den narrativa strukturen såg ut. På vilket sätt gestaltade sig hans ideologiska historieskrivning och det historiemedvetande han ville skapa?

Under ungdoms- och studieår skapas ett radikalt republikanskt synsätt som senare kommer att ingå i en socialdemokratisk åskådning. Via familj, studier och resor, 1880-talets radikalism, republikanska idéer och journalistik får Branting insyn i och inspireras av tankar och händelser i Tredje republikens Frankrike. Detta demokratiska rationella perspektiv kombineras med ett antiklerikalt synsätt som också finns väl företrätt i Frankrike. Ett naturvetenskapligt och optimistiskt utvecklingsperspektiv hos den unge Branting får efterhand marxistiska förtecken, men samtidigt bibehåller han ett relativt öppet och odogmatiskt synsätt. Den allmänna opinionen i Sverige vänds alltmer mot Tyskland, men det finns under hela 1800-talet en frankrikevänlig, ofta liberal, strömning som Branting är en del av. I sitt journalistiska arbete under 1880-talets första del framkommer också ett intresse för Frankrike som kan ha förstärkt hans identitet som journalist.

Brantings historieskrivning kännetecknas av ett ändamålsstyrt optimistiskt utvecklingsperspektiv, vilket framgår tydligare hos honom än hos Borgbjerg. Han presenterar olika synsätt men ser för det mesta utvecklingen i ett klassperspektiv. Revolutionen 1789 blir borgarklassens, tiden är ännu inte moget för proletariatet som representeras av hebertisterna. Intressant är att han lyfter fram Mignet, som senare forskare menar har påverkat Marx. Branting presenterar en bredare och något mera balanserad bild än Borgbjerg, där skapandet av en modern stat blir ett viktigt framsteg. *Socialdemokratins århundrade* har ett tydligt ideologiskt syfte men det finns också en strävan efter objektivitet i hans mera omfattande referenser i skildringen av revolutionen 1789.

När det gäller Pariskommunen vill han nyansera bilden av kommunarderna, som svartmålat i tidens svenska skildringar. Det är inte bara proletariatets uppror utan där fanns också småborgare och tjänstemän och de ville ha sina kommunala fri- och rättigheter, skriver Branting. Han tar ej tydligt ställning i frågan om Kommunen som politisk modell. Kommunen provocerades fram men kom för tidigt i ett utvecklingsperspektiv, dock ”räddade” den republiken.

Branting försvarar tydligare den tredje republiken och lyfter fram socialisternas politiska agerande samtidigt som han vill tona ner de antiparlamentariska dragen i fransk arbetarrörelse. Sammantaget ger han en positivare bild av de socialistiska partiernas utveckling från splittring mot enhet, medan Borgbjerg mera tycks se det som ett konstitutivt drag i fransk socialism. Det finns ett tydligare reformistiskt utvecklingsperspektiv och ett klarare avståndstagande till anarkismen hos Branting samtidigt som han har en öppnare attityd till den borgerliga vänstern. De oberoende socialisterna med Malon, Millerand och Jaurès ses som enande och inte som hos Borgbjerg ibland som splittrande. Det finns en större förståelse för Millerands agerande och det ges större betydelse åt Jaurès tankar och politiska strategi.

Naturligtvis bygger Brantings text på Borgbjergs arbete, men jag menar att det finns väsentliga avvikelser. Branting inte bara har bearbetat texten, som Per Nyström skrev, utan har omarbetat den. Han ger utvecklingsperspektivet en tydligare struktur och ett mera koherent tolkningsmönster. Hans bedömning av goda och dåliga aktörer är mera profilerad och förstärker en berättelse med en mera konsekvent en teoretisk och politisk linje där reformism och parlamentariskt arbete är viktiga.

Med mitt arbete har jag visat att fransk politik och franska socialistiska idéer var välkända hos Hjalmar Branting och kan ha tjänat som inspirationskällor för hans politiska utveckling men även som argument i en politisk debatt. Ungefär samtidigt som *Socialdemokratins århundrade* utgavs fördes en intensiv debatt om ministersocialismen på Andra Internationalens möten i Paris 1900 och Amsterdam 1904. Jean Jaurès verkade intensivt för en acceptans av ett socialistiskt regeringsdeltagande men fick se sig i huvudsak besegrad av tysken Karl Kautsky, vilken tog avstånd från samverkan med borgerliga partier. Brantings skildring i *Socialdemokratins århundrade* av det franska ”experimentet” kan anses ha för avsikt att påverka en socialdemokratisk opinion i Sverige till förmån för ett samarbete med borgerliga partier. Ett historiskt arbete av *Socialdemokratins århundrade* hade också en

populär karaktär som vände sig till en bred läsarskara av både arbetarklass och medelklass och hade till syfte att, vid sidan av ett allmänt bildningsmål, belysa och legitimera en reformistisk och parlamentarisk strategi.

”Socialdemokratins århundrade” hade således ett tydligt historiedidaktiskt syfte, att skapa ett historiemedvetande, ett meningssammanhang som lyfte fram arbetarrörelsen och den politik den förde i ett historiskt sammanhang. Boken har ett tydligt genealogiskt och ideologiskt perspektiv. Författarna söker ursprunget till nutiden i revolutionen 1789 som ger en startpunkt och en klangbotten för både Pariskommunen 1871 och Tredje republiken och en ideologisk grund för en ”socialistisk” berättelse där folket eller arbetarklassen blir den goda sidan gentemot kungamakt, adel eller borgarklass. Revolutionen 1789 blir således utgångspunkten i en historisk kontinuitet fram till samtidens tredje republik och i avslutningen målas ett framtida socialistiskt samhälle upp. På den ideologiska nivån kan man också som Martin Alm nämner tala om berättelser på olika nivåer, en ideologisk som handlar om de stora meningssammanhangen, socialismens framväxt, och en politisk som beskriver mera konkreta handlingar och i detta fall en parlamentarisk praktik, som gestaltas av Millerand och Jaurès. I ett pedagogiskt perspektiv handlar det också om en lärprocess, där arbetarrörelsen via misslyckade revolutioner/uppror, och splittring, leds in på en parlamentarisk politik i en enad formation. I detta sammanhang kan man också nämna att Branting var den som hade det bäst utvecklade ”sensmoralmedvetandet” av de båda författarna. Hans berättelse framstår som mest konsekvent efter det syfte han hade. Han använder historien för att påverka en opinion inom och utom partiet.

Det finns emellertid även inslag av ”vetenskaplig” historieskrivning hos Branting. Trots att han visar en tydlig tendens i sina skildringar av händelser och i personer strävar han i flera fall efter en mera nyanserad bild. Han redovisar i många fall sina källor, behandlar och jämför historiker som delvis har ett annat perspektiv än han själv.³⁴⁸ Brantings framställning av revolutionen 1789 och Pariskommunen kan genom sina ingående beskrivningar syfta till en revidering av den allmänna bilden av dessa händelser.

³⁴⁸ Dessa observationer berör emellertid bara de delar jag har undersökt, revolutionen 1789, kriget 1870-71, Pariskommunen och Tredje republiken.

Boken syftade dock i första hand att stärka en socialdemokratisk identitet och kultur men gav samtidigt Branting en ökad prestige och auktoritet i kraft av hans historiska kunskaper både internt och externt. *Socialdemokratins århundrade* ger naturligtvis också Branting ökad prestige internt och förstärker en maktposition på det sätt som Linderborg och Karlsson beskriver. Han blir traditionsförmedlare men också förnyare, genom sin intellektuella kapacitet, sina breda politiska, språkliga och historiska kunskaper.

6. Résumé en français

Le objet général de cet essai est d'éclairer « l'intérêt français » de Hjalmar Branting, par une recherche biographique-historique et analyse textuelle. J'ai voulu décrire les structures des idées qui ont influencé sa pensée et sa conception de la France. Par une analyse comparative entre les éditions danoise et suédoise du «Le siècle Social-démocratie » j'ai voulu trouver des différences entre la historiographie des Fredrik Borgbjerg et Hjalmar Branting. Est-ce que une cohérence dans les différences de Hjalmar Branting qui rendent possibles une reconstitution de sa historiographie? Est-ce qu'une possibilité que le réformisme français a influencé Hjalmar Branting? Un autre objet a été décrire la structure didactique et narrative. De quelle façon s'est son historiographie idéologique et sa conscience historique sont présentés.

Pendant sa jeunesse et les années d'études il a étudié une perspective républicaine et radicale, qui plus tard est intégrée dans une conception social démocratique. Par sa famille, par ses études et lors de ses voyages, le radicalisme des années 1880, des idées et journalisme républicains Branting a acquis des connaissances des idées et des événements sur la Troisième République française. Cette perspective démocratique et rationnelle a combiné avec une vue anticléricale qui est répandu en la France. Il y a aussi, chez le jeune Branting, une perspective évolutionniste et optimiste, influée par les sciences naturelles et physiques, qui s'est transformée dans une direction marxiste au milieu des années 1880, mais à la fois il a maintenu une attitude relativement ouverte et pragmatique/non-dogmatique. Pendant le dernier tiers du dix-neuvième siècle l'opinion publique en Suède est attachée à l'empire Allemand, mais tout le temps il y a un courant francophile, souvent libéral, au quel Branting a appartenu. Dans son travail journalistique pendant la première moitié des années 1880, je

pense, se montre un intérêt français, qui a aussi, je pense, renforcé une identité journalistique chez le jeune Branting.

L'historiographie de Hjalmar Branting caractérisée par une perspective évolutionnaire optimiste et téléologique, se montre plus distincte chez lui que chez Borgbjerg. Branting présente parfois des vues différentes mais souvent il a une perspective des classes. La révolution de 1789 a faite par la bourgeoisie, le temps n'est pas mûr pour le prolétariat, qui est représenté par les hébertistes. C'est intéressant que Branting soulève Mignet, qui est regardé par un chercheur moderne, a influencé Karl Marx sur la conception de la révolution. Branting donne un description plus vaste et plus bien balancé que Borgbjerg, où la création d'État moderne est un progrès important. « Le Siècle social démocratique » a un objet idéologique distinct mais il y a aussi une aspiration d'objectivité dans les référencées larges faites par Branting.

Concernant La Commune de Paris Branting veut nuancer la conception des communards, qui sont noircis dans le description de l'époque. Ce n'est que la rébellion du prolétariat, mais il y a aussi des petits-bourgeois et des fonctionnaires et ils voudront ses libertés et droits communaux, écrit Branting. Il ne prend pas position au sujet de modèle politique de la Commune. La Commune a été provoquée par le gouvernement mais elle est arrivée trop tôt dans une perspective évolutionnaire, cependant elle a sauvé la République.

Branting défend la Troisième République plus distinctement et soulève les actions politiques des socialistes en même temps qu'il adoucit les traites antiparlementaires du mouvement ouvrier français. En somme il donne une image plus positive du développement des partis socialistes de la scission à unité, tandis que Borgbjerg le voit plus comme un trait constitutif dans le socialisme français. Chez Branting on voit une perspective réformiste plus distincte et une désapprobation du mouvement anarchiste en même temps quand il a une attitude plus ouverte par rapport à la gauche bourgeoise. Les socialistes indépendantes, Malon, Millerand et Jaurès sont décrits comme des conciliateurs mais chez Borgbjerg parfois comme des hommes desunifiants. La bienveillance des actions du Millerand est évidente et les pensées et la stratégie du Jaurès sont plus significatives chez Branting.

Naturellement le texte du Branting est basé sur l'œuvre du Borgbjerg, mais j'affirme qu'il y a des divergences essentielles. Le texte n'est pas seulement traduit mais il est aussi à plusieurs passages remanié. Il a donné la perspective évolutionniste d'une structure plus distincte et une

interprétation des événements plus cohérents. Les jugements des personnages historiques du Branting sont plus profilés et consolident une ligne théorique et politique plus conséquente où le réformisme du travail parlementaire est important.

Mon essai a montré que la politique française et les idées socialistes étaient bien connues et sont la source d'inspiration dans son développement politique mais également ont été des arguments dans les débats politiques. Le temps même de la publication du « Le siècle du Social-démocratie » un débat très intensif sur la participation des socialistes dans le gouvernement français a lieu au meeting de l'Internationale à Paris 1900 et à Amsterdam en 1904. Jean Jaurès a été promu vif pour une participation gouvernementale, mais l'allemand Karl Kautsky l'a vaincu en substance, le dernier désavouait la coopération avec les partis bourgeois. La description du Branting de « l'expérience » française avait l'intention d'influencer une opinion social démocratique en Suède qui à collaborer avec les partis bourgeois. Une œuvre historique comme « Le Siècle du Social-démocratie » avait aussi un caractère populaire qui se tourne vers un public large contenu aussi bien de la classe ouvrière que la classe moyenne et avait pour objet, à côté de la formation générale, d'éclairer et de légitimer une stratégie réformiste et parlementaire. « Le siècle du Social-démocratie » avait donc un objet didactique et historique distinct, créant une conscience historique et un sens cohérent qui soulevaient le mouvement ouvrier et sa politique dans l'histoire.

L'œuvre des Borgbjerg et Branting ont aussi une perspective généalogique. Les auteurs cherchent l'origine du temps présent dans la révolution de 1789, qui donne un départ et un fond aussi bien à La Commune 1871 que La Troisième République. La révolution est le point de départ dans une continuité historique du temps présent mais aussi de la société socialiste dans l'avenir.

Idéologiquement c'est un récit où le peuple et la classe ouvrière constituent les bons acteurs contre le pouvoir royal, la noblesse et classe bourgeoise. Il y a aussi deux niveaux, un récit grand et général, la croissance du socialisme, et un récit petit et concrète, qui décrit les actions des politiciens, par exemple la pratique parlementaire des Jaurès et Millerand. Le développement du mouvement ouvrier est aussi un processus didactique, où le mouvement par les révolutions et rébellions manque est mené, unifié, par les voies parlementaires. Dans ce contexte on doit mentionner que Branting avait plus développé « la conscience morale »,

son récit le montre comme le plus conséquent vu son but d'influencer l'opinion dans et autour de son parti.

Cependant il y a aussi chez Branting un élément d'historiographie scientifique. Bien qu'il prend position dans ses récits il s'efforce dans plusieurs passages à une représentation nuancée. Il présente dans beaucoup de ses sources, il traite et compare des historiens qui partiellement avaient un autre point vu de lui-même. La description du Branting de la Révolution de 1789 et la Commune de Paris peuvent, par ses descriptions approfondies avoir l'intention de réviser l'image générale de ces événements.

L'objet de l'œuvre de Branting était d'abord de renforcer l'identité et la culture social démocratique mais donnait également du prestige et de l'autorité à Branting à l'intérieur et à l'extérieur. Il devient l'intermédiaire de la tradition mais aussi, par sa capacité intellectuelle, sa connaissance large de la langue et histoire, un auteur précurseur.

Litteraturförteckning

(1992). Nationalencycledin, bd 9, intellektuell . i *Nationalencycledin bd 9* (s. 502).

Höganäs.

Ahlström, G. (1937). *Georg Brandes Hovedströmningar. En ideologisk undersökning*. Lund.

Alm, M. (2002). *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1909-1939*. Lund.

Ankarloo, B. r. (1992). *Franska revolutionen*. Lund: Ankarloo, Bengt.

Azéma, J.-P. W. (1972). *Frankrikes historia under sju decennier 1870-1940*. Stockholm.

Bertolt, O. C. (1954). *En bygning vi rejser Del I*. Köpenhamn.

Beyer, N. (1985). *Den unge Hjalmar Branting*. Stocholm.

Boberg, S. (1970). *Pressens historia*. Uppsala.

Boethius, S. J. (1887). *Den franska revolutionen. Dess orsaker och inre historia. (1789-1799)*. Stockholm.

Borgbjerg, F. J. (1904). *Frankrig*. i C. E. Jensen. Köpenhamn.

Branting, H. (1891). *Pressens Achilleshäla. Några strötankar i ett rikt ämne. Ur Dagens krönikA*, ss. 63-72.

- Branting, H. (1904). *Socialdemokratins Århundrade del 1*. Stockholm.
- Branting, H. (1906). *Socialdemokratins århundrade del 2*. Stockholm.
- Branting, H. (1929). *Tal och skrifter 1, Socialistisk samhällsyn 1*. Stockholm: Zeth Höglund.
- Branting, H. (1929). *Tal och skrifter, 10, Stridskamrater och vänner*. Stockholm: Höglund, Zeth.
- Branting, H. (1988). *Socialdemokratins Århundrade faksimilutgåva*. Värnamo.
- Brunet, J.-P. (1989). *Histoire du socialisme en France*. Paris.
- Bryld, C. (1992). *Den demokratiska socialismens genombrudsår*. Århus.
- Buckle, H. T. (1871). *Civilisationens historia i England Första delen*. Stockholm.
- Cantor, A. (1883:1). Medaljonger och stayetter. 1 Gambetta. *Ur Dagens krönika*, s. 57 ff.
- Comninel, G. C. (1987). *Rethinking the French Revolution. Marxism and the Revisionist Challenge*. London och New York.
- Danielsson Malmros, I.-M. (2012). *Det var en gång ett land.... Berättelser om svenskhet i historieläroböcker och elevers föreställningsvärldar*. Höör.
- Derfler, L. (1977). *Alexandre Millerand. The Socialist Years*. Mouton, Haag, Paris.
- Du Camp, M. (1878). *Les Convulsions de Paris*. Paris.
- Edqvist, S. G. (1961). *Samhällets fiende En studie i Strindbergs anarkism till och med Tjänstekvinnans son*. Stockholm.
- Ferenczi, T. (1993). *L'invention du journalisme en France*. Paris.
- Fiaux, L. (1879). *Histoire de la guerre civile 1871...* Paris.
- Forssell, H. (1870). Tyskland, Sverige och Frankrike. *Svensk Tidskrift för Literatur, politik och ekonomi.*, ss. 383-435.
- Franzén, N.-O. (1985). *Hjalmar Branting och hans tid*. Kristianstad.
- Furet, F. (1989). Academic History of the Revolution. i *A critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge Mass., London: Furet, Francois, Ozouf, Mona.
- Furet, F. (1989). Marx. i *A critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, London: Furet, Francois, Ozouf, Mona.
- Garrigues, J. L. (2011 (2003)). *La France au XIXe Siècle 1814-1914*. Paris.
- Gérard, A. (1970). *Franska revolutionen Myter och tolkningar 1789-1970*. Stockholm.

- Gihl, T. (u.d.). *Den svenska utrikespolitikens historia. IV. 1914-1919*.
- Goldberg, H. (1962). *The Life of Jean Jaurès*. Madison.
- Grass, M. (1990). Hjalmar Branting och Andra internationalens utrikespolitiska program. i B. o. Huldt, *Socialdemokratin och svensk utrikespolitik. Från Branting till Palme*.
- Gullberg, E. (1952). *Tyskland i svensk opinion 1856-1871*. Lund.
- Gustafsson, B. (1969). *Marxism och revisionism. Eduard Bernsteins kritik av marxismen och dess idéhistoriska förutsättningar*. Uppsala.
- Hasselberg, R. (1945). *Rudolf Wall. Dagens Nyheter's skapare*. Stockholm.
- Hazelius, J. (1870). *Kriget mellan Tyskland och Frankrike. Dess orsaker och närmaste följder*. Stockholm.
- Hedin, A. (1915). S.J. Boethius: Den franska revolutionen. Dess orsaker och inre historia 1789-1799, . i A. Hedin, *Tal och skrifter*. Stockholm.
- Höglund, Z. (1909). *Socialdemokratin och republiken. Föredrag hållet i Stockholm, Göteborg, Norrköping m.fl. ställen*. Stockholm.
- Höglund, Z. (1928). *Hjalmar Branting och hans livsgärning. Första delen Hövdingen*. Stockholm.
- Höglund, Z. (1929). *Hjalmar Branting och hans livsgärning Andra delen Statsmannen*. Stockholm.
- Höglund, Z. (1951). *Minnen i fackelsken I*. Stockhom.
- Ilshammar, L. (2010). *Hjalmar Branting*. Pössneck, Tyskland.
- Ingmar, G. (1973). *Monopol på nyheter. Ekonomiska och politiska aspekter på svenska och internationella nyhetsbyråers verksamhet 1870-1919*. Stockholm.
- Jacobson, G. (1925). Boethius, Simon. i *Svenskt biografiskt lexikon* (s. 148 ff).
- Jacobson, G. (1929). Svensk oipinion om Frankrike och Tyskland efter 1870. *Svensk Tidskrift*, ss. 79-96.
- Jaurès, J. (1916). *Arbetarne, fosterlandet och armén*. Stockholm.
- Johannesson, E. (2001). Med det nya på väg. i K. E. Gustafsson, *Den svenska pressens historia II* (s. 190). Stockholm.
- Karlsson, K.-G. (2009). Historiedidaktik: begrepp, teori och analys. i K.-G. o. Karlsson, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Lund.

- Kihlberg, L. (1960). *Dagens Nyheter och demokratins genombrott. Första delen. Ständigt i opposition 1888-1911*. Stockholm.
- Kihlberg, L. (1960: 9). Branting och Staaff. Några observationer. *Tiden*.
- Kihlberg, L. (1972). *Folktribunen Adolf Hedin. För frihet och rättvisa åt menige man*. Stockholm.
- Kleen, V. (1876). *Kommunen. Insurrektionen i Paris 1871*. Stockholm.
- Krabbe, L. (1945). *Frankrig 1870-1940 Den tredje Republiks politiske Historie*. Köpenhamn.
- Laurin, C. G. (1910). *Våld och Völd. Nationalistiska och revolutionära rörelser i Frankrike under 1800-talets senare hälft*. Stockholm.
- Lindberg, F. (1950). *Kunglig utrikespolitik: Studier och essayerfrån Oskar II:s tid*. Stockholm.
- Lindberg, F. (1958). *Dens svenska utrikespolitikens historia. 3:4 1872-1914*. Stockholm.
- Lindberg, F. (1963). Oscar II och utrikespolitiken. i S. Hadenius, *Historia kring Oscar II*.
- Linderborg, Å. (2001). *Socialdemokraterna skriver historia. Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*. Finland.
- Lissagaray. (1891, 1972 (faksimil)). *Kommunen 1871, översättning Fredrik Sterky*. Stockholm.
- Ljunggren, J. (2009). *Inget land för intellektuella. 68-rörelsen och svenska vänsterintellektuella*. Lund.
- Lundevall, K.-E. (1953). *Från åttital till nittital: om åttitalslitteraturen och Heidenstams debut och program*. Stockholm.
- Lundkvist, L. (2007). Med tematik som berör. Om att avgränsa biografiskrivandet. i H. & Rosengren, *Med livet som insats. Biografin som humanistisk genre*. (ss. 93-101). Lund.
- Margaueritte, P. o. (1904). *La Commune*. Paris.
- Meidal, B. (1987). S.A. Hedin, en rollinnehavare på 1800-talets politiska scen. i K. J. Johannesson, *Heroer på offentlighetens scen* (ss. 173-245). Stockholm.
- Meurling, P. (1975). Det revolutionära 80-talet. i J. Lindhagen, *Bilden av Branting*. Kristianstad.
- Mignet, F. (1863). *Franska revolutionens historia från 1789 till år 1814, svensk översättning, 1823 franskt original*. Stockholm.

- Nerman, T. (1958). *Hjalmar Branting Kulturpublicisten*. Stockholm.
- Nerman, T. (1960). *Hjalmar Branting - fritänkaren*. Stockholm.
- Nerman, T. r. (1961). *Ögonvittnen om Hjalmar Branting*. Stockholm: Nerman Ture.
- Noel, B. (1978). Allemane, Jean. i *Dictionnaire de la Commune* (ss. 28-29). Flammarion.
- Nordensvan, C. O. (1895). *Fransk-tyska kriget 1870-71: i sina hufvuddrag skildrat*. Stockholm.
- Nyström, A. (1883). *Leon Gambetta*. Stockholm.
- Nyström, P. (1988). Inledning. i H. Branting, *Socialdemokratins århundrade I* (ss. 1-11). Värnamo.
- Odhner, C. T. (1871). Frankrike, Tyskland och Skandinavien. (recension av Forssell). *Nordisk tidskrift för politik, ekonomi och litteratur*, ss. 453-469.
- Oredsson, S. (2010). *Familjen Hamrin & Jönköpingsposten*. Stockholm.
- Ozouf, M. (1989). Taine. i *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge London: Furet, Francois, Ozouf, Mona.
- Palmstierna, E. (1951). *Orostider. Politiska dagboksanteckningar*. Stockholm.
- Pelletan, C. (1880). *La semaine de Mai*. Paris.
- Pilbeam, P. (1995). *Republicanism in Nineteenth-Century France, 1814-1871*. London.
- Price, R. (2001). *The French Second Empire. An Anatomy of Political Power*. Cambridge.
- Price, R. (2005). *A Concise History of France Second Edition*. Cambridge.
- Richardson, G. (1963). *Kultur och klasskamp. Ideologiska och sociala motsättningar i svensk skol- och kulturpolitik under 1880-talet*. Göteborg.
- Saminadayar-Perrin, C. (2007). *Les discours du journal. Rhétorique et médias au XIXe siècle (1836-1885)*. Saint-Étienne.
- Simonsson, R. (1971). *Frankrikes författningar*. Stockholm.
- Sjöberg, S. (1975). Republikanen. i J. Lindhagen, *Bilden av Branting*. Kristianstad.
- Skoglund, C. (1991). *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880-1940*. Stockholm.
- Sörensen, H. P. (1943). *F.J. Borgbjerg*. Köpenhamn.
- Spångberg, V. (1925). *Adolf Hedin i liv och gärning*. Uppsala.

- Spångberg, V. (1941). *Mina femt ijournalistår*. Stockholm.
- Taine, H. A. (1974). *The Origins of Contemporary France*. Chicago.
- Thomson, D. (1964 (1946)). *Democracy i France since 1870*. London.
- Thyselius, E. (1914). *Hjalmar Branting och Hjalmar Hammarskjöld*. Stockholm.
- Tingsten, H. (1933). *Demokratins seger och kris inom serien Vår egen tids historia 1880-1930 del 1*. Stockholm Lorents, Yngve.
- Tingsten, H. (1941). *Den svenska socialdemokratins idéutveckling. Del 1*. Stockholm.
- Tingsten, H. (1941). *Den svenska socialdemokratins idéutveckling. Del 2*. Stockholm.
- Tombs, R. (1996). *France 1814-1914*. London och New York.
- Tombs, R. (1999). *The Paris Commune*. London och New York.
- Tridon, G. (1864). *Les Hébertistes. Plainte contre une calomniste de l'histoire*. Paris.
- Vincent, K. S. (1992). *Between Marxism and Anarchism. Benoit Malon and French Reformist Socialism*. Los Angeles och Oxford.
- Walldén, W. (1870). *Tyskland, Frankrike och Sverige*. Stockholm.
- Wallis, E. (1885). Nya bidrag till kännedom om Gambettas stora ministèr. *Ur Dagens krönika*, s. 34 ff.
- Wieselgren, H. (1881, 26 november, 3, 10 december). Tre artiklar om Gambetta. *Ny illustrerad tidning*.
- Wigforss, E. (1951). *Minnen II 1914-1932*. Stockholm.
- Winberg, C. (2010). Tingstens idékritik och den tidiga svenska socialdemokratin. i C. Winberg, *Varför skriver vi inte historiska romaner istället? (postumt)* (ss. 193-94). Göteborg.
- Winock, M. (octobre-décembre 1973). Les Allemanistes. *Bulletin de la Société de études Jaurésiennes*.
- Winter, R. (1881: 4). Studier ofver Gambetta. *Ur Dagens Krönika*, s. 91 ff.
- Wright, G. (1962). *France i Modern Times*. London.
- Zeldin, T. (1973-77). *France 1848-1945*. Oxford.
- Zweigbergk, O. v. (1889). *Tillståndet i Frankrike före revolutionen 1789. Verdandis småskrifter 13*. Stockholm.

Zweigbwegk, O. v. (1890). *Den stora franska revolutionen. Verdandis småskrifter 22.*
Stockholm.

Bilaga 1 Utrikespolitiska artiklar i Tiden första halvåret 1884

I januari och maj behandlas författningsrevisionen: 10/1, 21/1 2, 16/5, 19/5, 23/5 och 26/5.

Franska finans- och budgetförhållanden kan man läsa om 26/1, 13/2, 14/2. Av enskilda politikernas tal i kammaren är det framförallt Clemenceau som kommer till tals, 6/2, 7/2, 8/2 och 30/5, där ett helt tal återges i februari. Den franska vänstern och kammaren, liksom den yttersta vänstern och den radikala vänsterns politik och program återges i januari, 11/1, 12/1 och 29/1. Arbetarfrågan och den ekonomiska krisen tas upp vid 2 tillfällen 11/1 och 12/1 och 29/1. Stort utrymme får också sociala frågor, arbetarfrågor: internationell arbetarkonferens, i första provnumret 14/11 1883, deputation av franska arbetare nämns i tredje provnumret 18/12, arbetslöshet och arresteringar i Paris 17/1 1884, nöden i Paris 19/1, Pariserarbetarnas ställning 21/1, franska arbetarkrisen – ingen undersökningskommission tillsatt, 11/2, lag om olycksfall i arbetet 11/3, arbetarkongress i Raubaix 7/4, strejker beskrivs: drokstrejk i Paris 18/1, strejken i Anzin, kolgruvor: 14/3, 18/3, 4/4, 9/4, 12/4 och 21/4, övriga sociala och ekonomiska frågor: skattestatistik 9/5, lumpsamlarfrågan i Paris 25 och 26/1, Brödförbrukning i Paris 6/3, tullar höjs på spannmål och boskap 21/5, tändsticksmonopolet i Frankrike 27/5, lagen om skilsmässa som tidigare nämnts 27/2, 31/5 och 4/6. Internationella frågor och fredsfrågor kommer därefter i omfång: Frankrike och Kina: 28/11 1883, 4/1 1884, 17/5 och 26/5, ett telegram från Hanoi 26/1 och att Frankrike uppfattas som ett hot för världsfreden i Berliner Post/La Justice 5/1, fredstanken i Frankrike, 2/1, skiljedomsprincipen, ref ur l'États unis d'Europé av Br, 22/2, mellanfolklig vetenskaplig konferens 29/4, Kraszerskiprocessen 20/5 och Clemenceau om fransk krigspolitik 30/5. Paris municipalråd bevakas vid sju tillfällen: 18/12 1883, 7/1, 2/4, 8/4, 6/5, 7/5, och 9/5, budget, val och något tal refereras. Politiker eller politiska rörelser: 4/1 demonstrerar studenter i Paris mot Cri de Peuple, La revolté åtalas 12/1, arbetarmöten 21 och 22/1, Clemenceau refereras som tidigare nämnts, ett attentat mot greven av Paris 15/3, Gambetta får en staty 15/4, demonstrationer i Paris 21/5 förslag på amnesti som väckts i deputeradekammaren leder till amnesti (?) 6/6.

Bilaga 2 Fransk arbetarrörelse³⁴⁹

De revolutionära socialisterna:

A) Anarkisterna, avskildes från federationen i maj 1881, informella sammanslutningar, protesterade mot auktoritet i alla dess former (staten, religion, familj, moral, fosterland), mot legala kampmetoder och deltagande i val, militanta anarkister var bara ett hundratal, men många sympatisörer, fanns bland intellektuella och studenter, hantverkare och kvalificerade arbetare. Direkt aktion, handlingens propaganda, små kortlivade tidningar, broschyrer av Krapotkin och Louise Michel. Bombdåd i kammaren 1893, presidenten Carnot möras av italiensk anarkist 1894. CGT, en anarkosyndikalistisk fackförening, generalstrejken, 1895. Goldberg skriver att Anarkisterna var också splittrade: a) Anarchistes individualistes, ej organiserade. b) coopératistes, ett samhälle baserat på frivilliga organisationer c) syndicalistes, arbetarkontrollerade företag.

B) Guesdisterna (efter ledaren Jules Guesde, en av de tidiga marxisterna): Franska arbetarpartiet, POF, blev inte stort förrän 1889-90, då det omorganiserades, fick en hierarkisk struktur av tysk modell, från 2000 medlemmar 1889 till 17000 medlemmar 1899, hälften av de franska socialisterna. Rekryterade särskilt i industriarbetarmiljöer (60 proc). Inga större teoretiker förutom Paul Lafargue, men la ändå vikt vid teoretisk skolning, introducerade men förenklade marxismen, doktrinär och hade svårt att anpassa ideologin till frågor om revolution och reformism, patriotism och internationalism. Fram till 1890 motståndare till demokratiska och sociala reformer, men 1891-92 svängde man in på parlamentarisk och reformistisk väg. De disponerade också en facklig landsorganisation och med inslag av korporativa grupper.

C) Blanquisterna, med revolutionära centralkommittén, CRC, föddes i juni 1881, aktiva särskilt i Paris, mycket lite doktrinära, helt färgade av jakobinsk patriotism, Eudes, Granger, Vaillant, gammal kommunard. Boulangisterna tas upp som en folklig rörelse dit flera blanquister anslöt sig.

Den reformistiska socialismen:

A) Possibilisterna i FTS, Federation des Travailleurs socialiste, hade en mera decentraliserad struktur, motsvarande fransk tradition, men hade svårare att slå rot i provinsen, oppositionell till tysk socialdemokrati och guesdismen. De såg socialismen om en förlängning av republikanismen, fastställa realistiska etappmål. Paul Brosse.

³⁴⁹ Brunet, 1989 ss 5-30

B) Allemannes Le Parti ouvrier socialiste revolutionnaire, POSR, höll sig i praktiken inom reformismen, inom possibilisternas gränser på det kommunala området. Det fanns en revolutionär inriktning som vägrade att delta i allmänna val och en ouvrieristisk inställning till politiken. Karaktäristiskt var stor uppmärksamhet på fackföreningarna. Partiet drog till sig intellektuella, Lucien Herr, men Allemanne var den ende socialistiske ledaren vid sidan av Malon om var arbetare. Propagerade för generalstrejk, vid sidan av anarkisterna en av den revolutionära syndikalismens grundpelare.

C) Les Socialistes Independents, en heterogen grupp, offentligt valda, journalister, motståndare till partidisciplin och sekterism. Första generationen var från början inte reformister, t.ex. Lissagaray och Malon. Kring 1890 kom en ny generation, nyckelfiguren var Alexandre Millerand men även Jaurès. Medlemmar rekryterades ur intellektuella miljöer, medelklass och städernas folkliga miljöer, mäktig Parisregionen och medelhavsområdet, men också i vissa industriella områden. Millerand grundade Federation des socialistes independent, med Vivianis hjälp, övertog platsen efter en tillbakagående broussism.

Åren 1901 går guesdister, blanquister och vissa allemanister samman i ett parti benämnt Parti socialiste de France, PSDF. Året efter bildas ett annat parti av de oberoende, possibilisterna och allemanisterna kallat Parti socialiste français, PSF. 1905 enas de båda partierna under beteckningen Parti socialiste, Section française de l'Internationale ouvrière, SFIO.